

Social hållbarhet inte bara ”sustainababble”? Från mångtydig vision till analytiskt redskap vid uppföljning av stadsbyggnadsprojekt

Eva Gustavsson* & Ingemar Elander**

ÖREBRO UNIVERSITET
Centrum för Urbana och Regionala Studiers skriftserie
ISBN: 978-91-7668-991-2
ISSN: 1653-1531
Rapport nummer 69
2013

*eva.gustavsson@oru.se

**ingemar.elander@oru.se

Innehållsförteckning

DEL I Rapport

1	INLEDNING	6
2	SOCIAL HÅLLBARHET – ETT SVÅRHÅLLBART BEGREPP	8
	Det finns igen ”socialdioxid”	10
3	UTGÅNGSPUNKTER FÖR TEMATISK ANALYS:	14
	FRÅN VISION OCH VÄRDEN, VIA MÅL OCH ÅTGÄRDER TILL INDIKATORER	14
	Indikatorers nytta och begränsningar	14
4	SOCIAL HÅLLBARHET NEDIFRÅN – ÅTTA STADSBYGGNADSPROJEKT	18
	Hållbara Järva, Stockholms stad	19
	Stadspolitisk kontext	19
	Problem, orsaker, mål och lösningar	20
	Organisation och styrning	22
	Hållbara Rosengård, Malmö stad	22
	Stadspolitisk kontext	22
	Problem, orsaker, mål, lösningar	23
	Organisation och styrning	24
	Hållbara Ålidhem, Umeå kommun	25
	Stadspolitisk kontext	25
	Problem, orsaker, mål, lösningar	26
	Organisation och styrning	29
	Mitt Gröna Kvarter, ÖrebroBostäder AB	30
	Stadspolitisk kontext	30
	Problem, orsak, mål, lösning	31
	Organisation och styrning	32
	Kongahälla, Kungälv kommun	33

Stadspolitisk kontext	33
Problem, orsaker, mål, lösningar	33
Organisation och styrning	35
Kvillebäcken, Göteborg	36
Stadspolitisk kontext	36
Problem, orsaker, mål, lösningar	36
Organisation och styrning	39
Krokslätts Fabriker Söder– Husvärden AB	40
Stadspolitisk kontext	40
Problem, orsaker, mål, lösningar	41
Organisation och styrning	42
Hållbara stråk i Lund, Lunds kommun	42
Stadspolitiskt kontext	42
Problem, orsak, mål, lösning	43
Organisation och styrning	45
5 FRÅN GRUNDLÄGGANDE VÄRDEN OCH MÅL TILL ÅTGÄRDER OCH INDIKATORER I MASST	46
Tre nyanser av social hållbarhet	46
Social inkludering	48
Kunskap	50
Livskvalitet – boende, arbete och fritid	51
Mötesplatser	52
Deltagande	53
Deltagande som dialog	53
Deltagande och inflytande	54
Platsidentitet	55
Identitetsmarkörer	57
Platsidentitet ur ett boendeperspektiv	57

Platsidentitet utifrån	58
Lokal historia som identitetsmarkör	59
Länka samman	60
Åtgärder för social hållbarhet	60
6 CHECKLISTA OCH INDIKATORER FÖR UPPFÖLJNING AV	62
STADBYGGNADSPROJEKT	62
I Allmänna utgångspunkter	63
Det finns ingen socialdioxid	63
Att välja och tolka mål, åtgärder och indikatorer är en politisk fråga.	64
Handlingsutrymme och prioriteringar	65
Projekt och/eller långsiktig politik	65
Jämförande perspektiv	66
Rätt skala och nivå?	66
II Social inkludering	67
Social inkludering, arbete och delaktighet	67
Social inkludering och utbildning	68
Social inkludering och folkhälsa	68
Social inkludering, folkhälsa och trygghet	69
III Deltagande, styrning och inflytande	70
Samverkan mellan projekt och övergripande beslutsnivåer	71
IV Platsidentitet	71
Det lokala perspektivet	71
Nytt varumärke för kvarteret, stadsdelen, staden?	72
V Kompletterande perspektiv	73
Monetära mått på social hållbarhet?	73
Genusperspektivet: män och kvinnor – olika villkor?	74
VI Det globala perspektivet – en påminnelse	74
VII Vad gör vi nu då?	75

VIII Avslutande reflektion	76
TACK	78
REFERENSER	79
APPENDIX A	87
Hållbarhetspyramiden: Från vision och värde till mål, åtgärder och indikatorer	87
APPENDIX B	88
Tabell från Dempsey et al (2011: 291)	88
APPENDIX C	89
Tabell från Weingaertner & Moberg (2011)	89
APPENDIX D	90
Tabell från Murphy (2012: 18)	90
APPENDIX E	91
Tabell från Murphy (2012:19)	91
APPENDIX F	92
Tabell från Murphy (2012: 21)	92
APPENDIX G	93
Nyanser av social hållbarhet – mål och åtgärder observerade i åtta MASST-projekt	93
DEL II Anvisningar till excelbladen i del III	94
DEL III Exempel på excelblad vid analys av social hållbarhet i stadsförnyelseprojekt	95

1 INLEDNING

To think that their present circumstances and their present societal arrangements might be sustained – that is an unsustainable thought for the majority of the world's people. (Inkrit, Conference Announcement, 9 July 1998, citerat av Peter Marcuse, Sustainability is not enough. (*Environment and Urbanization* (10) 2: 103-111, cit. 103)

Among the three commonly accepted pillars of sustainable development – economic, ecological and social – the social dimension is often the most vague and least explicit in practical attempts to shape sustainable development. (Åsa Casula Vifell & Linda Soneryd (2012), cit. abstract)

Alltsedan Brundtlandkommisionens rapport *Our Common Future* (World Commission on Environment and Development 1987) och Rio-konferensen med dess Declaration (United Nations Environment Programme 1992) har kopplingen mellan ekologiska, ekonomiska och sociala värden framhållits som central för att driva utvecklingen i riktning mot hållbara samhällen. De tre överlappande cirklar som brukar åskådliggöra sambanden mellan dessa dimensioner har blivit en ständigt återkommande bild i såväl vetenskapliga som policynära texter. Ytligt sett verkar det finnas stor enighet om att detta är en rimlig illustration. Ändå råder stor osäkerhet om både vad de tre dimensionerna betyder var för sig och hur sambanden dem emellan ser ut, inte minst hur den sociala dimensionen ska tolkas och brytas ned till genomförbara mål, åtgärder och indikatorer för politisk handling. Bilden har likväl en symbolisk betydelse, som en signal att man är en del av en global hållbarhetsdiskurs med bred acceptans i både politiska och vetenskapliga sammanhang.

I forskningslitteraturen finns förvisso problematiseringar av denna naivt förenklade harmonisyn. I UN-HABITAT-rapporten *State of the World's Cities 2010/2011* (UN-HABITAT 2008), baserad på många forskares bidrag, används till exempel "The Right to the City" (och inte The Sustainable City väl att märka) som ett paraplybegrepp täckande fyra dimensioner av jämlikhet - ekonomisk, social, politisk och kulturell – "which, combined, will guarantee inclusiveness" (UN-HABITAT 2008 s.57). Att använda "rätt till stad" eller "jämlikhet" som paraplybegrepp ger en ganska annorlunda ingång än när man använder det idag så (miss)brukade begreppet hållbarhet.

Kombinationen mångtydighet och stark normativ laddning tenderar att göra hållbarhet till ett intetsägende och allomfattande universalbegrepp - ett "hållbarhetsbabbel": "We live today in an age of sustainababble, a cacophonous profusion of uses of the word sustainable to mean anything from environmentally better to cool" säger presidenten för World Watch Institute i inledningskapitlet till institutets senaste rapport (Engelmann 2013: 3).¹

Boverket med flera myndigheter och organisationer, har argumenterat starkt för en ökad satsning på åtgärder för att stärka den sociala dimensionen i hållbar stadsutveckling. I de investeringsprojekt som fått ekonomiskt stöd av Delegationen för hållbara städer för att främja hållbar stadsutveckling efterlyste deltagarna ett klagörande av hur man ska tolka och i handling omsätta visionen om "social hållbarhet". Delegationen gav därför författarna till denna text i uppdrag att undersöka hur deltagarna i åtta pågående projekt närmat sig denna problematik, att koppla detta arbete till aktuell vetenskaplig diskussion om social hållbarhet, och att på grundval av detta kombinerade nedifrån- och uppifrånperspektiv konstruera en analysmodell med potential att användas också i framtida bruk. Tanken är att de åtta stadsbyggnadsprojekten i sitt fortsatta arbete var för sig och genom erfarenhetsutbyte i en läroprocess tillsammans med forskare ska precisera och stärka sitt arbete med sociala hållbarhetsfrågor. Arbetet samfinansieras av Delegationen för hållbara städer, SABO och de åtta stadsbyggnadsprojekten.²

Föreliggande text har tre syften, (i) att visa hur deltagarna i åtta utvalda stadsbyggnadsprojekt i praktiken närmat sig frågan om social hållbarhet, (ii) att koppla dessa ansträngningar till aktuell vetenskaplig diskussion om social hållbarhet, och (iii) att på basis av denna hybrid mellan ett nedifrån- och ett uppifrånperspektiv föreslå en strategi för uppföljning och analys som, i tillämpliga delar, ska kunna tillgodogöras av projekten när de summerar och reflekterar över vad de åstadkommit när de närmar sig utgången av 2014. Strategin är också tänkt att kunna vara till hjälp för självvärdering och reflektion i andra liknande projekt i framtiden.

Efter denna inledning följer ett kapitel där vi, med hjälp av ett par litteraturoversikter, pekar på några av de utmaningar man ställs inför när man ska precisera begreppet social hållbarhet. I ett

---

¹ Robert Engelman ger bland annat följande exempel: "One airline assures passengers that 'the cardboard we use is taken from a sustainable source', while another informs them that its new in-flight 'sustainability effort' saved enough aluminum in 2011 'to build three new airplanes'. Neither use sheds any light on whether the airlines' overall operations – or commercial aviation itself – can long be sustained on today's scale" (Engelman 2013: 3).

² Se ansökan till Delegationen för hållbara städer (2012b). Fullständig titel: Modell för analys och uppföljning av social hållbarhet i stadsbyggnadsprojekt (MASST), Delegationen för hållbara städer (M 2011:01). Vi kommer att referera till de åtta projekten som "MASST-projekten".

tredje kapitel förklarar vi hur vi metod- och materialmässigt ämnar gå tillväga för att spåra social hållbarhet i de åtta stadsbyggnadsprojekten. Med stöd av projektens egna skrifter och intervjuer med projektmedarbetare under hösten 2012 och i januari 2013 gör vi i det fjärde kapitlet korta beskrivningar av hur projekten mer eller mindre explicit förhållit sig till social hållbarhet.³ I det femte kapitlet övergår vi till en tematisk analys av hur projekten konkret har arbetat med det de uppfattat som social hållbarhet. Slutligen låter vi våra iakttagelser från projekten i verksamhet möta delar av den teoretiska litteratur vi berört i det andra kapitlet och formulerar grunddragen i en modell, eller snarare strategi, för analys av social hållbarhet i pågående och framtida stadsbyggnadsprojekt. Strategin anvisar en väg att gå från visionen och värdet social hållbarhet via mål och åtgärder till resultat och möjliga indikatorer för att bedöma vad man åstadkommit.

2 SOCIAL HÅLLBARHET – ETT SVÅRHÅLLBART BEGREPP

En till synes bred enighet kring visionen om hållbar samhällsutveckling döljer en stor osäkerhet om både vad de tre dimensionerna betyder var för sig och hur sambanden dem emellan ser ut, inte minst hur den sociala dimensionen ska tolkas och brytas ned till genomförbara mål, åtgärder och indikatorer för politisk handling. Denna oklarhet finns såväl i den vetenskapliga diskursen som i den praktiska tillämpningen. Oklarheten är inte bara språklig, den bygger också på en djupare liggande oklarhet: ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet är tre begrepp som svårligen kan återföras på en och samma teoretiska grundstruktur. Begreppen tangerar och korsar varandra men innehåller också referenser till vitt skilda teoretiska fält. Såväl i den rådande politiska som vetenskapliga diskursen finns dock en föreställning om att det råder ett slags analogi mellan de tre, inte sällan framställd så att man skulle kunna tro att en brist i den ena ”hållbarheten” kan kompenseras av en ökning i en annan ”hållbarhet”, som om strävan efter hållbarhet alltid vore ett plussummespel.

I visionsdokument, projektplaner och andra policynära texter framstår ”hållbar utveckling” inte sällan som en harmonisk treenighet av omsorg om miljön, ekonomisk tillväxt och social rättvisa. Det är som om dessa var för sig önskade värden skulle kunna tillgodoses samtidigt utan avgörande motsättningar och förändringar i samhällets funktionssätt och maktrelationer - om man

---

³ Samtalen har i viss mån även inneburit att vi själva gett synpunkter på hur social hållbarhet skulle kunna definieras och översättas till handling. I någon liten mån blir vi därför själva medskapare i de processer vi studerar. Eftersom syftet inte har varit att analysera projekten var för sig har vi inte funnit anledning att referera till varje samtal och deltagarna i dessa. Samtalen utgör sammantaget ett komplement till studier av projektens egna beskrivningar av sig själva och av observationer vid våra platsbesök.

bara ansluter sig till dessa värden blir det politikens uppgift att genom auktoritativa beslut, lagstiftning och konsekvent tillämpning, i samklang med marknadens och civilsamhällets aktörer se till att driva utvecklingen i rätt riktning. I linje med detta synsätt har man i den policynära hållbarhetsforskningen länge talat om ”ekologisk modernisering” eller ”ekomodernisering” som en utvecklingsstrategi där ekonomisk tillväxt och ekologisk omsorg går hand i hand med hjälp av kombinerade stat-marknadslösningar (Lidskog & Elander 2012).

Ett namn som starkt förknippas med detta synsätt är den holländske miljöforskaren Martin Hajer. Vid en stor internationell konferens i april 2012 – Lund Conference on Earth System Governance – Towards a Just and Legitimate Earth System Governance: Addressing Inequalities – höll han dock ett anförande där han självkritiskt konstaterade att tesen om ekologisk modernisering inte gett vad den lovat. I likhet med flera andra talare vid denna konferens anförde han data som visar ett växande gap mellan ord, handling och resultat i klimatpolitiken: någon vändpunkt på den uppåtstigande kurvan för världens utsläpp av koldioxid är inte i sikte, i stället fortsätter utvecklingen, trots mängder av ”goda exempel” främst på lokal nivå, att i stort sett gå i fel riktning (Andresen 2012; Hajer 2012; Rosa 2012).⁴ Miljöfrågor handlar verkligen inte bara om klimat men den självkritiska udden hos Hajer riktas framförallt mot tesen om ekologisk modernisering som sådan, att den så långt inte hållit vad den lovat utan kanske måste omprövas och utvecklas i radikal riktning.

Konferensen i Lund, som lockat en rad framstående, samhällsvetenskapliga miljöforskare, andades i mångt och mycket en känsla av ”baksmälla” efter årtionden av förhoppningar alltsedan Stockholmskonferensen om miljö för 40 år sedan, förhoppningar som enligt många definitivt (?) grusades i Köpenhamn hösten 2009.⁵ Där presenterades också forskningsresultat som befäster bilden av stora, och växande, sociala och geografiska orättvisor såväl i resurstillgång som när det gäller förmågan att möta de problem och risker som följer med en ständigt accelererad exploatering av jordens tillgångar. Med hänvisning till Peter Marcuses ord i vinjetten till denna text lever en stor del av jordens befolkning under förhållanden som är men *inte* borde vara ”hållbara”

---

⁴ Siffror som visar troliga temperaturökningar med påföljande skrämmande scenarier bollas fram och tillbaka och forskare har delade meningar om exaktheten i beräkningarna men få, om ens någon, verkar ifrågasätta budskapet att jorden under överskådlig tid har att vänta en stigande medeltemperatur och att detta är framkallat av mänskliga handlingar. Det nyligen avslutade IPCC-mötet understryker denna dystra framtidsbedömning (IPCC 2013; se även World Bank 2012 med flera liknande rapporter).

⁵ ”Hopenhagen” blev ”Flophenhagen” som en kritiker, något brutalt, uttryckt det Blühdorn (2011: 36).

(sustainable) i betydelsen sorgligt oföränderliga år efter år. Röster inom detta forskningsfält börjar nu tala om att vi lever i ett system som kännetecknas av ”en politik för det ohållbara” [politics of unsustainability] (Blühdorn 2011; se även Catney & Doyle 2011; Swyngedouw 2010). Den globala uppvärmningen är sannerligen inte den enda utmaning som står på dagordningen ur ett miljökritiskt perspektiv, det handlar också om att möta utarmningen av jordens resurser, en oändlig mängd skadliga utsläpp och ”the myriad other consequences, social economic and political linked to the rapid growth of human populations and the spread of globalization” (Oldfield et al. 2013; se även Ruddiman 2013).

Med dessa hänvisningar till ett aktuellt tema i den kritiska, samhällsvetenskapliga miljöforskningen vill vi inledningsvis fästa uppmärksamheten på att ”social hållbarhet” är ett begrepp som bär på en grundläggande värdeladdning som man måste ta i beaktande om man vill förstå begreppets implikationer i forskning och annan praktik. Frågan om social hållbarhet skall inte bara ställas abstrakt, man måste också ställa frågorna hållbar för vem, på vilken nivå, i vilket tidsperspektiv och i vilket sammanhang med avseende på grundläggande frågor som plats, klass, kön och etnicitet (Lidskog & Elander 2010). Vi väljer därför att i detta sammanhang prata om olika ”nyanser” av hållbarhet.

Det finns igen ”socialdioxid”

Att mäta effekter av ”hållbarhetsinvesteringar” i termer av minskad energiförbrukning och dito utsläpp av koldioxid är ingen enkel uppgift, men det finns dock etablerade tekniker som gör det möjligt att göra rimligt tillförlitliga mätningar över tid. Det innebär till exempel att Malmö stad i sin ansökan till Delegationen för hållbara städer 2011-2014 kan presentera en tabell med siffror som visar planerad CO₂-reduktion och minskad energianvändning i en systematisk åtgärdstabell (Malmö stad 2010)⁶. Men hur ”mäter” man effekter i form av stärkt eller försvagad social hållbarhet? Om man vänder sig till litteraturen om social hållbarhet för ett svar upptäcker man snabbt att någon måttstock, jämförbar med energiförbrukning eller utsläpp av koldioxid, inte finns att hämta. Kort sagt det finns ingen ”socialdioxid” möjlig att mäta på motsvarande sätt som i fallen energiförbrukning eller utsläpp av koldioxid. Däremot hittar man en uppsjö av teman, begrepp, åtgärder och indikatorer som, ofta implicit, sägs vara uttryck för social hållbarhet. Översiktartiklar i ämnet är ofta uppbyggda på ett likartat sätt. Först går författarna igenom en del

---

⁶ Att mäta koldioxidreduktion är dock inte utan komplikationer. Se till exempel Erickson et al. (2013).

tidigare litteratur på området, sedan jämför de olika försök att bestämma begreppets innebörd och lanserar slutligen någon form av syntes. Därmed ställs vi inför ännu ett förslag till bestämning av begreppet social hållbarhet, hur det ska definieras, operationaliseras och mätas. Låt oss i korthet ge ett par exempel.

Dempsey et al. (2009) börjar sin översiktsartikel med att slå fast att “while a social dimension to sustainability is widely accepted, exactly what this means has not been very clearly defined or agreed”, och stannar sedan själva inför tre begrepp som de finner centrala: jämlik tillgång [equitable access], social rättvisa [social equity] och hållbarhet i lokalsamhället [sustainability of the community itself]. Med dessa begrepp som utgångspunkt identifierar de sedan 20 icke-fysiska och 8 i huvudsak fysiska faktorer som konkreta uttryck för social hållbarhet i en lokal kontext (se Appendix B).

I en annan artikel hävdar författarna (Weingaertner & Moberg 2011) att det råder samstämmighet om tre ”nyckelteman” som centrala dimensioner av social hållbarhet: socialt kapital, mänskligt kapital och välbefinnande [social capital, human capital and wellbeing]. Dessutom presenterar de en lista på 17 empiriska indikatorer för dessa nyckelteman (se Appendix C). Slutligen betonar de att “context-specific information is still necessary in practical applications”. De spelar därmed över bollen till den/de personer som skall genomföra social hållbarhet i praktiken. Kort sagt, social hållbarhet blir vad genomförarna på fältet gör den till – ”social hållbarhet nedifrån” (Olsson 2005).

Ett tredje exempel på begreppsbestämning av “the social pillar of sustainable development”, är Kevin Murphy’s (2012) fyra “pre-eminent policy concepts”, i.e. “equity”, “awareness for sustainability”, “participation”, and “social cohesion” (Murphy 2012). Han kommer fram till dessa begrepp genom en omfattande genomgång av internationella policydokument och forskningslitteratur (se nedan Appendix D, E och F). Slutsatsen är dock långtifrån självklar eftersom mängden av alternativa bestämningar av begreppet social hållbarhet tycks i det närmaste outtömlig.

Ett sista exempel får bli den forskningsbaserade kommission som Kommunstyrelsen i Malmö tillsatte i början av 2011 med syfte att ”föreslå åtgärder för att minska den ojämlika hälsan i Malmö genom att göra de sociala bestämningsfaktorerna för hälsa mer jämlika”. Enligt kommissionens egen skrivning tolkades detta som identiskt med att ”göra Malmö till en socialt håll-

bar stad”. Följdriktigt blev kommissionens fullständiga namn Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö:⁷

WHO-rapporten *Closing the gap in a generation* (2008) har varit en förebild för vårt arbete. Dess fokus är på de sociala faktorer som förklarar mycket av hälsoskillnaderna i hela världen. I vårt arbete i Malmö har vi beaktat vad som är möjligt att påverka på det lokala planet, men även vad som bör påverkas nationellt och regionalt. (Kommission för ett socialt hållbart Malmö 2013, Sammanfattning).

Folkhälsa är en bred ingång till sociala frågor och täcker mycket av det som man brukar försöka fånga med begreppet social hållbarhet. De två spåren har utvecklats parallellt och går om lott med varandra, vilket skapar analytisk oklarhet (Elander et al. 2009). Att precisera innebörden av folkhälsa, som är ett i sig mycket mångfacetterat begrepp (Eriksson et al. 2010), är lite som att komma ur askan i elden. Det blir heller inte lättare när man, som i en del fall, inkluderar folkhälsa eller rentav ”hälsa” som en egen dimension av social hållbarhet (se till exempel Dempsey et al. 2011): folkhälsa är en dimension av social hållbarhet som omvänt är dimension av folkhälsa – begreppen glider ihop och skapar en löslik grund för precisering av mål, åtgärder och indikatorer. Den höga ambitionsnivån och stora bredden i Malmökommissionens ansats och slutsatser föregriper vad som kommer att bli en röd tråd i denna rapport, nämligen att begreppet social hållbarhet för att bli praktiskt hanterbart måste brytas ned i en mängd underbegrepp och indikatorer, något som för övrigt kännetecknar hela det folkhälsoperspektiv som varit inspirationskälla till kommissionens arbete (World Health Organization 2008).

De fyra här nämnda försöken - i en lång rad bland andra - att bestämma innebörden av “social hållbarhet” illustrerar svårigheten i detta företag: “social sustainability is neither an absolute nor a constant [it] has to be considered as a dynamic concept, which will change over time (from year to year/decade do decade) in a place” (Dempsey et al. 2011). Eller som gästredaktören Magnus Boström summerar i inledningen till ett specialnummer av tidskriften *Sustainability: Science, Practice and Policy*, “the inherent vagueness of both the sustainability concept in general and social sustainability in particular cannot be fully overcome [it needs] to be framed, filled with content, and interpreted from time to time and place to place. In the absence of active engagement it is merely an empty conceptual space” (Boström 2012: 11).

---

⁷ Kommissionens slutrapport som publicerades i mars 2013 redovisar ett underlag om 31 vetenskapliga delrapporter och mer än 200 förslag till åtgärder. Kommissionens övergripande rekommendationer täcker in totalt 24 mål och 72 åtgärder. Antalet möjliga indikatorer blir därmed oöverskådligt, vilket understryker nödvändigheten av lokal selektivitet och precision vid valet av delmål, åtgärder och indikatorer (se vidare nedan, kapitel 3).

Med dessa noteringar besökte från ett par aktuella litteraturöversikter befinner vi oss alltså i gott sällskap när vi strax, i kapitel 3 presenterar våra egna metodologiska utgångspunkter. I stället för uppgivenhet inför mångfalden av försök att bestämma innebörden av begreppet social hållbarhet tar vi där fasta på Magnus Bostöms slutsats och gör ett försök att ge begreppet ett tids- och platsbestämt innehåll på basis av de delegationsstödda stadsbyggnadsprojekt som är i fokus för denna studie. I kapitel 4 gör vi sedan översiktliga beskrivningar av de åtta projekt, som valt att få en granskning av hur de i praktiken förhåller sig till visionen, värdet och begreppet social hållbarhet.⁸ Det ska understrykas att syftet varken i kapitel 4 eller rapporten som helhet är att analysera eller utvärdera projekten som sådana, vilket givetvis skulle kräva ett omfattande forskningsprojekt. I stället handlar det om att sortera fram vilka nyanser av begreppet social hållbarhet som projekten valt att fokusera. I kapitel 5 grupperar vi våra observationer under tre rubriker som på ett översiktligt sätt anger vilka nyanser av social hållbarhet som projekten sammantaget valt att prioritera: social inkludering, deltagande och platsidentitet. Det är några av de begrepp som vanligen återfinns både i översiktlig litteratur om social hållbarhet och i politiska styrdokument.

I kapitel 6 presenterar vi slutligen en checklista med ett stort antal frågor som vägledning för hur man i ett givet lokalt stadsbyggnadsprojekt kan söka indikatorer på de nyanser av social hållbarhet man valt att prioritera. I en bilaga ger vi exempel på indikatorer med tillhörande excelblad för några av de åtgärder som föreslagits i de åtta MASST-projekten. Med andra ord försöker vi ge visionen, värdet och begreppet social hållbarhet en innebörd som gör det principiellt möjligt att studera olika hållbarhetsprojekt på ett sätt som tillåter jämförbarhet av processer och indikatorer i tid och rum och mellan olika projekt. Med en parafras på en känd svensk visa är ett av våra budskap i studien att man vid uppföljning och utvärdering av områdesorienterade projekt behöver ögon som är känsliga för det lokala sammanhanget.⁹ Det är ingen originell slutsats, men med tanke på hur brett och mångfacetterat termen social hållbarhet hanteras i såväl forskning som politik och andra sammanhang är det värt att understryka.¹⁰

⁸ Ett av de nio investeringsprojekt som fått stöd av Delegationen för hållbara städer, Fullriggaren i Malmö, har valt att inte medverka i studien.

⁹ ”Med ögon känsliga för grönt” är en visa skriven och ursprungligen framförd av Barbro Hörberg. Visan och berättelsen om dess tillkomst framförs av henne själv i TV-programmet Efter min näbb (1975). Online: <http://www.youtube.com/watch?v=Wmr25eOrmRA>.

¹⁰ Begreppet hållbarhet är redan utan prefix mångtydigt, Robert Engelman framhåller till exempel att adjektivet ”sustainable” kommit att bli synonymt med ”the equally vague and unquantifiable adjective *green*, suggesting some undefined environmental value, as in *green growth* or *green jobs*” (Engelman 2013: 3).

3 UTGÅNGSPUNKTER FÖR TEMATISK ANALYS: FRÅN VISION OCH VÄRDEN, VIA MÅL OCH ÅTGÄRDER TILL INDIKATORER

Vad kan vi lära av de olika mer eller mindre explicita försök att definiera social hållbarhet och finna adekvata indikatorer som vi observerat i de åtta studerade stadsbyggnadsprojekten? Att söka indikatorer för social hållbarhet är ingen ny företeelse, och det finns därför anledning att först stanna något inför de slutsatser som går att dra av tidigare försök på området. Vi utgår då från en artikel av Judith E. Innes och David E. Booher som baserar sina slutsatser och rekommendationer från ett omfattande material hämtat från ”an international social movement on community sustainability” (Innes & Booher 2000). Det material de grundar sin analys på ligger visserligen mer än tio år tillbaka i tiden och är hämtat ur en annan nationell kontext än vår, men jakten på mer eller mindre mätbara indikatorer har knappast avstannat sedan dess och deras principiella argumentation torde vara väl så giltig även på svensk mark. Våra egna slutsatser och rekommendationer hämtar mycket näring från de båda författarnas framställning, vilket kommer att framgå inte minst i kapitel 6.

Indikatorers nytta och begränsningar

Innes och Booher inleder sin referensmättade men samtidigt koncisa och framåtpekande artikel med en kritisk bedömning av den omfattande indikatorrörelsens begränsningar. Ett längre citat ur artikeln får ange författarnas utgångspunkt:

Unfortunately these indicator projects typically do not build on the experience with indicators and with efforts to use technical information in public policy over the last 50 years. This history shows that millions of dollars and much time of many talented people has been wasted on preparing national, state and local indicator reports that remain on the shelf gathering dust (Caplan, 1975, 1977; Innes, 1990a). These efforts, like many technical reports for public policy, have relied on a simplistic model of how information drives policy. While many indicator reports have been little used, a few indicators have had significant impacts on public action, and one can learn much from how and why these processes worked while others did not. Their influence came through a more complex and less observable process than even those involved recognized and only occurred when a variety of conditions were in place. *Indeed in many of these cases it was not the indicators themselves or the findings of the reports that mattered the most. Rather, it was the learning and change among key players that took place during the course of their development and the new shared meanings and changed dis-*

courses (Innes, 1988a, 1990) that often made the critical difference. (Innes & Booher 2000: 174; vår kursivering).

Författarna anslår alltså direkt tonen för sitt huvudbudskap: indikatorer kan vara till hjälp i arbetet för ett hållbart samhälle men viktigare än indikatorer i sig är de *lärprocesser* som gör det möjligt för nyckelaktörer att handla:

We believe that the sustainable community will be promoted where many players in different roles and with differing interests and values are all provided with a flow of meaningful information, and where they have the opportunity for joint learning and innovative responses to this feedback from the environment and from other changes. (Innes & Booher 2000: 175)

De pekar på fyra olika ansatser inom indikatorlitteraturen:

- Att lägga all kraft på att konstruera indikatorer, vilket lätt leder till upprättande av listor på en mängd indikatorer, vilka sammantaget bildar ett ohanterligt och föga användbart underlag för praktisk handling;
- att gruppera indikatorer på ett teoretiskt omedvetet sätt med konsekvens att i grunden olika storheter ("äpplen och päron") vägs samman under ett och samma paraplybegrepp;
- att fokusera på enstaka indikatorer såsom arbetslöshet, kriminalitet eller fattigdom;
- att konstruera indikatorer i dialog med de människor som är direkt berörda av den fråga eller det problem man är intresserad av att lösa.

Den första ansatsen avfärdas därför att den är för tids- och kostnadskrävande, därför att insamlade data snabbt blir föråldrade och att därför data aldrig i sig själv säger något om orsakerna till eller mekanismerna bakom ett visst tillstånd – till slut måste man ändå göra ett val av vilken eller vilka indikatorer som bäst ger utslag med avseende på vilka värden eller mål man vill prioritera. Det sistnämnda gäller också för den andra ansatsen: ett index sammansatta av indikatorer som aggregerats utan påvisade inre samband saknar förklaringsvärde och blir därmed ingen stabil grund för handling. Den tredje ansatsen kan isolera och i tiden följa utvecklingen av ett visst fenomen, till exempel arbetslöshet eller en viss typ av brottslighet, men *förklaringen* till en minskning eller ökning av arbetslöshet eller brottslighet är något annat än att sätta en siffra på fenomenet: "An indicator may show improvement in community health for example but this improvement may have had nothing to do with the new hospital" (Innes & Booher 2000: 176).

Den fjärde ansatsen, som förordas av Innes och Booher, har vi själva funnit adekvat för syfte, metod och slutsatser i MASST. Den innebär alltså att konstruera indikatorer med hänsyn till de specifika värden och mål ett visst projekt prioriterar, med känsla för det lokala sammanhanget och i dialog med de människor som är direkt berörda av den fråga eller det problem man är intresserad av att lösa.

Låt oss därför peka på tre preciseringar av denna slutsats om indikatorer och deras användning som Innes & Booher särskilt framhåller:

- Indikatorer är viktigast under den process när de tas fram, inte när de väl slagits fast och publicerats. I samtal om indikatorer, deras design och användning kan de som fattar och berörs av besluten skapa en förståelse för och kanske också enighet om den politik som bör föras och de åtgärder som skall vidtas.
- Indikatorer och politik hör nära samman. Utan nära koppling till politiska beslut blir indikatorer antingen ett självändamål eller driver bort från den arena där besluten fattas.
- För att en indikator ska få genomslag i praktiken behöver den tid att stötas och blötas av personer som har en koppling till politikområdet ifråga. Den behöver också observeras över en längre tid för att ge möjlighet till trovärdiga tolkningar av orsakssamband. Innes & Booher talar om en tidshorisont på 5-10 år! (Innes & Booher 2000: 178)

Innes och Booher skisserar slutligen en strategi för indikatoranvändning baserad på komplexitetsteori¹¹:

Indicators can play a critical role in helping cities and regions become adaptive learning systems. Complexity theory shows us how a distributed network of agents, each with little knowledge individually, can produce outcomes that are coordinated and that demonstrate more intelligence collectively than any individual. Many agents in such a system, following simple rules for adjusting their actions without seeing or understanding the dynamics of the larger system, can produce a self organizing strategy that effectively deals with a complex and 'out of control' environment. (Innes & Booher 2000: 179)

---

¹¹ En utförlig framställning av författarparets teoretiska plattform ges i Innes & Booher (2010). På sidorna 155-157 ger de ett belysande, konkret exempel på hur ett nedifrånperspektiv på indikatoranvändning stöter på patrull när en högre beslutsnivå går in och ger ändrade direktiv för vilka indikatorer som skall användas: "These indicators had little to do with what the West Oakland neighbourhood was doing. They were one-size-fits-all or perhaps one-size-fits-no-one" (Innes & Booher 2010: 156).

Kort uttryckt ser de användning av indikatorer inte som ett medel för att ”mäta” framgång eller misslyckande utan i stället som ett inslag i en kollektiv läroprocess. Genom att skapa arenor för utbyte av erfarenheter kan olika aktörer lära av varandra och på så sätt gradvis hantera komplexa frågor. Deras förslag till arbetssätt utmynnar i en trestegsmodell för indikatoranvändning. På den översta nivån definieras centrala värden som det politiska systemet i en stad anammat och legitimerat som överordnade och högprioriterade politiska mål. På den andra nivån befinner sig åtgärdsinriktade policy- och programindikatorer som konkreta uttryck för dessa värden och mål. På den tredje nivån, slutligen, finner vi ”snabba återkopplingsindikatorer” som kan hjälpa individer och institutioner att fatta beslut dag för dag.

Översatt till MASST kan vi på den översta nivån se ”de tre hållbarheterna”, med aktuellt fokus på ”social hållbarhet”. Men värdet/begreppet behöver konkretiseras till en mellannivå av begrepp, till exempel social inkludering, deltagande och platsidentitet - tre nyanser av social hållbarhet, som vi i olika kombinationer funnit kännetecknar de åtta projektens strävanden att ge social hållbarhet ett konkret innehåll. För att bli hanterbara i det vardagliga behöver dessa nyanser av social hållbarhet i sin tur preciseras till delmål och konkreta åtgärder samt indikatorer som kan avläsas i olika tidsperspektiv.

I syfte att ge en kontextuell förståelse av hur varje projekt valt att implicit eller explicit definiera social hållbarhet ger vi i nästa kapitel översikter över de MASST-projekt vi besökt och studerat.¹² Projekten kommer att kort beskrivas område för område med fokus på följande teman: (i) stadspolitisk kontext – mål och visioner för stadsdelen/bostadsområdet i relation till stadsövergripande prioriteringar; (ii) problem, orsaker, mål och lösningar för social hållbarhet (enligt projektbeskrivningar och intervjuer); (iii) projektorganisation med kopplingar till långsiktigt hållbar styrning (organisation och aktörskonstellationer). I kapitel 5 gör vi därefter en tematisk genomgång och summering av hur projekten valt att konkretisera social hållbarhet i form av mål och åtgärder för att åstadkomma social inkludering, stimulera boendes och medborgares deltagande och inflytande, samt skapa starkare platsidentitet. Gränsen mellan åtgärder och indikatorer är flytande men kapitel 6 lägger fokus på de senare.

---

¹² Vi understryker än en gång att syftet med detta kapitel *inte* är att utvärdera varje projekt som sådant. Det är i stället att ge en kontextuell kunskap som gör det möjligt för läsare utanför projekten att få en aning om i vilka sammanhang projekten utspelas.

4 SOCIAL HÅLLBARHET NEDIFRÅN – ÅTTA STADSBYGGNADSPROJEKT

Fyra av delegationens projekt avser förnyelse av stadsdelar med flerfamiljshus byggda under miljonprogrammets tid (1965-1974): Järva (Stockholm), Rosengård (Malmö), Vivalla (Örebro) och Ålidhem (Umeå). En övergripande frågeställning till dessa projekt kan kort formulera sålunda: *kan renovering, om- och tillbyggnad i stadsdelar som domineras av hyreshus från 1960/70-talen ske på ett sätt som förenar låg energiförbrukning med social inkludering, områdesidentitet, deltagande och företagsekonomisk bärkraft?*

Tre projekt avser områden gränsande till innerstadskvarter: Kongahälla (Kungälv), Krokslätt (Mölndal/Göteborg) och Kvillebäcken (Göteborg). Trots vissa olikheter i förutsättningar kan två övergripande frågeställningar formuleras på följande sätt: *Kan en helt eller delvis ny stadsdel utformas på ett sätt som förenar energismarta lösningar, social sammanhållning, platsidentitet och deltagande? Vad betyder social hållbarhet på stadsdelsnivå där ekologisk och ekonomisk hållbarhet har högsta prioritet? Och specifikt för Kvillebäcken: Kan området, förutom en energisnål stomme och arkitektur, få en ny identitet och hjälpa till att tvätta bort den nedsättande stämpel som enligt en i media vanlig uppfattning sagts präglade Hisingen "på andra sidan" Göta älv? Vad innebär social hållbarhet i ett område som med stor sannolikhet kommer att bebos av en relativt köpstark medelklass?*

Det återstående projektet sätter fokus på det "hållbara stråk" som är tänkt att koppla samman den centrala delen av Lund med ett nytt europeiskt forskningscentrum. *Kan sociala och kulturella klyftor och spänningar överbryggas i staden under en period av sannolikt förestående extrem tillväxt av ekonomi, byggnation och befolkning? Vissa likheter finns mellan detta projekt, Hållbara Rosengård och Hållbara Ålidhem, eftersom de båda senare är explicit infogade i breda stadspolitiska kontext. Det gäller även i någon mån Vivalla, där det i ansökan och intervjuer med politiker i bostadsföretagets styrelse förekommer uttryck som "öppna upp" Vivalla och "bygga ihop" stadsdelen med det näraliggande villaområdet Hjärsta och övriga staden.*

Då syftet med rapporten inte är att analysera de åtta projekten var för sig utan i stället att identifiera och plocka upp vilka aspekter projekten associerar med social hållbarhet kommer vi bara att skissera huvuddragen i respektive projekt. Vi gör detta under tre rubriker: (i) stadspolitisk kontext; (ii) problem, orsaker, mål och lösning; och (iii) organisation och styrning. I kapitel 5 gör vi sedan en tematisk genomgång strukturerad enligt de tre nyanser av social hållbarhet vi tidigare redogjort för.

Hållbara Järva, Stockholms stad

Stadspolitisk kontext

Järvaområdet omfattar sex stadsdelar i nordvästra Stockholm; Akalla, Kista, Hjulsta, Husby, Rinkeby och Tensta, vilka omgärdar det grönområde som kallas Järvafältet. Järva har varit föremål för en rad olika tidsbegränsade satsningar genom åren. Ett exempel på detta är den så kallade Blommansatsningen¹³, som riktade sig till utsatta bostadsområden i storstadskommunerna under åren 1995-1999 (Integrationsverket 2000). Ett annat är den statliga storstadssatsningen som startade 1999 och riktade sig till valda områden i sju storstadskommuner, däribland Rinkeby, Tensta och Husby.

Storstadssatsningen innebar i korthet att kommunerna tecknade lokala utvecklingsavtal med staten med målet att skapa bättre förutsättningar för hållbar tillväxt, det vill säga att skapa nya arbetstillfällen, samt att ”bryta den sociala, etniska och diskriminerande segregationen i storstadsregionerna” (proposition 1997/98:165 citerad i Integrationsverket 2002: 11). Stadsdelarna Husby och Akalla ingick i Ytterstadssatsningen som startade hösten 1995. Det var ett initiativ från Stockholms stad, med syftet att ”bryta segregationen och möjliggöra ökad delaktighet och brukarinflytande” för att skapa rättvisa levnadsvillkor i hela staden (SOU 1998:25, s. 115). Satsningen innefattade både fysiska åtgärder för att åtgärda ”de mest akuta bristerna i miljön” samt sociala åtgärder som att minska arbetslösheten (SOU 1998:25, s. 115).

Under paraplybegreppet ”Järvalyftet” inledde Stockholms stad 2007 ett långsiktigt arbete med att förnya Järva. Avsikten var att ”ta ett helhetsgrepp om områdena, över alla kommunala sektorer” och involvera externa aktörer samt boende och föreningsliv i arbetet (Stockholm stad 2009a: 5). I dokumentet *Vision Järva 2030* formuleras den politiskt antagna målsättningen att

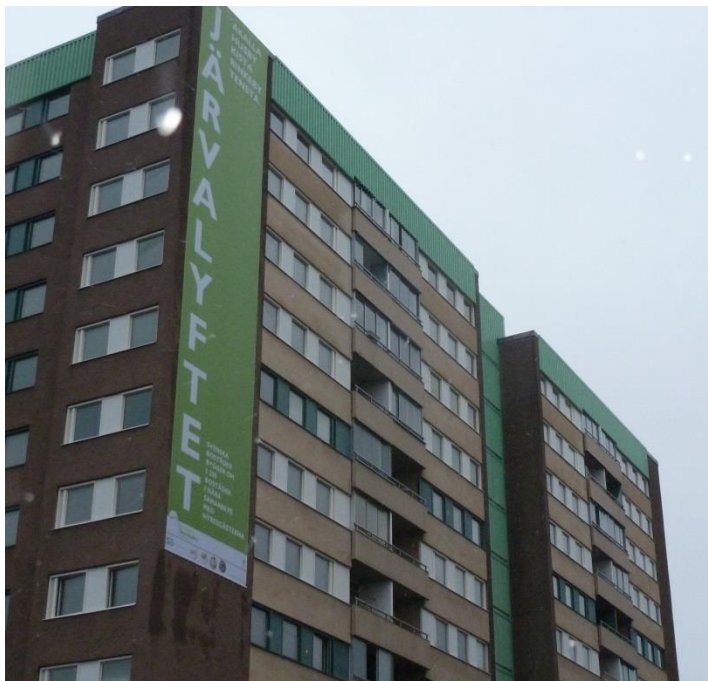
genom medverkan från boende och samverkan med andra parter skapa en positiv social och ekonomisk utveckling som gör Järva till ett område dit många vill flytta – och stanna kvar. Järvafältet ska vara *en motor för tillväxt* i hela Stockholm. (Stockholms stad 2009a: 7; vår kursivering).

---

¹³ Leif ”Blomman” Blomberg var under 1994-1996 arbetsmarknadsminister med ansvar för integrations-, migrations- och arbetsrättsfrågor samt biträdande inrikesminister med ansvar för integrations-, idrotts-, ungdoms- och konsumentfrågor från 1996 till sin död 1998.

Denna bild av det attraktiva Järva understryks i inledningen till en nyligen utkommen broschyr om Järvalyftet, i en text undertecknad av ytterstadsborgarrådet Joakim Larsson. Områdets unika karaktär och betydelse för Stockholm framhålls:

Järva är ett unikt område i Stockholm och i världen. Här lever över 60 000 människor från jordens alla hörn. Här finns även ett av Europas största IT kluster med världsledande företag och ett växande utbud av handel, service kultur och idrott. Närheten till Järvafältet och bra kommunikationer med resten av staden och regionen gör att allt fler människor och företag väljer att flytta hit. (Stockholms stad odaterad: 3.)

Figur 1. Järva, Stockholm.

Förutom satsningen på att skapa ett ökat företagande och fler jobb, pekas ytterligare tre socialt färgade huvudområden ut i Järvalyftet: bra boende och mer varierad stadsmiljö, trygghet i vardagen samt stärkt utbildning och bra språkundervisning (Stockholms stad 2009a: 7). För att kunna följa upp Järvalyftet gjordes 2012 en checklista med ”100 punkter för ett bättre Järva!” (Stockholms stad 2012). Projekt Hållbara Järva ska ”lägga till den pusselbit som saknas i Vision Järva; en bred satsning på miljöfrågorna med särskilt fokus på energieffektiv renovering” enligt den fördjupade projektansökan

(Stockholms stad 2009b). Därmed blir det möjligt att bocka av de mer miljö- och klimatinriktade punkterna på checklistan. Som en konsekvens av detta innehåller Hållbara Järva mindre av den sociala och mer av den ekologiska dimensionen av hållbar utveckling, vilket måste hållas i minnet inte minst när det gäller åtgärds- och indikatorfrågan.

Problem, orsaker, mål och lösningar

Järva har pekats ut som ett av Stockholms stads miljöprofilområden. Det innebär att området ska bidra till att ”befästa Stockholms position som en ledande huvudstad i klimatarbetet” (Stockholms stad 2008). Bostadshusen i Järva är till stora delar byggda under miljonprogrammet, och i

behov av upprustning, inte minst ur energisynpunkt. Projektet Hållbara Järva innebär att sju hus från miljonprogramsåren renoveras så att de blir mer energieffektiva. Erfarenheterna från detta skall sedan kunna användas vid den fortsatta renoveringen av det kommunala bostadsbolaget Svenska Bostäders bostadsbestånd i Järva, totalt cirka 5 200 lägenheter, och vara möjliga att överföras till liknande byggnader i Sverige och Europa.

Den sociala hållbarheten är dock inte helt åsidosatt i projektbeskrivningen, som säger att projektet med ”innovativ teknik och medverkan från de boende ska [...] skapa en positiv social, ekologisk och ekonomisk utveckling i stadsdelarna i Järva” (Delegationen för hållbara städer 2012a: 8). I Stockholm stads beskrivning av Hållbara Järva heter det vidare:

Med projektets satsningar på information och kommunikation till föreningar, skolor och boende innebär projektet även en förstärkning av det sociala arbetet i området. Projektet bidrar till ökad integration och delaktighet från de boende. (Stockholms stad 2009b: 6)

Genom delaktighet och information skall invånarna förmås att ändra sitt beteende för att ”förstärka de investeringar och åtgärder som görs i projektet samt öka den sociala sammanhållningen” (Stockholms stad 2009b: 61).

I projektansökan talas också om vikten att föra en dialog med invånarna. Den kan utformas på flera sätt. Ett forum är den redan etablerade Järvadialogen, som drivs av Svenska Bostäder, som är en part i projektet Hållbara Järva, och rent fysiskt har sina lokaler i Husby (Svenska Bostäder 2013). Svenska Bostäder, vars satsningar främst handlar om implementering av tekniska lösningar inom energiområdet, vill engagera boende och skolelever i omvandlingen av området, vilket de hoppas ska skapa ny arbetstillfällen och sociala kontakter (Stockholms stad 2009b: 24). Ett annat exempel är utbildning och anställning av miljövärdar i varje hus vars uppgift är att besöka grannarna och anordna informationsträffar på temat teknik och hållbar livsstil. Målgrupper för dessa informationsinsatser och dialog är skolor, förskolor och föreningar och boende i området.

Ett annat inslag som kopplar samman ekologisk och social hållbarhet är satsningen på cykling. Cykelvägarna ska göras säkrare och tryggare, och kopplas hop med stadens övriga cykelnät. De vuxna invånare som inte kan cykla ska få möjlighet att lära sig detta. Ett mål är att cykeln ska få status som ett transportmedel, och inte enbart vara ett lekredskap, vilket är fallet nu enligt projektansökan (Stockholms stad 2009b: 67).

I Hållbara Järva finns vidare en ambition att bevara kulturhistoriska värden. Genom att anlägga en kulturhistorisk stig i ett befintligt kulturresevat i Järva, kan de som vandrar stigen få kunskap om området och dess äldre historia och ”lära känna sin miljö och bli stolta över sitt område” (Stockholms stad 2009b: 62). I Tensta har Stockholms stadsmuseum återskapat en lägenhet från 1969 som blir en symbol för den moderna historien med potential att ge kunskap hos barn och ungdomar i området. I Järvaområdet som helhet är ambitionen att kombinera ett bevarande av byggnadernas kulturhistoriska värde med åtgärder för energieffektivisering.

Organisation och styrning

Hållbara Järva leds av en projektledare vid Stockholms stads miljöförvaltning, som har en styrgrupp och en referensgrupp till sitt förfogande. En lång rad av aktörer nämns som samarbetspartners i projektet såsom flera kommunala förvaltningar: idrottsförvaltningen, skolfastigheter i Stockholm AB, Stadsbyggnadskontoret, Stadsledningskontoret, Stadsdelsförvaltningen i Kista-Rinkeby, Stadsmuseet, Stockholm Vatten och Trafikkontoret. Fortum Värme, Svenska Bostäder och KTH Industriell ekonomi är andra medverkande aktörer. I referensgruppen finns ytterligare bostadsföretag och aktörer i området representerade. (Stockholms stad 2009b).

Hållbara Rosengård, Malmö stad

Stadspolitisk kontext

Som bland annat utförligt visats i två statsvetenskapliga avhandlingar (Dannestam 2009; Mukhtar-Landgren 2012) har Malmö på senare tid genomgått en dramatisk omvandling från hamn- och industristad till ”kunskapsstad” med miljöprofil och sociala ambitioner, eller som det slås fast på stadens hemsida:

I Malmö kombineras ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet. Stadens helhetsgrepp i arbetet med urban utveckling har nått stor framgång och idag anses Malmö vara en av världens grönaste städer. (Malmö stad 2013)

Den sociala dimensionen har emellertid alltmer kommit i fokus och blivit omdiskuterad på mindre smickrande grunder. Vid vårt besök på miljöförvaltningen i Malmö visade våra informanter två kontrasterande bildsviter från Google. Ett klick på Malmö radar upp flashiga bilder av Turning Torso och Västra Hamnen, medan ett klick på Rosengård ger bilder av kravaller och brända bilar trots att flera bilder inte ens föreställer Rosengård. Enligt projekt Hållbara Rosen-

gård är det viktigt att denna bild rättas till och att ”Rosengård får framstå som den ganska fina stadsdel den egentligen är” (fritt citerat från samtal med personer vid miljöförvaltningen i Malmö):

Att lyckas med miljonprogrammets omvandling är helt avgörande för att nå de högt ställda målen. Rosengård är Malmös största och mest kända miljonprogramsområde. En stadsdel som står inför stora utmaningar men som samtidigt är en viktig symbol för det nya Malmö – den moderna, kreativa och mångkulturella staden. Här kan ett av stadens starkaste positiva varumärken skapas, där miljöfrågor, stadsutveckling, socioekonomisk utveckling och delaktighet går hand i hand ännu intensivare än tidigare. (Malmö stad 2011: 4)

Problem, orsaker, mål, lösningar

Beskrivningen av projekt Hållbara Rosengård i broschyren Hållbara stadsbyggnadsprojekt tar spjärn i en vanligt förekommande, negativ bild av miljonprogrammets byggande och inleds på följande sätt:

Projektet Hållbara Rosengård är en del i Malmös arbete med att bryta miljonprogrammets funktionssegregering och låta blandade, levande och hållbara stadsdelar växa fram. Syftet är att skapa *ett världsledande demonstrationsområde* med fokus på klimat och miljöteknik som kan stå modell för kommande stadsförnyelseprojekt i Sverige och utlandet. *Många av åtgärderna finns inom klimatområdet, men åtgärderna ska också bidra till ökad social och ekonomisk integration.* (Delegationen för hållbara städer 2012: 16; vår kursivering)

I ansökan¹⁴ slås fast att det är ”helheten, överförbarheten och mångfalden” som

primärt gör HS Rosengård innovativt och till ett ledande exempel på hållbar stadsutveckling. Samverkan mellan många förvaltningar och aktörer är en styrka och åtgärderna genomförs av erfarna aktörer med stabil ekonomi. Malmö genomför med framgång stora projekt inom hållbar stadsutveckling och HS Rosengård samordnas med andra satsningar för bästa resultat. I nybyggnadsområdena Västra Hamnen och Hyllie utvecklas idag metoder inom bl.a. cleantech som kan användas på Rosengård, vilket ökar kraften i satsningen. Därför står Malmö stad mycket väl rustad att uppfylla delegationens förordning och uppnå de höga målsättningar som anges i ansökan. (Malmö stad 2011: 4)

¹⁴ Vi följer här den ansökan som beviljades i en andra omgång efter dialog med Delegationen för hållbara städer kring en tidigare ansökan (Malmö stad 2009). Det sociala perspektivet lyser starkare i den slutliga ansökan.

Figur 2. Småskalig odling som mötesplats för hyresgäster i Rosengård.

De fysiska investeringarna ses alltså som motorn i de förändringar som planeras och som tänks få positiva sociala konsekvenser i form av social inkludering, trivsel, trygghet, boendeekonomi och positiv platsidentitet. Deltagande är också en viktig aspekt som vi återkommer till nedan i den tematiska analysen. Kort sagt tar projektet sikte på samtliga tre nyanser av social hållbarhet som vi identifierat. Mångfald är ännu ett honnörsord, dock i en annan betydelse än den som vanligen brukar avses, det vill säga kulturell eller etnisk mångfald. I stället handlar det om samarbete mellan ”många aktörer”:

en stadsdelsförvaltning, fem tekniska förvaltningar, ett energibolag, ett kommunalt bolag, en bostadsrättsförening och föreningar m.fl. Åtgärder ingår för ökad delaktighet av boende och verksamma i en stadsdel med ett otal olika kulturer och över 100 olika språk. (Malmö stad 2011: 3)

Organisation och styrning

Projektets organisatoriska form präglas av en bred deltagandeansats med trådar till flera parallella processer:

I HS Rosengård utvecklas partnerskap mellan förvaltningar, intressenter i investeringar på Rosengård, lokala fastighetsägare, företagare, föreningar och andra viktiga lokala aktörer. Genom detta stöds projektgenomförandet så att andra pågående processer förstärks och nya möjligheter identifieras för att leverera konkreta resultat. Grundförutsättningen är att, genom ett sektorsövergripande forum, skapa former för delaktighet och inflytande från boende, verksamma, förvaltningar och företag när det gäller planering och genomförande av stadsdelsutvecklande åtgärder. Arbetet kommer att innehålla aktiva participativa designprocesser med boende och verksamma och är strategiskt viktigt för förankring och mobiliseringsarbete inom hela satsningen. (Malmö stad 2011: 10)

Samverkan mellan näringsliv och kommun framstår som central med Cleantech City Malmö i en nyckelroll. Projektet beskrivs som en integrerad del av en sektorsövergripande planering med miljöförvaltningen som samordnande kraft. Allians mellan aktörer inom kommun och näringsliv är en för vår tid typisk organisations- och styrform inte bara vid stadsbyggnad utan har rötter långt tillbaka i det svenska samhället¹⁵. Civilsamhällets aktörer i form av föreningar och medborgargrupper får vanligen sina roller tilldelade inom ramen för denna övergripande allians av två starka aktörsgrupper, i detta fall med hemvist i Malmö stad respektive näringslivet i Malmö.

Hållbara Ålidhem, Umeå kommun

Stadspolitisk kontext

Redan i anslaget till Umeå kommuns ansökan om statligt stöd framgår att Hållbara Ålidhem är tänkt som en viktig pusselbit i ett helhetskoncept, en strategi för stadens utveckling fram till 2050:

Umeås mål för hållbar stadsutveckling är att samverka över alla gränser för att till 2050 skapa och förvalta attraktiva och miljömässiga, socialt och ekonomiska hållbara bostäder och boendemiljöer för 200 000 invånare med Umeå som ett framväxande norrländskt storstadsalternativ. Detta ska ske huvudsakligen genom förtätning och komplettering i redan befintliga strukturer. Umeå ska också renovera och anpassa befintliga boendemiljöer för Umeås idag 113 000 invånare till ovanstående mål i Norrlandsklimat, där det idag saknas goda exempel som också

¹⁵ Som framhålls av Montin & Hedlund med referens till Strömberg (1999) handlar det inte om några skarpa tidsbrott mellan olika former av styrning. I Sverige kan man till och med i viss mån tala om ”en återgång till äldre tidens politikskapande där olika aktörer agerade i samförstånd för att skapa stadens framtid” (Montin & Hedlund (2009: 24).

ska kunna komma andra till dels. För att nå detta har det lokala näringslivet, offentliga aktörer och forskning i Umeå 2008 initierat ett Nätverk för hållbart byggande och förvaltande med målet att Umeå 2020 ska vara världsledande på Hållbart byggande och förvaltande i kallt klimat. (Umeå kommun 2009)

Inordningen av projektet i en sammanhållen strategi understryks av kopplingarna till ansökan om att bli Europas kulturhuvudstad 2014 (vilket också blivit realitet). Under parollen ”Stay Cool” ska

kulturens alla uttrycksformer [...] bidra till att öppna sinnen, flytta perspektiv mot mer hållbara livsmönster och visa vad en stad kan göra när den kanaliserar den kollektiva förmågan, kreativiteten och uppfinningsrikedomen för större syften samt påverka konsumtions- och beteendemönster genom att locka människor till ökat deltagande. (Umeå kommun 2009)

Umeås nya konstnärliga campus med högskolor för design, konst och arkitektur hålls fram som en viktig del i stadens arbete för hållbar stadsutveckling med Ålidhem som ”testplats för projekt”.

Intervjubesöket i Umeå underströk bilden av Ålidhem som del i en övergripande stadspolitisk strategi, där också det regionala perspektivet finns med. Umeå kommun sägs alltid ha varit försiktig med att gå in i stadsdelsprojekt och till exempel sagt nej till statliga satsningar på ”utsatta stadsdelar”, där man sett risker för stigmatisering och ”inlåsning”. Våra informanter beskriver Umeå som en sammanhållen stad utan skarpa sociala/rumsliga skillnader. Hållbara Ålidhem är mot denna bakgrund lite av ett undantag från Umeås huvudlinje, men bara på ytan. I själva verket är projektet en pusselbit i den bredare, stadspolitiska strategin. Den övergripande politiska visionen är att Umeå 2050 skall ha 200 000 invånare (mot nuvarande 117 500): ”vi behöver en storstad i norra Sverige” (citerat från samtal vid intervjubesök i december 2012).

Problem, orsaker, mål, lösningar

I motsats till Järva, Rosengård och Vivalla framstår inte Ålidhem (6000-7000 invånare) som ett typiskt problemområde byggt under miljonprogrammets tid. ”Ålidhem är inget problemområde, det har ett positivt rykte = stjärnområde” fick vi höra av våra informanter.¹⁶ Området är socialt

---

¹⁶ I ett material insamlat av Skuggteatern inför en teateruppsättning i Ålidhem hösten 2013 framkommer en delvis annorlunda bild: ”Sammantaget, genom allt material, kan man se att många som bor, har bott eller verkat på Ålid-

blandat med många nationaliteter och olika socialgrupper. Det är en ung befolkning, där många är studerande och 45 procent är utlandsfödda, jämfört med 56 procent i Järva, 58 procent i Rosengård och 52 procent i Vivalla¹⁷. Däremot är det ett problem att bostadsbeståndet har få större lägenheter och andra upplåtelseformer. När familjer får flera barn måste de söka sig utanför Ålidhem.

Området har nära till sjukhus och universitet, en ”egen” järnvägsstation (Umeå Östra) och nära till flygplats. Servicen är god med nytt bibliotek, ny F-9 skola, flera förskolor, affärer och lågstadium/mellanstadium i näraliggande villaområdet Sofiehem. Ålidhem känns inte avskilt från övriga staden, och det beskrivs av våra informanter som ”en av de tryggaste städerna i Sverige”. Det är ett brett ”upptagningsområde” med dragningskraft som gör att folk utanför området kommer till Ålidhem och handlar etc. Vidare finns ”ålidhemsandan”, en tradition av stort frivilligt engagemang: ”arvet från 68-generationen lever kvar”. Ett av flera uttryck för detta är kulturhuset Klossen som inrymmer olika aktiviteter, bland annat två teatergrupper.

Tyngdpunkten i projekt Hållbara Ålidhem ligger dock vid ekologisk hållbarhet, i synnerhet energisparåtgärder:

Projektet avser att med energisystemanalys utveckla området/Umeå till miljömässig och social förebild för innovativa tjänster och teknik i kallt klimat och visa upp Umeå/området som nordligt nav för hållbara städer och modern miljöteknik. (Umeå kommun 2009)

Ett tydligt spår i ansökan är att genom energisparåtgärder i form av individuell el- och vattenmätning och källsortering i nya miljöhus få ett deltagande och engagemang från de boende. Ett

---

hem tycker sig känna tillhörighet och gemenskap på området. Det talas om grannsämja, gemenskap, grill- och studentfester, familjeliv och uppväxt. I det mesta från intervjuerna och stormötet kan man höra och se drag av en slags sammanhållning på Ålidhem, att man tillsammans vill att det ska vara en trevlig plats att bo och verka på. Stormötet vittnade om många upplevelser kopplade till området, och enkäten kunde i sin tur svara på frågor kring hemmiljön och hur man trivs i hemmet. I intervjuerna hörde man mycket berättas om områdets historia och hur den har påverkat Ålidhem. Å ena sidan positivt som någon sorts 70-talsanda som finns där och lever kvar, å andra sidan negativt på grund av det rykte som området har fått. Ryktet om Ålidhem verkar mest finnas i det förflutna, men lever någonstans ändå kvar och påverkar de som bor här samt uppfattningen om Ålidhem. Vart kommer ryktet ifrån? Och hur förhåller sig människor till det idag? Påverkar det fortfarande området, eller är det något som endast de som bodde där förut minns och bär med sig? Det man kan se är att stadsdelen fortfarande dras med ett dåligt rykte eftersom de som svarat på enkäten, där många av de svarande bor på Ålidhem nu, också svarat att ryktet anses vara medelbra och även att det inte är ett attraktivt område. Där kan man alltså tydligt se att trots att ryktet verkar ha förbättrats, så finns uppfattningen om ett dåligt rykte och icke-attraktivt område kvar.” (Skuggteatern, Ålidhem 2013)

¹⁷ Siffrorna är beräknade från data hämtade från respektive kommuns hemsida. Siffran för Järva avser hela området Rinkeby-Tensta.

tecken på framgång i detta arbete är att AB Bostaden för sitt arbete med Hållbara Ålidhem i juni 2013 tilldelades utmärkelsen Sustainable Energy Europe Awards 2013 (i kategorin Living). Det skedde i konkurrens med 224 tävlande från hela Europa (AB Bostaden 2013b).¹⁸

Det sociala målet – ett av sju formulerade mål – uttrycks på följande sätt:

Förbättrad upplevd *demokrati, delaktighet, trygghet, trivsel i området*, mäts bland annat via Bostadens årliga kundenkät. (Umeå kommun 2009)

Figur 3. Vinterträdgården – samlingsplats i Ålidhem, Umeå.

Ålidhem var redan före projektet väl försett med samlingspunkter, dels i form av ett centrum med affärer, restaurang/pub med mera. Kulturcentret var också på plats redan innan projektet, medan den nya vinterträdgården är tänkt att vara samlingsplats främst avsedd för boende på Geografigränd och föreningar i Ålidhem men efter hand också för en bredare allmänhet. Verksamheten i den sedan slutet av 2012 färdigställda vinterträdgården presenteras under rubriken ”Möjligheternas rum” på följande sätt:

¹⁸ Projekten bedöms av en expertjury utsedd av EU-kommissionen.

Det är tack vare projektet Hållbara Ålidhem och det ekonomiska stödet från Delegationen för hållbara städer som Vinterträdgården kunnat byggas. En energisnål mötesplats som i första hand får användas av de boende i det nybyggda kvarteret och i närområdet. Så småningom kommer lokalen även att kunna hyras av allmänheten och av företag. Vinterträdgården är rustad med modern teknik. Bostaden bjuder på trådlöst internet och det finns fem olika skärmar som gör att lokalen kan användas till allt ifrån sport på storbildsskärm med kompisarna till heldagsmöten med rörliga bilder på flera skärmar samtidigt. (Hållbara Umeå 2013)¹⁹

Deltagande och dialog med de boende i planeringsprocessen har erbjudits genom öppna möten, fokusgrupper och idéforum anordnade av AB Bostaden och Umeå kommun. Resvaneundersökningar och satsning på ett kulturcentrum med bibliotek, skola, fritidsgård och förskola är också åtgärder som framhålls som uttryck för en vilja att engagera de boende i områdets utveckling.

Organisation och styrning

Hållbara Ålidhem leds av en trojka bestående av AB Bostaden²⁰ och Umeå Energi²¹, båda kommunägda, och Umeå kommun med support av andra aktörer i delar som finansieras utanför delegationsprojektet. Den viktigaste externa aktören är Umeå universitet som följt projektet sedan start och utverkar en fullständig energimässig uppföljning av projektet ända till två år efter projektets slut. I nätverket ”Hållbart byggande i kallt klimat” ingår 57 organisationer från byggbranschen med styrelseordförande för Umeå Energi som ordförande. Denna konstellation symboliserar viljan att i ett nära samarbete kommun-näringsliv utveckla Umeå genom en kombination av ekonomisk tillväxt och ekologisk hållbarhet.²² Även om fokus för Hållbara Ålidhem är ekologiskt finns en tydlig social strimma som leder in till AB Bostadens strategi och löpande verksamhet (AB Bostaden 2013a).

¹⁹ ”Technical Visits ingår som en del i att göra Umeå till ett nordligt nav för miljöteknik. Projektet finansieras av Tilläxtnätverket, Umeå kommun, Umeå kommunföretag, Region Västerbotten, UMEVA och Umeå Energi”. (Hållbara Umeå 2013)

²⁰ AB Bostaden äger och förvaltar cirka 15 400 lägenheter, vilket är nära hälften av alla i kommunen (AB Bostaden 2013a).

²¹ Moderbolaget, Umeå Energi AB, är ett helägt dotterbolag till Umeå Kommunföretag AB (UKF), som i sin tur ägs i sin helhet av Umeå kommun.

²² Nätverket etablerades 2009 med syfte ”att skapa gynnsamma affärsmöjligheter inom Hållbart byggande genom att gå före och förstärka kompetens och arbetsmetoder i hela branschen. Visionen är att Umeåregionen år 2020 är ledande i världen på hållbart byggande och förvaltande i kallt klimat” (Söderström 2012),

Mitt Gröna Kvarter, ÖrebroBostäder AB²³

Stadspolitisk kontext

I stadsdelen Vivalla i Örebro har hyresvärden ÖrebroBostäder AB (ÖBO) i februari 2013 påbörjat omvandlingen av 123 lägenheter belägna i områdets sydöstra del på Visgatan. Genom att börja med ett avgränsat kvarter skapar ÖBO ett pilotprojekt för ett långsiktigt förnyelsearbete. Erfarenheter från Mitt Gröna Kvarter ger underlag för den fortsatta omvandlingen av hela Vivalla med totalt 2 400 lägenheter.

Figur 4. Visgatan i Vivalla, Örebro. Bekvämlighet eller bilfri gata?

De fysiska förändringar som genomförs innebär nyproduktion av ett punkthus i fyra våningar med 16 lägenheter och 24 radhus, rivning av två hus med 23 lägenheter och vändning av entrésidor på tre hus. Dessa förändringar motiveras främst utifrån faktorer som i dessa sammanhang brukar förknippas med ”social hållbarhet”. ”En ny struktur av gator, grönytor och komplettering av verksamhetslokaler” ska göra att det skapas ”en stark samhörighets- och hemmakänsla” samtidigt som Vivalla mer ”liknar stadens uppbyggnad och stärker stadsdelens kontakt med staden.” (se ÖBOs komprimerade projektbeskrivning nedan). Dessutom genomförs en rad ekologiskt motiverade åtgärder såsom tilläggsisolering av tak och fasader, byte av fönster, nya värmerör och elinstallationer, ny trapphusbelysning och solpaneler i mindre skala. Vidare ska individuell mät-

²³ Detta avsnitt bygger på författarnas studie av planeringsprocessen för Mitt Gröna Kvarter fram till dess att ombyggnaden påbörjades i januari 2013 (Gustavsson & Elander 2013).

ning av vattenförbrukning göra det möjligt för de boende att minska sin egen miljöpåverkan. Ett mobilt "miljöhus" ska finnas i området där möten kan hållas och olika tekniklösningar visas upp.

I samarbete med arbetsförmedlingen och Skanska, som efter upphandling under 2012 blev huvudentreprenör, är planen att 50-70 boende och arbetssökande i Vivalla ges möjlighet att arbeta i projektet och därigenom delta i förändringsarbetet i sin egen boendemiljö. Den totala kostnaden för den första etappen är beräknad till 170 miljoner kronor. Av dessa medel bidrar Delegationen för hållbara städer med 9 235 000 kronor till åtgärder som syftar till energieffektivisering utöver den föreskrivna normen.

Problem, orsak, mål, lösning

Problembilden liknar den som gäller för de flesta områden med flerfamiljshus byggda under perioden 1975-1964 (miljonprogrammets tid). Områdena "blöder energi" (ett uttryck vi ofta fått höra under våra intervjuer) och är i behov av omfattande teknisk renovering i fråga om ventilation, isolering, fönster med mera, sociala åtgärder är nödvändiga på grund av hög arbetslöshet, många socialbidragsberoende och andra problem förknippade med befolkningens sammansättning (många "nysvenskar" i behov av särskilt stöd av utbildning, vård och omsorg). Bostadsföretaget känner ett ansvar för att renoveringar och eventuell nybyggnation ska ske på ett sätt som är både företagsekonomiskt rimligt och gör det möjligt för de som bor där att bo kvar om de vill.

I sin ansökan till Delegationen för hållbara städer 2010 presenterar ÖBO projektet på följande sätt:

ÖrebroBostäder (ÖBO) vill skapa Mitt Gröna Kvarter. Dessa tre ord pekar tydligt ut riktningen för kvarteret.

MITT: De boende i kvarteret ska känna en stark samhörighets- och hemmakänsla. Genom sättet som upprustningen utförs på ökar stoltheten, tryggheten och trivseln i kvarteret. Genom pedagogiska metoder och visualisering uppnås en läroprocess där effekten blir att hyresgästerna får en större förståelse och kunskap om sin egen miljöpåverkan. Det leder i sin tur till en känsla av tillhörighet och ansvar.

GRÖNA: Ett värde vi vill förstärka i kvarteret är det gröna – såväl visuellt som i drift och förvaltning. Kvarterets förbrukning av vatten och värme är idag bland de högsta i hela ÖBOs be-

stånd och bör minskas avsevärt. En miljöåtgärd som planeras är att återanvända kvarterets energi i ett lokalt värmesystem. Förnyelsebar energi ska produceras och energiförbrukningen mer än halveras. En bättre infrastruktur med nya gator och cykelvägar ska underlätta för miljövänliga transportalternativ. Grönområdenas kvalitet, möjligheter till rekreation och plats för spontan lek och rörelse ska förbättras i kvarteret. *Den fysiska miljön ska därigenom upplevas ännu grönnare och mer trivsamt och hyresgästerna ska, efter projektets avslut, också känna att de genom sitt boende i kvarteret bidrar till en hållbar utveckling både i ett litet och i ett större perspektiv.*

KVARTER: *Med hjälp av tekniska, konstnärliga och pedagogiska insatser ska kvartersidentiteten stärkas. Målet nås genom att skapa unika kännetecken för kvarteret, förtydliga skillnaderna mellan det offentliga och privata rummet samt genom ett delaktighetsarbete där hyresgästen ges goda möjligheter att fördjupa sina sociala kontakter med sina grannar. En ny struktur av gator, grönytor och komplettering av verksamhetslokaler kommer också att bidra till en större kvarterskänsla som mer liknar stadens uppbyggnad och stärker stadsdelens kontakt med staden.* ((Delegationen för hållbara städer 2012a: 12; våra kursiveringar)

De av oss kursiverade styckena kan relateras till de tre markörer för social hållbarhet vi identifierat, främst platsidentitet men även deltagande och social inkludering.

Organisation och styrning

Huvudaktören i Mitt Gröna Kvarter är det kommunala bostadsbolaget ÖrebroBostäder AB. Projektet ses som en integrerad del av bolagets långsiktiga strategi för omvandling av hela Vivalla och framstår också som en viktig pusselbit i kommunens arbete för ekologisk, ekonomisk och social hållbarhet. Projektgruppen leddes under planeringsstadiet av bostadsbolagets distriktschef och innehöll i övrigt ett par andra ÖBO-anställda samt representanter för hyresgästföreningen på distriktsnivå och boende i området. Andra som ingick i projektgruppen var en byggkonsult, en dialogkonsult, en representant för arbetsförmedlingen och en för föreningen Somaliland i Örebro (han bor också på den del av Visgatan som omfattas av projektet). Implementeringen av Mitt Gröna Kvarter bygger på ett organisatoriskt så kallat partneringavtal mellan ÖBO och Skanska.²⁴

---

²⁴ "Partnering är en strukturerad samarbetsform, där byggherren, konsulterna, entreprenörerna gemensamt löser en bygguppgift, baserat på ett öppet och förtroendefullt samarbete där allas yrkeskunskaper kompletterar varandra." (NCC 2013)

Kongahälla, Kungälv kommun

Stadspolitisk kontext

Kongahälla är det största nybyggnadsprojektet i Kungälv i modern tid. Här skapas utrymme för varierad handel, cirka 900 bostäder, verksamheter och förskola. Kongahälla kommer att länka ihop de centrala delarna av Kungälv. Området ligger nära kultur, kommunikation, befintlig handel och service.

Visionen är att skapa en miljöeffektiv del av staden, med spännande gestaltning där alla ska känna sig välkomna. Det är helt enkelt nära till allt. En del av staden där det är lätt att leva (Kungälv kommun 2013a)

I projekt Kongahälla är avsikten att under åren 2010-2017 bygga en ny stadsdel i centrala Kungälv, bestående av 900 lägenheter och lokaler för verksamheter. Byggnationen har dock inte kommit igång på grund överklaganden och ärendet ligger när denna rapport skrivs hos miljööverdomstolen där Kungälv kommun begärt tillstånd att överklaga (Kungälv kommun 2013b).

Projektet har rubriken ”Kongahälla – en aktiv stadsdel i Kungälv” och är insatt i ett sedvanligt tredimensionellt hållbarhetsperspektiv. Stadsdelen ska producera mer el än vad som förbrukas, den ska knyta ”samman platser och människor i stadskärnan för att skapa en stimulerande och trygg miljö för gamla och nya Kungälvbor och Kungälvbesökare”, och den ska hitta ekonomiska lösningar och affärsmodeller för att uppnå dessa mål (Kungälv kommun 2010: 1).

Problem, orsaker, mål, lösningar

Kungälv tätort har högst arbetslöshet och högst ohälsotal bland kvinnor i hela kommunen. Kungälv hamnar också långt ner i integrationsrankning av landets kommuner. Så beskrivs utmaningarna för folkhälsoarbetet, en vital del i kommunens projektansökan till Delegationen för hållbara städer (Kungälv kommun 2010: 4).

I den kompletterande ansökan formulerades det sociala målet som att skapa ett aktivt stadsliv i form av variation, mötesplatser, aktiviteter, rörelse och evenemang som stimulerar sinnena och skapar en stimulerande och trygg boendemiljö. Projektet kopplar också till kommunens folkhälsoarbete med målet att skapa en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. ”Empowerment” anges som ett nyckelord, det vill säga att stärka människors ”egenmakt”. (Kungälv kommun 2010: 4).

Dessa mål sammanfaller med de övergripande mål för stadsdelen som helhet som formulerats av Kungälv kommun, och som räknas upp i projektansökan:

- En ny stadsdel ska länka samman östra och västra sidan av motorvägen och göra hela stadskärnan till en mer attraktiv plats där förutsättningarna för ett tryggt vardagsliv skapas.
- Stadsdelen ska bidra till ett gott boende och vara en vital ekonomisk handelsplats som kompletterar Västra Tullen.
- Med hjälp av utvecklingen av Kongahälla skapas mervärden i hela Kungälv kommun och kommunen deltar aktivt på den regionala arenan för befolkningstillväxten. (Kungälv kommun 2010: 2)

Det handlar alltså om att ”fylla igen ett hål” i stadens utsträckta och svårdefinierade centrum, menar de två tjänstemännen vid Kungälv kommun som vi intervjuar. Man vill visa att Kungälv inte bara är en förort, sovstad och trädgårdsstad. Den är också en plats där folk kan lockas att bo kvar, och utnyttja den handel och service som finns i staden. Kungälv behöver förstärka sin identitet, särskilt gentemot Göteborg. Något mer än 8 000 av de drygt 20 000 förvärvsarbetande personer som bor i Kungälv kommun pendlar till arbetsplatser i Göteborg, medan cirka 2 500 personer från Göteborg pendlar till Kungälv. Totalt är det ett negativt pendlingsnetto på cirka 4 700 personer (Kungälv kommun 2012, s. 10). För att fysiskt binda ihop Kongahälla med övriga staden planeras en esplanad för att ”därmed minska det mentala avståndet över motorvägen mot Komarken” och samtidigt skapa ”långsiktiga förutsättningar att se Kungälv som en sammanhållen stad” (Kungälv kommun 2010: 10).

I den kompletterande ansökan finns fyra kärnvärden uppräknade som ska karaktärisera Kongahälla, och som till stor del han sorteras in under paraplyet social hållbarhet:

- Det enkla stadslivet, i Kongahälla som en del av Kungälv, tät och levande, har goda kommunikationer, innehåller handel, service och boende samt erbjuder kultur och rekreation.
- Det naturliga mötet. Det framgår av de många mötesplatserna för kontakt mellan olika människor i alla åldrar.
- Den varierande vardagen. Vardagen består av upptäckter, komplexitet, aktiviteter, rörelse och evenemang och som stimulerar våra sinnen.
- Det rena samvetet. Lösningar för förnybar energi, bilpooler, en grön och levande stadsmiljö med hållbara system för den enskilda att leva i kretslopp och resurshushållande. (Kungälv kommun 2010: 2)

I den ursprungliga ansökan finns också mål för deltagande, med särskild fokus på ungdomar. Kommunen vill ordna workshops med gymnasieungdomar med syftet att ”i dialog utveckla vad ett hållbart stadsliv innebär och vilka förutsättningar som enligt dem måste finnas för att staden ska vara hållbar”. Detta arbete ska fortsätta, med ”syfte att involvera ungdomar i klimat, energi och hållbarhetsfrågor genom olika projekt och uppdrag, exempelvis utvärderingar och uppföljning av detaljplaner bland allmänhet och boende” (Delegationen för hållbara städer 2010).

För att nå de sociala målen och tillgodose de kärnvärden som nämnts ovan, pekar ansökan ut två aspekter: funktionsblandning samt gestaltning och offentliga miljöer. I Kongahälla ska bostäder och olika typer av verksamheter blandas och fungera tillsammans. Tre upplåtelseformer ska användas för boendet; hyresrätt (cirka 40 %), bostadsrätt och äganderätt. Vad gäller gestaltningen har kommunen tagit hjälp av professor Ole Reiter vid SLU Alnarp för att ta fram en strategi för utformningen av Kongahälla. Syftet är att skapa stadsmässiga miljöer som inbjuder till rörelse utan bil, säger projektplanen. Kongahälla omgärdas idag av trafikleder, men dessa ska, enligt projektplanen förvandlas till stadsgator för olika trafikantgrupper (Kungälv kommun 2010: 9). Ett evenemangstorg och parker ska utgöra rum för samvaro och aktivitet. Bäckparken vid älven och Aktivitetsparken söder om Kongahällagatan ska inte bara vara Kongahällabornas utan hela Kungälv.

Sammanfattningsvis, med fokus på de sociala aspekterna:

Den nya stadsdelen ska knytas ihop med den gamla stadskärnan och länka samman stadsdelar på båda sidor av en motorväg. I stadsdelen kommer att finnas bostäder med olika upplåtelseformer, handel, service, strövgator, torg och park. Strövgator där de gående dominerar ges hög prioritet. Målet om ett aktivt stadsliv med mötesplatser, aktiviteter, rörelse och evenemang bottnar i Kungälv kommunens folkhälsoarbete och jämställdhetsintegrerade samhällsplanering. Ambitionen är att återskapa och stärka fördelarna med småstadslivet med korta avstånd och närhet till service, kultur och rekreation. (Delegationen för hållbara städer 2012a: 22)

Organisation och styrning

Projektet initierades av Kungälv kommun och Kungälv Energi i samarbete med Riksbyggen, Förbo, Kungälvbostäder och KF Fastigheter och var tänkt att utföras i samverkan med Sveriges Tekniska Forskningsinstitut (Delegationen för hållbara städer 2012a: 22).

Kvillebäcken, Göteborg

Stadspolitisk kontext

Kvillebäcken²⁵ ligger på Hisingen och är en del av omvandlingen av stadsdelarna runt Göta älv. Göteborgs stad har utarbetat ”Älvstrandsmodellen” som med sitt arbetssätt ska främja samverkan mellan olika aktörer när det gäller exploatering och utveckling av markområden. Företaget Älvstranden Utveckling presenterar på sin webbplats sin vision ”Den goda staden” som ska vara en ledstjärna för arbetet. Den goda staden karaktäriseras av ”blandstadens ideal”, den ska vara ”rik och levande för alla människor och den har vissa likheter med ’den gamla staden’” (Älvstranden Utveckling AB 2013).

I den övergripande vision som kallas Älvstaden (centrala Göteborg utefter Göta älv) lyfts tre värdeord fram: Älvstaden ska vara *inkluderande*, *grön* och *dynamisk*. Det betyder att där ska finnas mötesplatser för alla, där ska användas förnybar energi och dit ska man kunna resa och leva hållbart. Stadens näringsliv och kultur ska också utvecklas och ge Älvstaden ”internationell lyskraft” (Göteborgs stad 2012). Ett av huvudsyftena i visionen är att bygga samman staden över älven, ”den ska helas fysiskt och socialt” och därigenom hoppas man uppnå minskad segregation (Göteborgs stad 2012: 5). Ett steg i detta arbete är att etablera en ”miljöskyttel” över älven för att underlätta för enklare och snabbare kollektivtrafik över Göta älv. Att det finns ett stort behov av att bygga bostäder i Göteborg slås fast i den regionala utvecklingsstrategin från 2006 ”Uthållig tillväxt”; målet är att 30 000 nya bostäder ska skapas i de centrala stadsdelarna till år 2020. Älvstaden förväntas bidra till detta och till ett fortsatt bostadsbyggande även efter 2020.

Problem, orsaker, mål, lösningar

Det som nu kallas Kvillebäcken (eller Nya Kvillebäcken) hade, enligt de officiella dokumenten, allt mer blivit ett område i förfall, med en blandning av olika typer av byggnader och verksamheter, vilket gett ett ovårdat och förfallet intryck. I vissa fall fanns omfattande markföroreningar i området. Området var också belastat av kriminell verksamhet (Göteborgs stad 2010, s. 4). Gabriella Olshammar karakteriserar i sin avhandling området som ett ”permanent provisorium” (Olshammar 2002). Lokalpress och kommunpolitiker kallade området för ”Gazaremsan” efter att ett

²⁵ Urbansociologen Catharina Thörn, som studerat området innan det fick namnet Kvillebäcken eller ”Nya Kvillebäcken” som det ibland kallas officiellt, framhåller att området tidigare brukade benämnas ”bortom Backaplan” eller ”Gustaf Dahléns-området” från den gata som löper genom området (Thörn 2013).

antal våldsbrott begåtts där runt år 2005 (Centrala Älvstaden, odaterad). Dem vi samtalat med i projektet är överens om att området behövde få en ny, positiv identitet, som kan hjälpa till att tvätta bort den nedsättande stämpel som satts inte bara på det aktuella området utan på hela Hisingen. Som utifrån kommande betraktare av Göteborg är det lätt att läsa denna bild som en nästan övertydlig, rumslig avspiegling av klasskillnaderna i staden Göteborg.

På projektets hemsida utmålas den kommande stadsdelen på följande sätt:

Mellan husen blandas små mysiga gårdsgator med breda avenyer, pocketparker, torg och grönområden. Målet är att skapa en trivsamt och levande stadsdel redan från start och förebilden är den centrala kvartersstaden, som du hittar i t.ex. Köpenhamn och London men även på närmare håll i området kring Göteborgs långgator. Bebyggelsen i Kvillebäcken innebär att dåligt utnyttjad central mark tas i anspråk för bostadsbebyggelse, vilket är mycket positivt för en hållbar utveckling av staden. Projektet innebär också att befintlig infrastruktur utnyttjas och bidrar därmed till god resurshållning. (Kvillebäcken 2013)

I en film där Älvstranden Utveckling AB (2011) presenterar sin vision av det framtida livet i Kvillebäcken har det negativa och hotfulla vänts till något positivt. I filmen berättar en presumtiv Kvillebäcksbo om sitt liv i det nya Kvillebäcken:

Vi som bor i Kvillebäcken älskar stadslivet, och uppskattar de okonventionella, det som överraskar, det som bubblar av liv, kreativitet och mångfald. Vi är engagerade i samhälls- och miljöfrågor och samtidigt vardagslivsnjutare av stora mått. Vi ser oss gärna som något av banbrytare. Det är nog därför vi gillar att den ursprungliga själen från gamla Kvillebäcken finns kvar som en charmig ingrediens i det nya Kvillebäcken som har vuxit fram. (Älvstranden Utveckling AB 2011)

På vilket sätt det gamla Kvillebäcken återfinns i den nya bebyggelsen framgår inte av filmen eller av planerna för området. Som framhållits av Catharina Thörn med stöd av en inventering gjord av stadsbyggnadskontoret i Göteborg 2001 fanns i det som nu kallas Kvillebäcken före omvandlingen en stad med blandning av bilverkstäder, loppisar, antikaffärer, restauranger och moskéer med mera (Thörn 2013: 71).²⁶ Av dessa finns nu ingenting kvar. I ett äldre stadsbygg-

---

²⁶ Catharina Thörns artikel suppleras med belysande fotografier tagna av Katarina Despotovic innan ”Nya Kvillebäcken” tagit form.

nadsspråk kan man tala om att en ”totalsanering” eller ”slumsanering” ägt rum utan plats för något av det gamla (Andersen 1999: 8).

I filmen som nämnts ovan beskrivs Kvillebäckens ”mångkulturalism” som något som gör stadsdelen attraktiv:

Det mångkulturella är påtagligt och har stor betydelse för atmosfären i området. Saluhallen är ett exempel. Här doftar mat från världens alla hörn, och jag älskar mixen av såväl mat som människor. (Älvstranden Utveckling AB 2011)

Våra guider i Kvillebäcken visar den påbörjande byggnad som ska bli saluhallen, där man ska kunna gå in och handla livsmedel, men där det kanske också blir möjligt att ställa upp torgstånd utanför för dem som inte har råd eller möjlighet att hyra en plats inne i hallen. I samtalet med personer anställda vid Göteborgs stad kommer det också fram att saluhallen är tänkt att bidra till integration med mellan olika grupper i staden. Inte bara Kvillebäcksborna förväntas handla i saluhallen, utan även människor från närliggande stadsdelar som stannar till på väg till eller från jobbet. För den som inte har råd att handla dyrt ska det finnas enklare torgstånd utanför. Integration förväntas dock främst ske *bland de boende i området* tack vare mötesplatser mellan husen, kolonilotter och verksamhetslokaler som är tänkta i bottenvåningarna, säger våra informanter. Det finns också ett område i stadsdelen där det temporärt arrangerats pallodling i projektet Kvartersodlat Kvillebäcken med föreningen/nätverket Stadsjord som organisatör (Stadsjord 2011).

Figur 5. Det nya Kvillebäcken i vardande.

I filmen om visionen framstår ”det mångkulturella” som ett exotiskt inslag som lokaliseras till saluhallen. Det mångkulturella blir en exotisk accessoar till det moderna urbana livet, och kan i bästa fall komma till uttryck i saluhallen men inte i det övriga Kvillebäcken. De människor som i övrigt kommer att befolka stadsdelen är vit medelklass, att döma av filmen. De höga kostnaderna för de nyproducerade lägenheterna utgör förmodligen ett hinder för att skapa den sociala blandning som annars är ett vanligt uttryck för social hållbarhet. De intervjuade påpekar att Kvillebäcken främst kommer att bli ett bostadsområde för ”folk med god ekonomi”, dock inte en ”gräddhylla”. Ändå associeras till internationella storstadsmiljöer i filmen om visionen; den presumtiva Kvillebäcksbon berättar att hon ser ut över södra älvstranden från en takterrass och berättar att ”vi brukar drömma om att vi sitter i New York” och konstaterar att ”Kvillebäcken är lite kontinentalt och samtidigt så Göteborgskt” (Älvstranden Utveckling AB 2011).

Organisation och styrning

Huvudaktörer är Kvillebäckskonsortiet (BF Veidekke, Derome, HSB, Ivar Kjellberg, NCC, Wallenstam och Älvstranden Utveckling), Göteborg Energi, Business Region Göteborg, Renova, Fordonsgas i Väst, stadskansliet, stadsbyggnadskontoret och trafikkontoret. Åtgärderna utvecklas i samarbete med Volvo, Envac, Västtrafik, Chalmers med flera företag. Forskare från Göteborgs universitet har varit delaktiga i utformningen och utvärderingen av de dialogprocesser som genomförs inför planläggningen i området. (Göteborgs stad 2010).

Trots att det funnits en politisk vilja att omvandla området så har området tidigare mer eller mindre lämnats åt sig själv, delvis på grund av att det krävts relativt hög exploatering för att klara av omvandlingen ekonomiskt. Det är också orsaken till att Älvstranden Utveckling AB tillsammans med sex andra bolag bildade ett gemensamt konsortium för att kunna realisera projektet. Konsortiet har kommit överens om ”Kvillebäcksfördraget” där ett avtal gjorts för att bygga ett resurssnålt och kretsloppsanpassat område. (Göteborgs stad 2010: 4). Sammantaget utgör intressenterna i Kvillebäcksprojektet ett typexempel på ett intimt samarbete mellan resursstarka näringslivsaktörer och representanter för en storstad. På den yta där det förut fanns en stor variation av verkstäder, småaffärer, moskéer, föreningslokaler etc. byggs nu nya bostäder, affärs- och kontorslokaler som sammantaget ska ge ”den andra sidan” av Göta älv en ny image som en del av den därmed älvöverbryggande Centrala Älvstaden. Man kan säga att den tidigare, verksamhets-

blandade stadsdelen nu ersätts av en stad med annan ”blandning”, anpassad till staden Göteborgs vision om Centrala Älvstaden.

Kroksläatts Fabriker Söder– Husvärden AB

Stadspolitisk kontext

Kroksläatts Fabriker ligger i Mölndals kommun men kan i fysisk mening lika mycket ses som en yttre del av Göteborgs innerstad. Det är lätt att ta sig till och från området med kollektivtrafik och det är inte nödvändigt att ha bil. Gemensamt för Krokslätt och en del andra stadsdelar och kommuner som gränsar till Göteborg är en stadspolitisk strategi att binda knyta dessa områden närmare till centrala Göteborg. Syfte med just detta projekt är att förtäta och utveckla ett etablerat verksamhetsområde till ett samhälle i miniatyr med arbetsplatser, bostäder och service som möjliggör ett urbant liv. Visionen är att

bli en internationell förebild för hur ett K-märkt fabriksområde kan utvecklas till en levande stadsdel som också understödjer en klimatsmart livsstil. Ambitionen är ’ett samhälle i miniatyr’ med bostäder, service och arbetsplatser med kort pendlingsavstånd till Göteborg” (Delegationen för hållbara städer 2012a: 20).

Figur 6. Kroksläatts fabriker, Mölndal.

Området har nära anslutning till ett rikt utbud av urbana faciliteter, ett stort grönområde och snabba, miljövänliga kommunikationer. Kombinationen av verksamheter och bostäder gör området levande under fler av dygnets timmar och gör det möjligt att samutnyttja resurser i form av lokaler, fordon och tjänster, med bättre underlag för butiker och annan service. Kort sagt har Krokslätt Fabriker goda förutsättningar att vidareutveckla sin position som en levande del av stadslandskapet mellan Mölndals centrum och Göteborgs innerstad.

Problem, orsaker, mål, lösningar

Området kännetecknas av en kulturhistoriskt intressant, K-märkt miljö och det finns ett åttiototal företag i området, men inga bostäder. Projektet drivs av en fastighetsägare (Husvärden AB) som tidigare arbetat med hållbarhetsfrågor. Hur ska då dessa pusselbitar fås att falla på plats?

Nya Krokslätt har stor potential att utveckla unika livskvaliteter. Det *centrala läget* mellan Göteborg och Mölndals centrum utgör goda förutsättningar för närhet till stadslivet medan Safjällets naturreservat erbjuder rekreationsmöjligheter. Genom involvering av brukare och lokalintressenter kommer lokalbehov och bostadslösningar att kunna skraddarsys efter behov och därmed erbjuda en kvalitativ bostads- och arbetsmiljö [...] *Genom att framtida boenden och verksamma kan få möjlighet att träffas i former för brukarmedverkan kan också potentiella grannskapsband skapas vilket redan från början kan bidra positivt till att brukarna identifierar sig med sin närmiljö, känner delaktighet och ansvar för den.* Det bidrar i stor utsträckning till att skapa trygghet inom området. (Nya Krokslätt 2010: 7; våra kursiveringar)

Ambitionen är att skapa ett "samhälle i miniatyr" med bostäder, service och arbetsplatser på kort pendlingsavstånd till Göteborg, byggt på värderingar som individuell frihet, flexibilitet och inslag av klimatanpassad arkitektur, biologiska system och IT-teknik. Samtidigt ska den kulturhistoriska miljön i området tas tillvara. I planerna ingår att komplettera den kulturhistoriskt intressanta bebyggelsen om 60 000 kvm med 250 lägenheter, kontor och servicefunktioner, som integreras och samordnas med befintlig bebyggelse.

Tyngdpunkten i projektet ligger vid ekologiska och ekonomiska aspekter, medan förståelsen av social hållbarhet tar sin utgångspunkt i de nationella folkhälsomålen:

Av de elva nationella målen ser vi att följande kommer att uppfyllas i projektet; 1. Delaktighet och inflytande i samhället, 2. Ekonomisk och social trygghet, 3. Trygga och goda uppväxtvillkor, 4. Ökad hälsa i arbetslivet, 5. Sunda och säkra miljöer och produkter, 9. Ökad fysisk aktivitet. (Nya Krokslätt 2010: 3)

Programmet omfattar faserna projektering, upphandling, projektstyrning och uppföljning och ska följas upp mot tre mätbara mål: energi/miljö, ekonomi och livsstil. Det sistnämnda målet anknyter till folkhälsoperspektivet och konkretiseras genom hälsoeffekter, vardaglig fysisk aktivitet, rekreation i närområdet, upplevd livskvalitet och beteenden med påverkan på inomhusmiljö och resursanvändning (Nya Krokslätt 2010: 14).

Stark boendegemenskap, byggnader med stark identitet, hälsosam utemiljö som utformas för sociala möten och brukarmedverkan är mål som signaleras. Det sistnämnda innebär förankring av projektet hos befintliga och kommande brukare, förståelse och kommunikation mellan medverkande parter samt smarta IT-system för dialog mellan parter i planeringsprocessen” (Nya Krokslätt 2010: 7). Boendeenkäter ska genomföras för att mäta trivsel, upplevd miljö, trygghet etc. Resultaten kommer att jämföras såväl med kommunens övriga nyproduktion som med annan bebyggelse med uttalad miljöprofil. (Nya Krokslätt 2010: 21)

Ambitionen har varit och är att förankra projektet hos befintliga och kommande brukare och att skapa bättre förståelse och kommunikation mellan medverkande parter. Genom en kundinriktad hemsida försökte projektet stämma av intresset på marknaden och lyckades samla ett brukarråd bestående av 10 personer inklusive två personer från projektorganisationen. Eftersom det visade sig svårt att hitta faktiska köpare på ett så tidigt stadium – avståndet fram till faktiskt byggtid var mer än ett år – blev det dock svårt att väcka/skapa ett långvarigt engagemang från brukarrådets deltagare (Krokslätt Fabriker Söder 2012: 13-14).

Organisation och styrning

Projektet ägs ytterst av Husvärden AB men genomförs i samverkan mellan aktörer inom näringsliv, offentlig sektor och forskning med en styrgrupp bestående av representanter från sju olika företag.

Hållbara stråk i Lund, Lunds kommun

Stadspolitiskt kontext

På Lund kommuns hemsida presenteras Den hållbara kunskapsstaden på följande sätt:

Hållbar kunskapsstad är ett investeringsprojekt för hållbara satsningar inom Kunskapsstråket i Lund. Projektet, som pågår 2010 till 2014, är ett samarbete av fem organisationer, Statens fastighetsverk, Akademiska Hus AB, Ikano Kontor, AF Bostäder och Lunds kommun.

Innovativa energilösningar, förtätning av campusområdet, hållbara mobilitetslösningar med människan i fokus, grönska i staden, och en ny mötesplats genom Hållbarhetshuset ska förverkligas. Tack vare ett stöd på 48 miljoner kronor från Delegationen för hållbara städer möjliggörs miljöinvesteringar på upp till 160 miljoner kronor.

Projektet är en viktig motor i Lunds arbete för hållbar stadsutveckling. Bred samverkan mellan projektets aktörer och andra intressenter är viktig. Genom seminarier, workshops och studiebesök kan många ta del av de satsningar och erfarenheter som görs. Förhoppningen är att samarbetet inte ska avslutas när projekttiden går ut, utan att nya idéer ska utvecklas och nya samarbeten ska ta vid (Lunds kommun 2013; vår kursivering)

Lundprojektet har således en annorlunda karaktär än de övriga sju delegationsprojekt vi studerat. Fokus ligger inte på en specifik stadsdel utan på åtgärder i ett ”stråk” som sträcker sig från stadens centrum genom universitetsområdet upp till de nya europeiska forskningsinstitutioner som nu byggs upp. Inramningen är en förväntad kraftig expansion av staden och därmed sammanhängande utmaningar för stadspolitik och planering. Vissa likheter, om än i mindre skala finns dock med Malmös strategi att etablera ett stråk mellan Västra Hamnen och Rosengård, Umeås strategi att bättre integrera Ålidhem i en alltmer förtätad stad och Göteborgs strategi att länka in Kvillebäcken i Centrala Älvstaden. Förutom den sedvanliga referensen till de tre hållbarhetsdimensionerna nämns ”social” hållbarhet endast i samband med den del av projektet som handlar om kompaktboende för studenter, under rubriken ”Förtätning och blandstad i campusmiljö” (Lunds kommun/Lund Northeast 2010). I årsrapport 2011 till Delegationen för hållbara städer finns ingen explicit referens till social hållbarhet (Lunds kommun 2011). I projektet, som är en pusselbit i en omfattande stadspolitisk satsning på ”det hållbara stråket”, ligger tyngdpunkten på ekologisk hållbarhet. Det innebär förstås inte att projektet skulle sakna sociala implikationer som vi nu kommer att se.

Problem, orsak, mål, lösning

Vid vårt samtal med företrädare för projektet i Lund lyfte kommunalrådet fram en potentiell motsättning mellan Lund som en stad för en kommande internationell kunskapselit och ”Lunda-folkets” stad representerad av såväl en traditionell akademisk kulturelit som industriarbetare och

”vanligt folk”. Därför ses det som viktigt att jobba för att den nya stora forskningssatsningen får en bred acceptans.²⁷ Här blev det en diskussion där vi som forskare efterlyste ett tydligare socialt perspektiv bakom de många åtgärder som planerades eller redan var i gång. Övriga deltagare i diskussionen instämde. I diskussionen framfördes att ett tänkbart socialt perspektiv skulle kunna ta sin utgångspunkt i medborgarrollen, det vill säga att lägga fokus på att åtgärderna skall genomföras med uppmärksamhet på att de också ska vara till nytta och glädje inte bara för kunskapseliten. Men vad skulle detta kunna betyda konkret? Hur kan Lunds medborgare göras delaktiga i den förvandling av staden som tycks vänta?

Även om det sociala perspektivet inte är explicit i Lundprojektet, så finns det en implicit tanke att åtgärderna ska förankras och få legitimitet hos medborgarna. Medborgarstämma i form av ”dialogkafé” kring specifika frågor är en metod som använts för att inhämta synpunkter från medborgare i olika sammanhang, till exempel den 24 oktober 2012 när boende i Östra Torn, Mårtens Fälad och Linero bjöds in för att samtala kring hur dessa tre områden kan bli

en plats där fler människor med olika bakgrund, ålder och livsstil möts och har glädje av varandra [...] en ännu bättre plats att bo på när Lund växer österut och i nordost [...] Hur kan kopplingen mellan Östra Torn, Mårtens Fälad, Linero och övriga Lund bli enklare för olika människor som rör sig i staden? (Lunds kommun 2012)

Samtalen vid en medborgarstämma sker i smågrupper, kommunen besvarar alla inkomna frågor skriftligt och görs tillgängliga på dess hemsida:

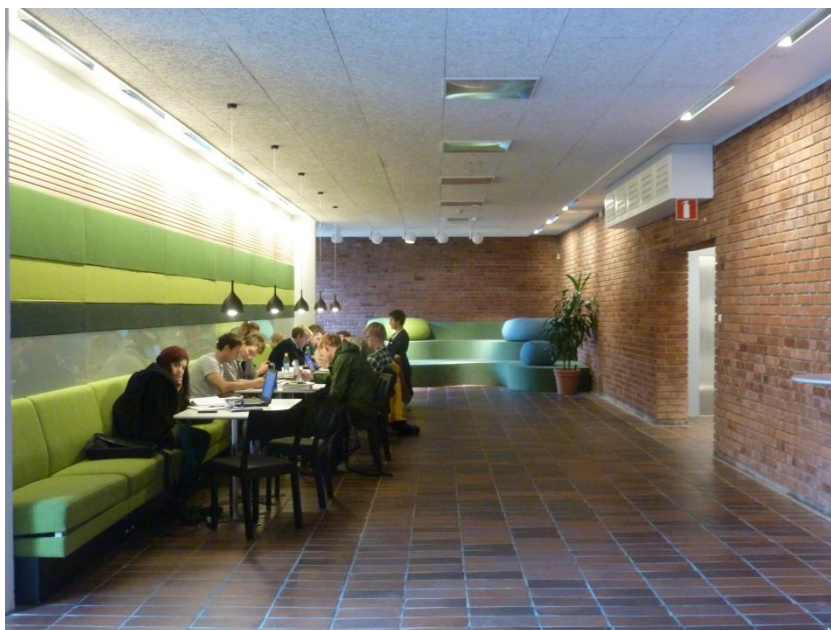
I medborgardialogen ges Lunds förtroendevalda möjlighet att få höra lundabors syn på gemensamma frågor, och lundabor får aktuell information. Mötet kan inte besluta om att åtgärder skall genomföras, men det som kommer fram i medborgardialogen återrapporteras till kommunfullmäktige. (Lunds kommun 2012)

Deltagarna i intervjusamtalet menade att det finns en långvarig kritik mot kommunen att inte göra tillräckligt för att bredda kulturen till ”vanliga” Lundabor. På senare tid dock en rad initiativ

---

²⁷ På en telefonstolpe i centrala Lund fann vi följande klistermärke: ”Lund är inte deras att sälja. Låt inte Lund förvandlas till en stad som bara överklassen har råd att äta, bo, handla, plugga och leva i. Motstånd lönar sig.” Som adressat angavs ”Virvelvinden.net”, en hemsida som nu har lagts ned och övergått till <http://alltatalla.com/lund>, en hemsida tillhörande Förbundet Allt åt alla, en partipolitiskt obunden vänsterorganisation (Förbundet Allt åt alla 2013).

i den riktningen tagits, till exempel körfestival, barn- och ungdomsfestival, litteraturfestival och Skissernas Museum. ”Lund har länge varit ett självspelande piano” var ett uttryck som nämndes, åsyftande det förhållandet att Lund på grund av sin historiska tyngd inte behövt jobba för sin identitet och sitt varumärke. Men nu står staden inför utmaningen att tydligare definiera sin roll i skärningspunkten mellan traditionell akademisk självklarhet och det nya som är på väg (jättesatsningen ESS och MAX 4). Hur ska Lund bli en socialt hållbar stad som svarar mot behov och önskemål hos såväl en europeisk kunskapselit som traditionell akademisk kulturelit och övriga lundabor? Det handlar med andra ord om spänningar mellan olika urbana identiteter.

Figur 7. Modern akademisk miljö, Lund.

Organisation och styrning

Projektets karaktär som ett stråk genom centrala Lund via en rad akademiska institutioner upp till Brunnshög innebär att en rad intressenter är involverade för att genomföra olika åtgärder. Lunds kommun, Statens fastighetsverk, Akademiska Hus, Ikano fastigheter och AF Bostäder omnämns i årsrapporten för 2011 som samverkande aktörer med kommunkontorets avdelning för miljöstrategi, folkhälsa och säkerhet som ansvarig för övergripande samordning, administration och utvärdering av programmet Den hållbara kunskapsstaden Lund NE/Brunnshög.

I september 2013 konfirmerades det så kallade ”Brunnshögskontraktet” som vägledande när man bygger det nya området i Lund:

Tanken är att kontraktet ska göra området socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbart. Kontraktet undertecknades i Rådhuset av kommun, VA SYD och Lunds Energi men förhoppningen är att det ska bli ett levande dokument. – Vi hoppas få in andra aktörer, som lärosäten och företag och då kanske man måste omformulera och lägga till, säger Eva Dalman som är projektchef för området. (Lund. Lokaltidningen 2013)

Utan att gå in på detaljer i ledningsorganisationen för projektet avtecknar sig konturerna av ett partnerskap mellan kommunen och ett par statliga och privata fastighetsägare som styrande aktörskonstellation med kommunen som samordnande spindel i nätet. Medborgarna apostroferas inte i detta sammanhang även om ordet ”socialt” nu förekommer. Som framgick av samtalen med en ledande politiker och några ur ledningsgruppen kan man se de återkommande medborgarstämorna (2 stycken under 2012 och 4 under 2013) som en kanal för kommunen att på stadsdelsnivå få in synpunkter från medborgare i konkreta frågor.

5 FRÅN GRUNDLÄGGANDE VÄRDEN OCH MÅL TILL ÅTGÄRDER OCH INDIKATORER I MASST

Med utgångspunkt från vår hållbarhetspyramid (Appendix A) urskiljer vi *fyra nivåer*. Överst har vi de tre välkända, vanligen för givet tagna dimensionerna av hållbarhet. Med fokus på social hållbarhet urskiljer vi därefter - *tre värden eller mål* som ofta lyfts fram i översiktliga framställningar om social hållbarhet och som också tydligt kunnat avläsas i våra åtta MASST-projekt: *social inkludering, deltagande* och *platsidentitet*. Sedan listar vi ett antal tänkbara *åtgärder* som vi hittat i projektens egna beskrivningar i dokument och vid samtal. Slutligen presenterar vi en *checklista* och ger ett par exempel på *indikatorer* som kan användas för att följa upp, utvärdera och vidareutveckla stadsbyggnadsprojekt. Exempelen är nära kopplade till projektens beskrivningar av sig själva men också hämtade från egna iakttagelser vid besök på plats. Checklistan och indikatorerna har också hämtat inspiration från forskningslitteraturen om social hållbarhet.

Tre nyanser av social hållbarhet

Under vilka teman eller begrepp är det meningsfullt att placera våra observationer av potentiell hållbarhet i de åtta projekt vi besökt och granskat? Med reservation för att några knivskarpa gränser inte går att dra mellan olika hållbarhetsteman samlar vi våra iakttagelser om sociala

aspekter i projekten under tre rubriker som väl täcker in vad som också i litteraturen brukar ses som uttryck för social hållbarhet: social inkludering, deltagande och platsidentitet. Inget av dessa begrepp är kristallklart och det finns zoner där begreppen överlappar varandra. Det gäller inte minst begreppet deltagande, ibland uttryckt som ”delaktighet”, det vill säga ett engagemang och en aktivitet, som dels kan bidra till att stärka människors tro på sig själva och förmåga och vilja att delta i olika sammanhang, men som också kan vara ett sätt att försöka påverka och utöva inflytande i planerings- och beslutsprocesser. Man kan grovt prata om en socialt inkluderande, gemensamhetsskapande funktion av deltagande respektive en instrumentell funktion där viljan att påverka och ha inflytande på beslut är det centrala (Langton 1978; Elander 1988; Fröding 2011). Projekten är själva inte alldeles tydliga på hur de använder de två begreppen, men vi har valt att hänföra ”delaktighet” till social inkludering och gett deltagande i betydelsen ”att söka påverka och ha inflytande på beslut” en egen rubrik (se nedan).

Ur vårt material hämtar vi sedan ett antal ord som signalerar vilken typ av åtgärder som projekten föreslår eller redan vidtagit i syfte att uppmuntra och stärka social inkludering, deltagande och platsidentitet. En utförlig lista på delmål och åtgärder som vi funnit i projekten ges i Appendix G. Eftersom valet av indikatorer är beroende av vilka värden och mål som eftersträvas och vilka specifika åtgärder som vidtas ger vi i slutkapitlet exempel på möjliga indikatorer valda utifrån rubrikerna social inkludering, deltagande och platsidentitet (se excelblad i kapitel 6). I faktisk tillämpning blir det sedan en uppgift för respektive projekt att reflektera kring och precisera vilka mål och åtgärder man anser viktigast att följa upp och exakt vilka indikatorer man bestämmer sig för att använda.

Som vi tidigare framhållit med stöd av en omfattande litteraturoversikt (Innes & Booher 2001) finns ingen ”quick fix” för vilka indikatorer till ett specifikt begrepp som är lämpliga att använda; det är en fråga man måste ta ställning till i relation till ett konkret sammanhang, i relation till de specifika mål och åtgärder som beslutats, och i dialog med dem som arbetar med frågan på fältet. Många åtgärder kan kopplas till två eller tre av de övergripande värdena och det finns därför ett visst godtycke i vilken av de tre värdekategorierna en åtgärd placeras. Steget från åtgärd till indikator kan sedan tyckas enkelt, men i praktiken har vi hos projekten funnit få explicit angivna indikatorer för uppföljning och utvärdering. Det är ju också osäkerheten kring detta som ytterst föranlett denna skrift. Vi kommer därför att i kapitel 6 särskilt granska, diskutera och visa hur man i praktiken kan arbeta med indikatorer för de tre nyanser vi identifierat av social håll-

barhet. Men först gör vi korta bestämmningar av begreppen social inkludering, deltagande och platsidentitet.

Social inkludering

Det finns en uppsjö av termer och begrepp som används mer eller mindre synonymt för de värden och mål vi sorterar under ”social hållbarhet”, och som ofta likställs med termer som ”social inkludering”, ”social integration” och ”social sammanhållning”. I motsats till ”exkludering”, ”segregation” och ”fragmentering” ges dessa termer nästan alltid en självklart positiv innebörd. Som påpekas i en kritisk genomgång är dock floran av dessa och näraliggande termer inget givet tecken på att vi nått ökad kunskap om hur samhället fungerar. Det finns en risk att dessa ord ibland snarare är uttryck för ”beslutsfattarnas verklighetsflykt” [policy-makers’ escapism], ett sätt att uttrycka en vilja utan tydliga referenser till mål och åtgärder, som en av Europas mest erfarna forskare på området med kollegor uttrycker det (Vranken et al. 2003: 35).

Genom att termerna ”social inkludering”, ”social integration” och ”social sammanhållning” ofta används med implicit, diffus, överlappande och nästan alltid för givet tagen positiv mening kan de spela en viktig retorisk roll som signalord för att skapa ett ytligt igenkännande och en tillhörighet, som en signal att ”vi vill ju alla främja det goda syftet social hållbarhet”. Men i verkligheten finns sällan några enkla samband mellan mål, åtgärd och påstådd effekt. För att ta ett enkelt exempel: social sammanhållning och integration *inom ett bostadsområde* kan samtidigt vara uttryck för segregation och exkludering *i staden som helhet* (Lilja 2002).

Jan Vranken med kollegor preciserar begreppet social inkludering genom att urskilja fem roller med tillhörande processer varigenom människor kan bli inkluderade i samhället: (i) genom arbete, (ii) genom tillgång på sociala tjänster, (iii) genom politiska rättigheter, (iv) genom att utveckla en viss livsstil som identitetsmarkör [signifier] och (v) genom att ingå i sociala nätverk (Vranken et al. 2003: 45).²⁸ Åtgärder i syfte att stärka marginaliserade och exkluderade gruppers förmåga att delta i samhällslivet kan handla om att skapa arbetstillfällen, ge undervisning i språk och samhällskunskap, erbjuda social och juridisk hjälp, uppmuntra deltagande i föreningsliv och politik med mera.

---

²⁸ Slutsatser och rekommendationer i Vranken et al. (2003) baseras på ett jämförande forskningsprogram med fokus på hur stadsutvecklingsprogram implementeras på lokal nivå i nio länder (Burgers & Vranken 2004).

Social inkludering sätter fingret på hur individer kan få tillgång till resurser, till exempel att lära sig hitta sådana ekonomiska, sociala och politiska institutioner som kan vara till nytta för dem. Social inkludering kan ses som en utgångspunkt eller förutsättning för att kunna delta i samhällslivet, kunna påverka sitt vardagsliv och känna tillhörighet till platsen där man bor. Saknar man arbete och även i andra avseenden är socialt exkluderad kanske man varken släpps in, har resurser eller ens vill delta i samhällslivet som en aktiv medborgare.

Ofta används termen ”delaktighet” för att fånga förmågan att via egna initiativ, dialog och kommunikation med offentliga institutioner få tillgång till resurser som behövs för att delta i samhällslivet.²⁹ I den svenska Demokratiutredningens slutbetänkande skiljer man med emphasis på delaktighet och deltagande, där det förre definieras som

medborgarandans övergripande kännetecken. Den uppnås när varje medborgare är övertygad om att hon – närhelst hon vill – har tillgång till den gemensamma styrelsen. I hennes känsla av delaktighet – eller brist på delaktighet – är resultatet av de erfarenheter hon (och andra) haft av att delta och försöka att utöva politiskt inflytande. (SOU 2000: 1, s. 36)

Men delaktighet framställs inte bara som en möjlighet och rättighet:

Mot den institutionaliserade rätten till deltagande svarar emellertid individuella förpliktelser att vara engagerad, inblandad, inbegripen och intresserad. På detta sätt hålls samhällsorganisationen värdemässigt samman och den framväxande differentieringen och fragmentiseringen motverkas. (SOU 2000: 1, s. 36-37)

Statsvetaren Stig Montin sammanfattar Demokratiutredningens synsätt som att delaktighet är

ett medel för att uppnå tillit och sammanhållning i samhället. För att uppnå delaktighet krävs i sin tur goda förutsättningar för deltagande och inflytande. Sammantaget ställer det krav på ett aktivt medborgarskap, ett krav som kan framstå som svårt för många att leva upp till. (Montin 2005: 55)

---

²⁹ Begreppen ”social inkludering” och ”delaktighet” är enligt vår mening i hög grad överlappande, men är sprungna ur olika samhällsvetenskapliga traditioner, urbansociologi och urbangeografi respektive statsvetenskap.

”Empowerment” och ”socialt kapital” förekommer också i både vetenskapliga och praktisknära sammanhang som mer eller mindre synonyma begrepp till ”delaktighet”, medan ”deltagande” vanligen syftar på det faktiska deltagandet i planerings- och beslutsprocesser.

Deltagande är vanligen kopplat till inflytande. Gränsen mellan deltagande och delaktighet är dock diffus och begreppen används ofta mer eller mindre synonymt. Vi försöker i detta sammanhang skilja dem åt för vårt analytiska syfte. *Delaktighet får här stå som ett sammanfattande begrepp för deltagandets förutsättningar, medan faktiskt deltagande och inflytande i planerings- och beslutsprocesser tas upp nedan, under nästa huvudrubrik.* Vårt sätt att se på delaktighet och deltagande gör det möjligt att fånga två olika sidor av hur man i projekten formulerat sina mål och åtgärder. De svarar empiriskt mot helt eller delvis olika typer av indikatorer (se nedan, kapitel 6).

Kunskap

För att kunna delta i en dialog och känna sig delaktig i en stadsförnyelseprocess måste man ha någon form av resurser för att utöva ett inflytande eller kunna påverka beslut och utveckling. I annat fall är risken stor att man kan känna sig exkluderad även om en projektledning ordnar aldrig så många möten, dialogträffar, trygghetsvandringar och så vidare. I vissa stadsdelar är utbildningsnivån generellt hög, och intresset för att sätta sig in i och diskutera utvecklingsplaner stort. På andra platser finns av olika orsaker ett motstånd att engagera sig. I varje bostadsområde och stadsdel finns människor som är mer eller mindre intresserade av att delta. En kritisk genomgång av forskningen om medborgardeltagande visar dock att de flesta människor under vissa omständigheter är både kapabla och villiga att aktivt delta i planerings- och beslutsprocesser, Erik Amnå har myntat uttrycket ”stand-by-citizen” för att fånga denna ofta förbisedda aspekt på medborgardeltagande (Amnå 2010).

Generellt finns en okunskap om hur ens egen livsstil påverkar utvecklingen i termer av hållbarhet. Olika typer av kunskaps- och informationsinsatser finns därför inskrivna i projektens planer, med syftet att invånarna ska bli mer medvetna om detta samband. Informationen kan riktas direkt till de boende och till personal som arbetar med drift av husen för att öka kunskapen om energianvändning, eller via bovärdar eller miljöambassadörer som för kunskapen vidare till de boende. Vissa projekt använder sig också av skolan och lärarna för att stimulera till ökad kunskap och delaktighet i hållbarhetsarbetet. I ett projekt (Mitt Gröna Kvarter) anlitas en konstnär för att på

ett pedagogiskt sätt informera de boende om hållbarhetstänkande i vardagen, i ett annat används lokala teatergrupper (Ålidhem). En cykelskola för vuxna ökar deltagarnas möjlighet att röra sig i staden på ett energisnålt sätt. Med hjälp av mobila anläggningar kan ny teknik förevisas för de boende (Mitt Gröna Kvarter).

Livskvalitet – boende, arbete och fritid

I social inkludering inryms åtgärder för att skapa en god livskvalitet. Hälsa, trygghet och tillgång till service och arbetstillfällen är centrala faktorer här liksom möjligheten att hitta en bostad man har råd med, att kunna göra boendekarriär inom stadsdelen, och att ha tillgång till service på nära håll. Med en blandning av bostäder och olika typer av verksamheter i stadsdelen kan flera positiva effekter uppnås; lokal service, ett levande gatuliv, en mångfald av människor, ökad attraktivitet och möjlighet att bo kvar. Hit kan också räknas tillgång till gröna miljöer för rekreation och motions- och idrottsaktiviteter. Några av projekten (Kongahälla, Hållbara Rosengård, Ålidhem) kopplar sina projektmål till statens och kommunens övergripande folkhälsomål vilka sammantaget indikerar ett brett spektrum av delmål och åtgärder.³⁰

I forskningen är man enig om att den viktigaste förutsättningen för att känna sig inkluderad i samhället är *att ha ett arbete*:

There is a general consensus that the first aim of area-based policies concerns the empowering of inhabitants with social capital and networks, in order to improve their access to the formal labour market and dominant institutions in society. (Vranken et al. 2003: 62)

Samtidigt implicerar detta den områdesfokuserade politikens inneboende begränsningar:

That the cause of the neighbourhoods' deprivation lie outside the neighbourhood, constitutes the main drawback for territorial social policies. It means that given the current Western European context of economic growth and lasting high rates of unemployment in certain groups,

---

³⁰ Se ovan, s. 11 referens till Malmökommissionen som valt att "översätta" social hållbarhet till just folkhälsa. Se även rapporten *Partnerskap för hållbar välfärdsutveckling. Utveckling och forskning under sex år i fyra städer* (Eriksson et al. 2010) som innehåller en mängd analyser, illustrationer och diskussioner kring hur folkhälsa kan operationaliseras och "mätas" med hjälp av kvalitativa och kvantitativa indikatorer.

area-based policies have to go hand in hand with a radical and large-scale redistribution of work, schooling opportunities and purchasing power. (Vranken et al. 2003: 63)

Kulturgeografen Roger Andersson med kollegor drar liknande slutsatser för Sverige på basis av omfattande empiriska studier över tid. De pekar också på ”den selektiva migrationens” betydelse. Den innebär att individer och hushåll i negativt segregerade områden som får arbete ofta flyttar till andra områden för att ge plats åt nya individer och hushåll utan arbete, med påföljd att ett utvalt projektområde till och med kan redovisa en negativ utveckling i termer av sysselsättningsgrad och arbetslöshet trots att den i olika avseenden kan ha varit framgångsrik (Andersson, Bråmås & Holmqvist 2010).

Med referens till de ”utsatta områdenas” problem handlar det ytterst om vilka möjligheter temporär projektpolitik ger för att i grunden påverka förhållanden som berör alla nivåer och de flesta sektorer av samhället. En kritisk hållning i frågan behöver inte innebära att den områdesfokuserade projektpolitiken är meningslös. Det behöver inte vara en fråga om antingen/eller utan det är snarare en uppmaning att lyfta områdespolitiken till en bredare diskussion om välfärdens fördelning i hela samhället. Ansatser till ett sådant förhållningssätt har börjat dyka upp på den politiska agendan, även om debatten om de ”utsatta områdenas” problem fortfarande präglas av ett alltför inskränkt, områdesfokuserat perspektiv. Några av projekten tar också upp tillgången till arbete som ett mål för att uppnå social hållbarhet i stadsdelen, men nämner inte så mycket om hur arbetstillfällen kan skapas. I ett av projekten ingår en specifik satsning kallad ”Boendebyggarna” (Mitt Gröna Kvarter), där arbetslösa personer boende i området planeras få praktikplats hos den anlitade byggtreprenören. Bokalerna i Malmö är ett annat exempel.

Mötesplatser

Projekten lägger stor vikt vid att skapa mötesplatser som antas stärka sammanhållningen mellan dem som bor i samma hus och delar samma gård eller kvarter. Mötesplatser kan också föra samman människor som bor i olika delar av staden, och/eller över ålders-, kultur- och socialgruppsgränser. Åtgärder för att stärka sammanhållningen på ”mikronivå” kan vara att skapa utrymmen i husen som lockar till samvaro, till exempel idén att bygga ett gemensamt inglasat uterum eller balkong.

På kvartersnivå kan mötena ske över en odlingslott eller i en tvättstuga, i stadsdelen i en vinterträdgård som fungerar som möteslokal, i biblioteket, i ett affärscentrum, på kaféer eller i en salu-

hall, platser som också lockar besökare från andra delar av staden. Trygga och säkra utomhusmiljöer ska också stimulera till möten mellan människor. Bra gång-, cykel- och kollektivtrafikförbindelser ger förutsättningar för människor att resa till och från stadsdelen, såväl boende som besökare, vilket gynnar möten med andra delar av staden och stadens befolkning. Nära förknippad med vikten av mötesplatser är stadsdelens struktur. I MASST-projekten är ”en blandad stadsdel” ett ideal, där det skall finnas bostäder, service, arbetsplatser, och offentliga rum av hög kvalitet. Stadsdelen ska vara både tätbebyggd och levande men också innehålla grönska och gynna interaktion mellan människor.

Deltagande

Deltagande i samhällslivet, i arbete och på fritiden, öppnar vägar till social inkludering (”delaktighet”), men deltagande kan också ses i ett inflytande- och maktperspektiv; att delta direkt och aktivt i samhällets planerings- och beslutsprocesser. Medborgardeltagande i samband med områdesfokuserad stadsomvandling har länge varit en vanlig företeelse såväl i Europa som i USA och på många andra håll i världen (Burgers & Vranken: 2004; Friedrichs: *et al* 2005; van Beckhoven: 2009). Som demokratiskt medel för medborgarnas inflytande och makt kan deltagande härledas ur en normativ argumentation ofta förknippad med texter av demokratiteoretiker som C.B. Macpherson (1973) och Carole Pateman (1970).³¹

Deltagande som dialog

Bland dagens beslutsfattare i stadsbyggnadsfrågor är det en vanlig uppfattning att medborgares engagemang och deltagande har en positiv inverkan på deras hälsa och välbefinnande samtidigt som det kan tillföra planeringen viktig kunskap. Det anses dessutom kunna bidra till att skapa förtroende för (tillit till) samhällets politiska styrsystem och institutioner (Kim *et al.*, 2008; Fröding *et al.* 2012). Att som boende vara delaktig i förnyelsen av sin stadsdel och som bostadsföretag eller kommun vara öppen för en dialog med de boende och verksamma i området är en förutsättning för ett lyckat resultat säger projektbeskrivningarna. Några exempel hur detta ska gå till är medskapande medborgardialoger, samverkansprocesser eller involvering av skolungdomar i planering. Andra exempel är dialogkaféer, trygghetsvandringar, hållbarhetsvandringar, eller arrangemang för att locka till engagemang.

---

³¹ För en översiktlig jämförelse mellan partiparticipatorisk, deliberativ och representativ demokratiteori, se Larsson (2001).

Möten, workshops och hembesök är andra exempel på hur boende lockas att ge synpunkter och medverka till stadsdelens utformning. Det är ibland oklart om deltagandet har en kollektiv innebörd och avser att man tillsammans med andra boende och verksamma ska delta i utvecklingen av stadsdelen eller om deltagandet stannar vid den enskilda individens agerande. I några fall poängteras just möjligheten till individuell påverkan i vardagen, till exempel genom individuell mätning av energiförbrukning.

Deltagande och inflytande

För att bedöma vilket inflytande boende har i konkret stadsbyggnadsplanering och -politik har vi funnit det fruktbart att knyta an till Sherry Arnsteins klassiska trappa [ladder of citizen participation]. (Arnstein 1969). Trappan kan vara ett hjälpmedel för att följa upp och analysera medborgardeltagandets former och effekter i MASST-projekten. På vilka villkor bjöds boende och verksamma in att delta i respektive planeringsprocess, i vilka former och med vilka möjligheter till reellt inflytande [citizen influence/power]? Fick de endast information om vad som skulle ske hur som helst [terapi/manipulering] eller handlade det om någonting i fältet mellan terapi/manipulering och inflytande/makt, det vill säga konsultation eller symboliskt deltagande [consultation/tokenism]? Här finns en gråzon där det finns möjligheter för de boende att ge synpunkter på eller till och med att medverka i framtagandet av konkreta förslag, dock inom ramar som från början angetts av projektägaren (kommun eller bostadsföretag).

Den vanligaste formen av deltagande enligt den förenklade trappans tre steg³² är att information getts till de boende, ibland också med möjlighet att vid öppna möten, besök i hemmet, enkäter eller andra, mer eller mindre innovativa dialogförsök ge synpunkter på förslag. I några fall har tillfälliga eller mer långsiktiga råd tillsatts, bestående av framtida eller nuvarande boende i stadsdelen, som får komma med synpunkter på och diskutera utformning av området och bostäderna med bostadsföretaget. På en del håll har Hyresgästföreningen agerat ombud och fört hyresgästkollektivet talan i diskussioner med bostadsföretaget, de har också själva arrangerat öppna informations- och diskussionsmöten om de förändringar som stadsdelen har stått inför. I flera av projekten kommer individuell mätning av energi- och/eller vattenförbrukning att införas. I åtminstone ett av projekten nämns denna individuella mätning som en form av boendeflytande, i

³² Arnsteins trappa innehåller i sin klassiska form åtta steg (Arnstein 1969). Boverket har i en rapport använt sig av en Arnsteininspirerad trappa i fyra steg (Boverket 2010).

det fallet menas den enskildes möjlighet att delta i ansträngningarna att minimera stadsdelens ekologiska fotavtryck.

Sammantaget kan vi se hur de deltagandeinitiativ som tagits i projekten präglas av vad som i planeringsteori och praktisk planering kallas ”deliberativ” eller ”kommunikativ” planering. Det handlar här om ett samförståndspräglat ideal med dialog och ”deliberation” som ledstjärnor snarare än inflytande och makt (Monno & Khakee 2012). Det formella planerings- och beslutsystemet med sina lagar, regler och institutioner är sällan synkroniserat med de lokala förutsättningar som råder i varje specifikt fall och därmed uppstår ett spänningsfält mellan det formella och det informella systemet (se till exempel Åström & Granberg (2009) för en analys av Södra Älvstrandens omvandling i Göteborg). Olika intressen kan inte alltid sammanjämkas och vid uppföljning och analys av planerings- och beslutsprocesser är det viktigt att ha denna insikt i minnet (Schéele & Elander 1990; Lidskog 1996). Att *inte* uppnå enighet i en planerings- eller beslutsprocess där medborgare inbjudits till dialog behöver inte nödvändigtvis ses som ett misslyckande. Deltagandet i sådana aktiviteter är vanligen begränsat och ojämnt fördelat bland berörda grupper och där finns även ett representativitetsproblem som måste hanteras (Åström & Granberg 2009).

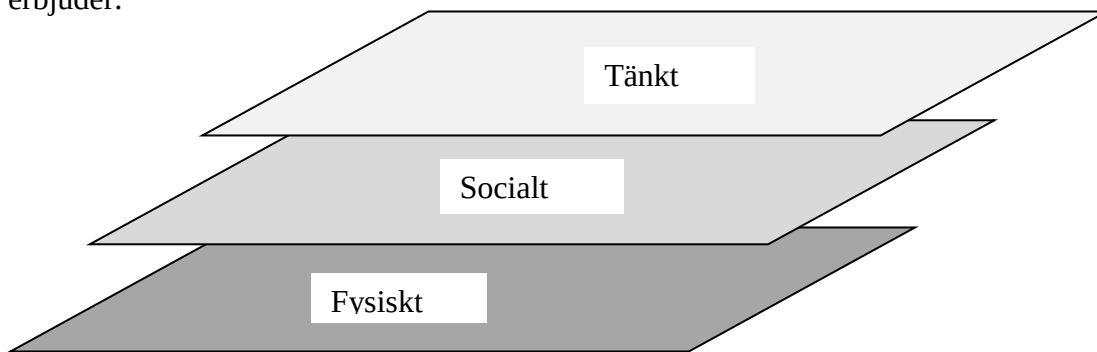
Platsidentitet

När arbetsmarknader regionaliseras och kommunikationsteknologin öppnar gränslösa möjligheter till platsobundna kontakter finns det då fortfarande skäl att betona värdet av lokal identitet, småskalighet och trygghet i närområdet? I stadsdelar med hög arbetslöshet och där många människor saknar ekonomiska och andra resurser att förflytta sig över längre avstånd ligger det nära till hands att svara ja på den frågan. Samtidigt som man bejakar den öppna gemenskapen med rörlighet och kontakt med omvärlden kan platsidentitet fortfarande spela en viktig roll som förutsättning för social sammanhållning och inkludering. Något entydigt svar på hur stark en sådan platsidentitet är går dock inte att ge, det varierar från plats till plats beroende specifika omständigheter. I de åtta projekten är dock platsidentitet i olika former ett uttalat mål med tillhörande åtgärder och vi ska först sätta in frågan i en teoretisk ram.

Förhållandet mellan plats och socialt liv har ofta studerats utifrån ett perspektiv förknippat med filosofen Henri Lefebvre, som försökt förklara hur en plats identitet skapas och förändras. Lefebvre använder begreppet *rum*, som omfattar både den fysiska platsen och det liv som pågår där,

och menar att det finns tre typer av rum som tillsammans bildar en helhet. Om vi starkt förenklar Lefebvres teoretiska resonemang kan vi tänka oss följande sammanhang: Den fysiska miljön ger en inramning till det liv som människorna kan leva där, medan de idéer och tankar som planerare och arkitekter har om hur rummet ska användas utgör det tänkta eller mentala rummet. I det sociala rummet smälter det tänkta och det fysiska rummet samman, när vi som bor och lever där använder rummet, och kanske gör våra egna tolkningar av hur de möjligheter som platsen erbjuder bäst ska användas.

I figuren nedan tänker vi oss de olika rummen som lager som ligger utpå varandra och tillsammans bildar den fysiska och sociala miljö som till exempel ett bostadsområde eller en stadsdel erbjuder.

Figur 8. Fysiskt, socialt och tänkt rum.

Det *fysiska rummet* består av stadsdelens hus, gator, parker, gårdar, torg, skolor, förskolor, affärer, tvättstugor och det vardagsliv invånarna lever där med sina dagliga rutiner. Det ger förutsättningar för att leva ett bekvämt och bra liv, men det har också begränsningar, man kan till exempel inte flytta till en villa och fortfarande bo kvar i området, och planeringen av gatorna och reglering av trafiken gör att man inte kan åka bil var som helst i området.

Det *tänkta (eller mentala) rummet* är det sätt som kommunen i sitt planprogram och detaljplaner eller bostadsföretaget i sin planering har tänkt att husen, gatorna, parkerna etc ska användas, och vad man tänkt att området ska symbolisera (till exempel ett modernt, tryggt och bekvämt boende för flera åldersgrupper och inkomstgrupper). Arkitekter, byggföretag och konsulter som kontrakterats i arbetet med renovering och tillbyggnad har sina tankar och idéer och är också med och utformar det tänkta rummet.

I det *sociala rummet* till sist förenas det fysiska och tänkta rummet, här ser vi konsekvenserna av hur boende och verksamma på sitt sätt använder husen, gatorna, parkerna, torget, skolan, kyrkan etc. Invånarna gör kanske egna tolkningar av hur man ska använda de gemensamma ytorna, har synpunkter på hur ombyggnationer ska ske, vad som ska finnas i området, på vad som är bra och dåligt och så vidare.

Identitetsmarkörer

En utveckling som pågått i Sverige, övriga Europa och på många andra håll i världen är att städer gjort stora ansträngningar för att marknadsföra sig själva. Det sker ofta under nya etiketter och slogans, och litteraturen kring ”place-making”, ”place-marketing” och ”place-branding” är idag omfattande (se till exempel Gustavsson & Elander 2012 med referenser till internationell och svensk forskning). Inte bara stora städer utan även mindre orter har med iver gett sig in i marknadsföring av sig själva med eget varumärke som symboliskt konkurrensmedel. Geografen Andy Pike har i en artikel visat på stor spännvidd i fråga om vilka teman och dimensioner som används som konkurrensmedel i denna marknadsföring (Pike 2009), som närmast hör hemma i det mentala rum Lefebvre talar om. Det är politiker och andra beslutsfattare som beslutar om hur en stads ska marknadsföras och med vilka varumärken. Frågan är då vilken förankring bilden av en stad eller stadsdel har för de som bor och är verksamma där (det sociala rummet)?

Bland våra projekt kan vi se uttryck för att skapa nya identiteter för både städer och stadsdelar. I beskrivningarna av projekten finns flera mål som kan sorteras in under rubriken platsidentitet, där platsens särprägel och förhållande till andra delar av staden eller omgivningen lyfts fram. Här kan man läsa in mål som syftar till förnyelse av stadsdelen, eller att framhäva ett kulturhistoriskt arv. I båda fallen handlar det om att göra stadsdelen attraktiv i de både boendes och utomstående ögon. Det framgår också av beskrivningarna att det är viktigt att den nya eller förändrade stadsdelen ska ingå som en naturlig del i en större helhet, stadsdelen ska länka samman skilda delar av staden (Kvillebäcken, Hållbart stråk i Lund, stråket Rosengård-Västra Hamnen) eller fylla ett tomrum (Kongahälla).

Platsidentitet ur ett boendeperspektiv

Som exempel på att stärka de boendes identifikation med stadsdelen räknar vi mål och åtgärder som både gör stadsdelen mer attraktiv för de boende, och som särskiljer sig från andra stadsdelar eller kvarter i stadsdelen. Det uttrycks i vissa fall som att finna, förstärka (Krokslätt) eller posi-

tivt ändra (Rosengård) områdets särprägel. Vissa egenskaper i stadsdelen blir då särskilt viktiga, som att skapa större variation. Det kan göras genom att blanda gammal och ny bebyggelse, olika upplåtelseformer och gestaltning av byggnaderna, men även genom att tillföra fler arbetsplatser. Genom förtätning av området uppnås ett ökat underlag för service och aktiviteter av olika slag, vilket förmodas stimulera till ett ökat kvarboende.

I projekten talas om att skapa en socialt aktiv eller levande stadsdel, och att tillföra urbana kvaliteter. Till de urbana kvaliteterna räknas utomhusmiljön, där de boende ska ha tillgång till ytor för rekreation och möten i parker och på andra gröna ytor. Den nya identiteten ska också kunna markeras med synliga symboler. Genom konst och arkitektur som symboliserar hållbarhetssträvanden uppmärksammas både invånare, verksamma och besökare om stadens eller stadsdelens ansträngningar att skapa och förstärka sin (nya) identitet.

Platsidentitet utifrån

Mål och åtgärder riktar sig också utåt till externa aktörer, som media eller eventuellt blivande invånare eller verksamheter som ska lockas till staden eller stadsdelen. Här talas det i projekten om att en stadsdel, som är i framkant av utvecklingen mot urban hållbarhet, är en symbol för den nya och attraktiva staden. Det stärker stadens varumärke och kan kanske rentav leda till att staden blir ”världsledande inom hållbar utveckling” (Rosengård/Malmö), ”världsledande på Hållbart byggande och förvaltande i kallt klimat” (Ålidhem/Umeå), eller ”ledande huvudstad i klimatarbetet” (Järva/Stockholm).

Media spelar en stor roll för att förmedla bilden av stadsdelen eller staden till både invånare och utomstående betraktare. Att vända medias negativa bild av stadsdelen blir därför viktigt. Visgatan i Vivalla blir till exempel en första pusselbit i Kvarteret Hjärstaskogen och Nya Vivalla, Kvillebäcken omtalas som ”Nya Kvillebäcken”, Järva blir ”Hållbara Järva” etc.

Staden kan också själv ta initiativ genom att delta i nationella och internationella sammanhang, som konferenser och mässor där bilden av staden får spridning. AB Bostaden i Umeå erhöll till exempel nyligen för sitt arbete med Hållbara Ålidhem utmärkelsen Sustainable Energy Europe Awards 2013 (i kategorin Living). Beroende på utgångsläget för stadsdelen blir åtgärderna för att stärka bilden av stadsdelen olika. I ett fall beskrivs området redan i utgångsläget som ”ett stjärnområde med positiv platsidentitet inåt och utåt” (Ålidhem), i andra fall handlar det om att skapa en helt eller delvis ny identitet eller att vända en negativ bild till något nytt och positivt (Järva,

Rosengård, Mitt Gröna Kvarter, Kvillebäcken). Detta ska bli verklighet genom fysiska och sociala åtgärder som antas resultera i ökad trygghet, stolthet och en stärkt självbild hos invånarna i stadsdelen. Med Lefebvres terminologi finns förhoppningen att det mentala och det sociala rummet ska ingå ett lyckligt möte.

Lokal historia som identitetsmarkör

Oavsett om det handlar om ett miljonprogramområde, en historisk stadskärna eller en gammal fabriksmiljö som ska bevaras eller rivas så framställs det ofta som att platsens historia är viktig för att förstärka den positiva känslan för platsen. På de platser där historien inte längre är synlig, kan den göras synlig genom berättelser och visualiseringar av hur det en gång såg, vilka människor som tidigare levt där, eller av de ideal som rådde när stadsdelen byggdes. Förhoppningen är att denna kunskap om platsens kulturhistoria ska väcka intresse för stadsdelens utveckling även i framtiden och bli en gemensam kunskapsbas för alla som bor där.

I andra fall är historien synlig och påtaglig, i form av en gammal kulturmärkt textilindustri eller en historisk stadskärna som även i fortsättningen får sätta prägel på stadens eller stadsdelens utveckling. Det sätter fingret på frågan att bedöma vad som är värt att bevara och vad som ska bort. I Krokslätt förkroppsligas historien genom att de gamla fabriksbyggnaderna finns kvar och återvänds till nya ändamål. Kvillebäcken representerar däremot en radikal motpol. Där handlar det snarare om att gömma eller glömma den tidigare historien. De gamla, små industribyggnaderna hade lockat till sig verksamheter som sägs ha gjort att området upplevts som otryggt, och fått en negativ stämpel. Dessa byggnader har nu jämnats med marken och ersätts med moderna bostadshus som helt förändrar områdets karaktär.

I Lund ställer förnyelsen av staden med nya moderna forskningsmiljöer och en förväntad tillströmning av nationella och internationella forskare nya krav på kommunikationer och bostadsbestånd. Där finns en potentiell motsättning mellan identiteten som en historisk lärdomsstad – ”Lundafolkets stad” och Lund som en stad för en ny kunskapselit. Den stora utmaningen blir här att förena det gamla, ärevördiga Lund med den nya globaliserade kunskapsstaden.

Den moderna miljonprogramsmiljön är ett framträdande inslag i många städers historia, och en värdefull miljö för de som bor där, även om bostadsföretag, planerare, media och forskare ibland tenderar att och svartmåla och överdriva behovet av förnyelse och förändring. Den som bott i en miljonprogramstadsdel i 30-40 år, tycker sig ha rätten att definiera vad som är platsens historia

och andra värden, medan relativt nyinflyttade inte känner till eller kan identifiera sig med den historiska bilden av området. På senaste tiden har dock en omsvängning i synen på miljonprogrammets byggande kunnat skönjas och nätverk av bostads- och byggföretag som Skanska och NCC lyfter nu fram positiva sidor hos dessa områden och framhåller deras potential för investeringar i renovering och tillbyggnad (se till exempel konferensen *Lönsam renovering och utveckling av miljonprogrammen* som hölls i oktober i Stockholm (ifokus 2013)).

Länka samman

Stadsdelar som ska förnyas ingår ofta i ett större sammanhang, de fyller en lucka i stadsväven och beskrivs som delar av en hel stads förnyelse. De ska knyta an till omgivande stadsdelar, eller till staden som sådan i de fall det handlar om ett ytterområde. Anknytningen kan ske genom att cykel-, gång-, kollektiv- eller bilförbindelser förbättras eller förenklas. Närheten från stadsdelen till stadens traditionella centrum poängteras och mäts i tid, hur lång tid det tar att med buss, spårvagn, båt eller med cykel ta sig till och från stadens centrala delar. På så vis kan man behålla stadsdelens särprägel på samma gång som dess inkludering i staden förstärks.

Åtgärder för social hållbarhet

Mängden åtgärder och indikatorer på social hållbarhet som projektdeltagarna själva angett som tänkbara är omfattande. En generell iakttagelse, väl i linje med några av de forskare vi refererat till inledningsvis, är att ”social hållbarhet” saknar den konkretion som finns när det gäller åtgärder och indikatorer för ekologisk hållbarhet, till exempel i form av energisparande. Termer som ”social integration”, ”social inkludering”, ”platskänsla”, ”deltagande” och ”delaktighet” används som markörer för ”social hållbarhet” med skiftande, svepande och många gånger otydliga referenser till specifika åtgärder och indikatorer. I kritisk teori brukar man kalla sådana begrepp för tomma eller flytande markörer [empty signifiers; floating signifiers] – begrepp som flyter runt utan att ha något tydlig empirisk referens och/eller som kan ges ett antal mer eller mindre godtyckliga referenser av användaren (Oxford Reference 2013).³³

Som exempel på nödvändigheten av precision vid angivande av mål, åtgärd och indikator på social hållbarhet kan vi välja ”mötesplats”, ett ord som ofta återkommer i projektens beskriv-

³³ En ”flytande” eller ”tom markör” kan ändå spela stor roll i det politiska systemet. För en ingående analys av detta se Laclau (1996: 36-46).

ningar som ett uttryck för vad man vill skapa. På vilket sätt kan en mötesplats bidra till ”social hållbarhet”? Ta till exempel en kvarterslokal i ett bostadsområde som den nya Vinterträdgården i Ålidhem. Som fysiskt rum är det ett konkret och lätt identifierat objekt. Men vilket blir dess sociala innehåll?

Om Vinterträdgården blir den mötesplats som är tänkt kan boende i närheten träffas för fester och andra träffar och på så sätt bidra till gemenskap och sammanhållning i denna del av området. Den kan också användas till studiecirkel av olika slag och kanske bli en arena där ”nysvenskar” lär sig språk och annat som kan bidra till social inkludering, men lokalen kan och lär också komma att brukas av boende som redan är väl inkluderade i samhället. Under de närmaste åren kan projektledningen följa upp om lokalen fungerat som det var tänkt, i vilket syfte, med vilka aktiviteter, hur ofta, hur många och med vilka grupper av boende eller andra som träffas där. Genom observationer, samtal, intervjuer och enkäter kan man få en bild av om och hur väl den fungerar som mötesplats för social inkludering och sammanhållning i området och staden. Vi ger i nästa kapitel förslag på indikatorer som skulle kunna användas i detta syfte. I en bilaga med excelblad ger vi exempel på hur några av dessa indikatorer kan mätas.

En stormarknad i stadens periferi är en annan typ av mötesplats dit människor från när och fjärran vallfärdar i sina bilar för att storhandla. I de flesta större städer finns sådana mötesplatser och de tenderar att ständigt växa i storlek och antal. Hur hållbara är dessa mötesplatser? Å ena sidan är de symboler för ett omätligt tillväxt- och konsumtionsideal som uppmuntras på olika sätt av företag och styrande politiker, men å andra sidan är de också mötesplatser för en stor del av befolkningen oavsett kön, ålder, klass och etnicitet. De bidrar knappast till ekologisk hållbarhet, men är likväl platser för sociala möten och social interaktion även om detta vanligen inte är huvudsyftet med att besöka en stormarknad.

Mötesplatser kan också vara ett torg i stadens centrum, en saluhall, en promenadstig i ett ytterområde, en kvarterspub och mycket annat. Genom systematisk observation, samtal, intervjuer och enkäter går det givetvis att få en detaljerad bild av i vad mån olika fysiska platser också fungerar som platser för sociala möten. Även om människor bara möts med blicken, nickar till varandra eller utbyter något enstaka ord kan detta ses som uttryck för de svaga sociala band som skapar sammanhållning i ett samhälle (Granovetter 1973; Granovetter 1983).

I de projektbeskrivningar vi läst används ordet ”mötesplats” oftast utan närmare beskrivning av vad man vill uppnå med att skapa eller förbättra den fysiska platsen för möten. Vilka är det man vill ska mötas? Vilka aktiviteter tänker man sig? På vilket sätt förväntas mötena bidra till inkludering, deltagande och sammanhållning? På liknande sätt kan vi skärskåda andra åtgärder som omnämns i MASST-projekten och vi har i en tabell (Appendix G) sorterat in sådana åtgärder under de tre rubriker vi ovan gett argumenten för. Vi ger också i nästa kapitel exempel på indikatorer som kan användas vid uppföljning och reflektion under projektens fortsatta utveckling eller kanske snarare när projekten övergått i kommunernas och bostadsföretagens ordinarie verksamhet.

6 CHECKLISTA OCH INDIKATORER FÖR UPPFÖLJNING AV STADBYGGNADSPROJEKT

Hållbar utveckling är ett begrepp som de senaste årtiondena har invaderat politik, forskning och samhället i stort. En satirtecknare visar i ett diagram hur ordet ”sustainability” till slut kan komma att bli det enda ord som uttalas i en engelskspråkig kontext (Engelman 2013: 4). Av de tre vanligen identifierade hållbarhetsdimensionerna har vi, i linje med vårt uppdrag, fokuserat på den sociala dimensionen. När vi gått ut till de 8 projekten och letat efter ”social hållbarhet” har vi funnit en mängd mål och åtgärder som explicit sagts eller implicit skulle kunna vara uttryck för detta. För att göra framställningen överskådlig har vi valt att sortera in dessa mål och åtgärder under tre rubriker som pekar ut vad vi valt att kalla tre nyanser av social hållbarhet: social inkludering, deltagande och platsidentitet. Tillsammans täcker de inte på långa vägar alla de ord och uttryck som virvlar runt i hållbarhetsrymden men vi har funnit dem passande för vårt syfte eftersom de ganska väl kan sortera upp de mål och åtgärder som lyfts fram i de åtta projekten. Många av orden skulle kunna ingå i fler än en kategori och det innebär givetvis ett visst godtycke. Åtgärden ”mötesplats” kan alltså, beroende på det lokala sammanhanget, vara en indikator på social inkludering, deltagande eller platsidentitet, eller, mest troligt, en kombination av dessa begrepp (se Appendix G).³⁴

---

³⁴ Åtgärden ”mötesplats” kan till exempel innebära att skapa ett torg som forum för social inkludering, det vill säga en plats där människor kan mötas, umgås och därmed stärka sammanhållningen i en stadsdel. Samma plats kan samtidigt ha ett identitetsskapande symbolvärde inte bara för boende och verksamma i stadsdelen utan också som ett ansikte utåt. Men torget kan också vara en plats för andra typer av möten, ett opinionsmöte för att driva en lokal intressefråga, ett möte mellan festande ungdomar en fredagskväll eller en plats där narkotika köps och säljs av medlemmar i kriminella gäng, också det en form av social inkludering för dem som ingår i ett sådant nätverk. Inklude-

Eftersom begreppet hållbarhet är så mångfacetterat och mångtydigt väljer vi att ge hållpunkter för uppföljning och självvärdering i form av ett *förhållningssätt*, en *metod* eller en *strategi* och inte som en lång indikatorkatalog. Indikationer för ett så luftigt begrepp – ”social hållbarhet” som visionär fyrbåk mer än analytiskt redskap - måste konstrueras med hänsyn till de specifika värden, mål och åtgärder ett visst projekt prioriterar, med känsla för det lokala sammanhanget och i dialog med de människor som är direkt berörda av den fråga eller det problem man är intresserad av att lösa, något vi argumenterat för i kapitel 3 med stöd av Innes & Booher (2000; 2010). Vårt bidrag består därför, i detta avslutande kapitel, av två delar, dels en checklista med frågor och vägledning för indikatorer att använda selektivt vid uppföljning och självvärdering, dels exempel på några mätbara indikatorer presenterade i en separat fil med excelblad.

Genom att reflektera kring dessa frågor och göra dem mer precisa i relation till det specifika sammanhanget tror vi att projektdeltagarna får ett underlag från vilket lärdomar kan dras inför det fortsatta arbetet. Andra projekt kanske väljer en annan konkretisering av ”social hållbarhet” och då kommer frågorna och framförallt indikatorerna följaktligen att se delvis annorlunda ut. Vi börjar och slutar med några mer övergripande frågor rörande projekten och fokuserar däremellan på specifika frågor om social inkludering, deltagande och platsidentitet. I linje med en rad aktuella bidrag i forskningslitteraturen kring social hållbarhet betonar vi än en gång att mål, åtgärder och indikatorer i det praktiska arbetet måste formas i nära samspel med de konkreta omständigheterna i varje fall.

I Allmänna utgångspunkter

Det finns ingen socialdioxid

”Social hållbarhet” uttrycker en vision eller ett övergripande värde som för att kunna omsättas i handling måste stegvis brytas ned till olika mål och åtgärder för att sedan successivt följas upp och utvärderas. Vilka indikatorer som skall väljas för uppföljning och utvärdering beror på hur man i ett stadsutvecklingsprojekt valt att precisera ”social hållbarhet”, och där finns inga genvägar, ingen ”socialdioxid” som mått på alla tänkbara varianter av ”social hållbarhet”.³⁵ Data talar

---

ring förutsätter dessutom sin motsats – exkludering. Människor i en stadsdel med många arbetslösa och socialbidragstagare kanske aldrig besöker en offentlig plats i ett villaområde där det bor en välbärgad medelklass och tvärtom, för att ta ett enkelt exempel.

³⁵ Utsläpp av koldioxid, vanligen mätt i CO₂-ekvivalenter, är däremot en (av flera) i naturvetenskapliga sammanhang vanligen accepterad indikator på ekologisk hållbarhet. ”A carbon dioxide equivalent or CO₂ equivalent, abbrev-

inte för sig själv. De flesta utfall kan tolkas på olika sätt beroende på vilket perspektiv man utgår från. Vad som vid första anblick kan se ut som framgång eller misslyckande behöver inte vara det. Faktorer som inte har direkt med projektet att göra kan ligga bakom en observerbar förändring. Val av indikatorer är därför heller inte i första hand ett medel för att ”mäta” framgång eller misslyckande utan inslag i en kollektiv läroprocess.

Exempel: Att andelen socialbidragstagare i ett projektområde ökar trots att projektet gjort en rad insatser för att motverka detta kan bero på en ekonomisk lågkonjunktur, en företagsnedläggning, ny inflyttning av flyktingar eller andra omständigheter som ligger utanför projektets räckvidd.

Exempel: Minskad brottslighet i ett projektområde kan bero på intensifierad närvaro av polis snarare än projektets egna insatser för att öka trygghet och säkerhet. Inte minst den grova brottsligheten är rörlig och kan ha flyttat till ett annat område.

Att välja och tolka mål, åtgärder och indikatorer är en politisk fråga.

Genom att skapa arenor för utbyte av erfarenheter kan representanter för olika intressen lära av varandra och på så sätt gradvis hantera komplexa frågor. Givet social hållbarhet som övergripande vision är det upp till varje stadsutvecklingsprojekt att reflektera över, tolka, precisera och försöka omsätta vad en kommun eller ett bostadsföretag legitimerat som prioriterade politiska mål. I MASST-projekten har vi identifierat tre sådana målområden: social inkludering, deltagande och platsidentitet. Indelningen är grov och gör inte rättvisa åt varje projekt taget för sig. Men för vårt specifika syfte är detta inget stort problem. Skulle syftet ha varit att på djupet analysera varje projekt för sig kommer saken i ett annat läge! På den andra nivån definieras vilka åtgärder som antas gynna dessa mål. På den tredje nivån, slutligen gäller det att finna indikatorer som kan hjälpa planerare och andra genomförare att fatta beslut dag för dag och planera nya steg i en utvecklingsprocess.

---

viated as CO₂-eq is a metric measure used to compare the emissions from various greenhouse gases on the basis of their global-warming potential (GWP), by converting amounts of other gases to the equivalent amount of carbon dioxide with the same global warming potential.” (European Commission Eurostat 2013) Definitionen går tillbaka på IPCC Third Assessment Report, 2001.

Handlingsutrymme och prioriteringar

Eftersom social hållbarhet är ett så mångfacetterat begrepp och innehåller så många olika nyanser är det nödvändigt att först göra tydliga avgränsningar både inför genomförandet och vid uppföljningen.

- Vad måste göras enligt nationella mål och lagstiftning? (exempel: energibesparing av viss storlek i flerfamiljhus)
- Vilka mål har kommunen satt upp för projektet och vilket utrymme ges för egna projektinitiativ inom den ramen?
- Vilka problem skall lösas och vilka lösningar prövas/övervägs?
- Vilka aspekter av social hållbarhet valde projektet att prioritera och hur har utfallet blivit vid uppföljningstillfället?
- Har en realistisk tidsplanering gjorts? Har den följts? Om inte – varför?
- Vilka faktorer kan tänkas förklara framgång respektive misslyckanden?
- Vad har vi lärt oss och hur tar vi nästa steg?
- Vilka justeringar av projektets inriktning vill vi göra utifrån de lärdomar vi gjort så här långt?

Projekt och/eller långsiktig politik

Projektpolitik innebär ofta aktiviteter som snabbt blommar upp men lika snabbt dör bort när programtid och projektmedel tar slut.³⁶ Frågor som alltid måste ställas är därför:

- Är projektarbetet koordinerat med andra, i den ordinarie organisationens pågående, nyligen planerade och planerade aktiviteter?
- Finns en plan för hur de särskilda aktiviteterna skall fasas in i det ordinarie arbetet?
- Har aktörer identifierats som har ett långsiktigt intresse av att samarbeta?
- Är projektbudgeten synkroniserad med den ordinarie budgeten?
- Finns kanaler och arenor som möjliggör deltagande från dem som bor i området och detta också – och i synnerhet – efter projekttidens slut?
- Om projektet i huvudsak är av experimentell karaktär, det vill säga går ut på att möjliggöra försök med nya metoder, vilka är erfarenheterna – att bygga vidare på och kanske sprida till andra stadsdelar alternativt lägga till handlingarna?

---

³⁶ Ett av de vanligaste misstagen då komplexa sociala processer ska genomföras är otåligheten eller kortsiktigheten i planering, styrning och uppföljning. (Nilsson & Lundmark 2012a: 64)

Jämförande perspektiv

Ett jämförande perspektiv kan vara till hjälp vid tolkningen av projektresultat. Till exempel om arbetslösheten bland ungdomar ökat generellt också i andra stadsdelar och städer tyder det på att orsakerna är av en art som kräver nationella politiska insatser för att bemöta.

- Hur har utvecklingen av en viss indikator för social hållbarhet utvecklats i stadsdelen/bostadsområdet jämfört med andra områden, i staden som helhet och i andra städer?
- Vad visar en jämförelse med andra stadsdelar/bostadsområden som tilldelats särskilt projektstöd och motsvarande områden utan stöd?
- Finns lokala omständigheter som kan förklara skillnader i utfall i projektområdet?

Exempel: Insatser för att stötta vuxnas och ungdomars utbildning så att de kan få jobb eller komma in på gymnasieskola eller universitet kan leda till att familjerna flyttar till andra bostadsområden och stadsdelar och ersätts av nyinflyttade arbetslösa med bristfällig utbildning och låga kunskaper i svenska språket. I statistiken kan detta se ut som ett misslyckande, när det i själva verket kan vara ett tecken på framgångsrikt projektarbete.

Rätt skala och nivå?

Vilka möjligheter har en områdesinriktad politik att i grunden påverka förhållanden som ytterst berör alla nivåer och de flesta sektorer av samhället? Social och etnisk segregation och exkludering orsakas inte av förhållanden i dessa områden utan är ytterst ett resultat av strukturella ojämlikheter och maktstrukturer. En realistisk, kritisk hållning till frågan behöver dock inte innebära att områdespolitiken är meningslös. Det behöver inte vara en fråga om antingen/eller utan snarare en uppmaning att lyfta frågan till en bredare diskussion om den sociala välfärdens fördelning i hela samhället. Ett lokalt arbete för socialt rättvisa mål – i den politiska retoriken ofta rubricerat ”social hållbarhet” – behöver inte vara ett trubbigt vapen i strid mot väderkvarnar men då måste frågan om projektets plats i ett bredare perspektiv resas och diskuteras.

Den forskning som Roger Andersson, professor i kulturgeografi vid IBF, Uppsala universitet, bedrivit under många år tillsammans med kollegor i och utanför landet ger goda argument för vikten att vara uppmärksam på rätt skala och nivå i arbetet för social inkludering och integration. Segregationen låter sig knappast

... brytas med politiska åtgärder som begränsar sig till åtgärder där samhällets socialt marginaliserade bor. Segregationens relationella karaktär innebär att politiska interventioner måste vara långsik-

tiga, fokusera de strukturskapande fysiska och sociala processerna och att områdesbaserade interventioner har större möjlighet att skapa bättre livsvillkor lokalt om den socioekonomiska polariseringen i samhället i allmänhet och i städerna i synnerhet minskar. (Andersson 2004: 73)³⁷

- Är de mål och åtgärder som ställts upp realistiska i relation till det handlingsutrymme som finns på den lokala nivån; legalt, ekonomiskt och politiskt?

II Social inkludering

Med social inkludering menas i MASST-projektens kontext att utveckla resurser som gör det möjligt för mer eller mindre marginaliserade/exkluderade grupper att bli delaktiga i samhällslivet. Det handlar om resurser som att ha ett arbete, att ha tillgång till sociala (skola, förskola, vård, äldreomsorg, polis) och kommersiella tjänster (butiker, bank, post), att ha politiska rättigheter, och att ingå i sociala nätverk. Tillgång till sådana resurser är en förutsättning för att kunna delta i vardagslivet, i föreningsliv och i offentliga sammanhang.

Social inkludering, arbete och delaktighet

Om arbetsskapande åtgärder finns med bland projektets mål blir frågor av följande typ relevanta:

- Har insatser gjorts för att skapa jobb inom och/eller utanför stadsdelen/bostadsområdet?
- Har nya jobb skapats inom området eller omfördelats från annan del av staden?
- I vilken omfattning har boende i området fått del av dessa jobb?
- Har nya arbetsplatser etablerats och i vilken omfattning har boende i eller utanför området anställts?
- Om det är boende i området som fått nya jobb på befintliga eller nya arbetsplatser, hur ser fördelningen ut med avseende på tid i Sverige, ålder och kön?
- Hur har sysselsättningsgraden utvecklats i området över tid och i jämförelse med andra områden och i staden som helhet?

Exempel: Vid renovering och ombyggnad av ett bostadsområde vill ett bostadsföretag ändra den sociala sammansättningen så att andelen arbetslösa och socialbidragstagare minskar. Genom hyreshöjningar och omvandling av ett par hus från hyresrätt till bostadsrätt hoppas man nå detta mål. Utfallet kan avläsas genom att se hur många och vilka som flyttar från respektive till området. Orsaker till ut-

---

³⁷ För en utförlig diskussion om projektpolitikens begränsningar i den områdesfokuserade integrationspolitiken se Andersson, Bråmås & Holmqvist (2010).

fallet kan diskuteras i relation till en beskrivning av inflyttare och utflyttare i termer av antal/andel sysselsatta, arbetslösa och socialbidragsberoende. Beskrivningen kompletteras med enkäter eller intervjuer, helst det senare eftersom det skapar förutsättningar för en mer ingående analys av varför någon väljer att flytta in i eller ut ur området – det handlar inte bara om ekonomi utan är också en fråga om trivsel, ändrade hushålls- eller arbetsförhållanden etc. Vidare, har boende i olika upplåtelseformer börjat umgås med varandra eller lever de i skilda mentala världar trots den geografiska närheten?

Exempel: Ett bostadsföretag vill med kommunens bostadspolitiska mål i ryggen skapa en mer funktionsblandad stadsdel och bygger därför om ett antal hus så att det i bottenplanen skapas möjligheter till butiker, verkstäder och andra verksamheter. Här går det fortlöpande att se i vad mån lokalerna lockar till sig företag och det är också möjligt att undersöka varför/varför inte verksamhet kommer igång. Beror det på för hög hyra eller att ingen lönsam verksamhet alls bedöms möjlig?

Exemplen, som spetsats till för resonemangets skull, visar att utfallet av åtgärder kan tolkas på olika sätt beroende på utgångspunkt. Ytterst handlar det om politik – vem/vilka som har makt att bestämma den ”rätta” tolkningen av mål, åtgärder, utfall, indikatorer och vad som bör göras i nästa fas.

Social inkludering och utbildning

- För att hjälpa boende med begränsade kunskaper i svenska och om det svenska samhället behövs professionell personal med kompetens på plats. Har projektet beaktat detta?
- Har relevanta föreningar och nätverk identifierats, fått möjlighet att göra sina röster hörda och bidra med sitt engagemang?

Exempel: En nyanländ grupp boende från annat land har snabbt bildat ett socialt nätverk som har potential att vara en tillgång i arbetet för social inkludering: skolbarn kan få frivillig läxhjälp, en idrottsförening kan hitta fröet till nya constellationer av lag, en ny sångkör bildas, en simskola för kvinnor etableras, en cykelskola startas etc. Finns personer bland de nyanlända som vill ingå i en referensgrupp till projektet? Kan projektet bidra med stöd?

Social inkludering och folkhälsa

Som nämnts i kapitel 2 förekommer det att social hållbarhet ”döps om” till folkhälsa, vilket inte förenklar valet av mål, åtgärder och indikatorer eftersom det begreppet också är mångfacetterat, oerhört brett och ger stort utrymme för precisering och tolkning i olika riktningar. Vare sig social hållbarhet eller folkhälsa väljs som paraply måste man vara tydlig med vilka aspekter man prioriterar och vilka indikatorer som då blir aktuella. Det arbete som Kommission för ett socialt hållbart Malmö (2013) lagt ner för att definiera hälsa/folkhälsa och identifiera dess bestämningsfak-

torer är här en rik källa att ösa ur. Kommissionens arbete vilar dessutom på etablerad internationell forskning med fokus mot policyimplementering (World Health Organization 2008). Kommissionens slutrapport som publicerades i mars 2013 redovisar ett underlag om 31 vetenskapliga delrapporter och mer än 200 förslag till åtgärder. Kommissionens övergripande rekommendationer täcker in totalt 24 mål och 72 åtgärder. Mot varje åtgärd svarar sedan ett stort antal möjliga indikatorer.³⁸

De flesta av de indikatorer för social inkludering som vi exemplifierar med i detta kapitel och i bifogade excelblad brukar ofta också ses som indikatorer på folkhälsa, till exempel att ha ett arbete, att ingå i sociala nätverk och föreningar samt att känna trygghet i och stolthet över sitt bostadsområde. Vi väljer här, liksom i excelbilagan, att fokusera på trygghet och säkerhet i urbana miljöer som en av många tänkbara aspekter av såväl social inkludering som folkhälsa.

Social inkludering, folkhälsa och trygghet

Trygghet och säkerhet i urbana miljöer är en fråga som fått allt större uppmärksamhet både i Sverige och andra länder bland annat i form av satsningar på brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Forskare, stadsplanerare och grupper som arbetar för att förebygga brott och skapa trygghet behöver ha en fortlöpande dialog om de konkreta formerna för detta arbete så att inte ambitionen att öka medborgarnas trygghet får negativa konsekvenser i form av överdriven kontroll och övervakning (Lidskog, Johansson & Lekare, 2001; Lidskog 2006). Tung, organiserad brottslighet måste bekämpas med professionella metoder och lämpar sig inte för ”mjuka”, frivilliga insatser, medan småstöld, klotter och annan ”lättare” brottslighet kan förebyggas/motverkas genom lokala initiativ.

- Har indikatorer konstruerats som gör att man kan följa utvecklingen med avseende på typ av brott, förövare, brottsoffer?
- Har föreningar och enskilda boende engagerats, till exempel genom att bilda lokala brottsförebyggande råd?
- Finns samarbete med socialtjänst och polis?

---

³⁸ Se även Eriksson et al, (2010), som utförligt går igenom och diskuterar erfarenheter av ett folkhälsoarbete som pågått i fyra städer under sex år. I kapitel 13 är ämnet indikatorer för hållbar välfärdsutveckling på stadsdelsnivå.

Men trygghet är inte bara en fråga om faktisk brottslighet utan kanske i ännu högre grad om upplevd trygghet och säkerhet. ”Föreställningar om våldets utbredning och karaktär är en reellt verkande kraft och i många fall minst lika stark som det fysiska våldets faktiska utbredning” (Lidskog et al. 2001: 54; se Lekare 2009 för en ingående studie av tre bostadsområden i Örebro på detta tema). Frågor om trygghet uppmärksammas vanligen i bostadsföretagens kundundersökningar, lokala välfärdsbokslut och liknande sammanhang. I excelbilagan ger vi exempel på indikatorer under detta tema.

III Deltagande, styrning och inflytande

Drivkrafterna i en stads utveckling är sällan en renodlad politisk och ekonomisk elit eller en kamp om makten i staden mellan synliga aktörer och intressen, utan snarare en kombination av politiska och ekonomiska intressen som agerar både öppet och informellt. Kommunala politiker och planerare kan liksom andra typer av aktörer alltid påverka skeendet genom att söka bilda koalitioner. Dessa kan vara alltifrån tillfälliga enfrågekoalitioner till mer stabila koalitioner som hålls samman kring ett visst politikområde eller som utgör en urban regim (Strömberg & Elander 2001). Stadsutvecklingsprojekt leds vanligen av konstellationer bestående av professionella företrädare för kommuner och näringsliv. De bildar starka partnerskap som kan vara väl så effektiva i implementering av vissa mål, men som ibland kan ignorera eller blockera önskemål och krav från grupper som inte har tillgång till maktens kanaler.

- Hur är den styrande gruppen av ett projekt sammansatt, är det i huvudsak ett ”elitprojekt” eller finns medverkan av boende och verksamma i området?
- Har de senare fått utrymme att göra sina röster hörda och möjlighet att påverka planering och genomförande, eller är deras roll reducerad till att bli informerade om vad som i grund och botten redan är bestämt?
- Vilka kanaler för kommunikation och eventuellt inflytande har använts och med vilket resultat i form av deltagande från boende och verksamma.
- Har arenor för dialog, inflytande och samverkan skapats (till exempel dialogcafé, medborgarstämma, kvartersmöten)
- Behövs nya kanaler och organisationsformer under projektets fortsättning eller övergång i annan regi?
- Har nya politiska föreningar bildats?
- Har etablerade föreningar (till exempel hyresgästföreningen och lokala partiföreningar) märkt ett ökat intresse från boende och/eller fått nya medlemmar?
- Har valdeltagande i projektområdet ökat eller minskat?

Samverkan mellan projekt och övergripande beslutsnivåer

För att undvika att projektet isoleras i en ö avskild från annan offentlig verksamhet är det viktigt att det finns konstruktiva kanaler till relevanta verksamhetsgrenar

- Vilken är projektets relation till övergripande och horisontella beslutsnivåer i den kommunala organisationen: sker parallella processer som stöder eller motverkar projektets prioriteringar?
- Sker samverkan med relevanta sektorsorgan som inte är områdesbaserade, till exempel försäkringskassa, arbetsförmedling och företag som medverkar i förnyelsearbetet?

Exempel: Start av en friskola i en annan stadsdel lockar till sig barn till relativt välbeställda föräldrar, vilket försvårar eller omöjliggör projektets mål att skapa integration mellan barn och föräldrar som lever under skilda sociala omständigheter. Finns samarbete med skolförvaltningen och enskilda skolor om åtgärder som skulle kunna motverka dessa effekter?

Exempel: Kommunen har beslutat lägga ned en fritidsgård i området samtidigt som polismyndigheten drar in sin närpolis. Har projektledningen haft någon möjlighet att påverka dessa beslut eller har de tagits utan någon form av samråd? Vilka konsekvenser kan observeras/förväntas, till exempel i form av fler ungdomar som driver runt i området utan arbete eller ordnad fritidsverksamhet? Har brottsligheten bland ungdomar ökat? Har det bildats gäng som ingår i ligor ledda av vuxna kriminella?

IV Platsidentitet

Bland de studerade projekten hittar vi uttryck för ambitioner att skapa nya identiteter för både städer och stadsdelar. Kommuner och bostadsföretag försöker lyfta fram stadens och/eller stadsdelens särprägel. Här kan vi upptäcka mål som syftar till förnyelse eller framhävande av ett kulturhistoriskt arv. I båda fallen handlar det om att göra stadsdelen attraktiv både inåt och utåt.

Det lokala perspektivet

- Har projektet velat skapa nya identitetsmarkörer, hur och med vilket resultat?
- Har man försökt skapa ny identitet genom förändringar av den fysiska bebyggelsen och/eller genom symboler, till exempel konst eller lokalhistoriska berättelser?
- Har projektet satsat på att skapa mötesplatser och i så fall vilka och var?
- I vilket syfte har de skapats, för vem och med vilka synbara resultat?
- Har mötesplatserna lett till fler möten mellan boende, verksamma och/eller besökare?

Exempel: Kommunen och ett kommunägt bostadsföretag vill ändra på den negativa bild av ett bostadsområde som sedan länge präglat medias rapportering och politikens/företagets egna uppfattningar om området. Innan arbetet påbörjas görs intervjuer med de boende – hur stämmer deras bild av området med den bild som getts av media, politiker och tjänstemän? Är de positiva till de mål och förändringar som beslutats? Har de någon möjlighet att påverka planerna? Ett antal åtgärder genomförs i syfte att förändra områdets identitet, till exempel genom att skapa en större variation: genom uppgradering av standarden i bostäderna, genom inslag av nya upplåtelseformer och genom en rad trygghets- och trivselsmotiverade insatser. Utfallet undersöks genom en studie av medias rapportering samt intervjuer med politiker, tjänstemän och boende. Ett tänkbart utfall är att olika platsidentiteter utkristalliseras: media ger nu en mer nyanserad bild av området, en del boende som redan tidigare hade starkt positiv platsidentitet har nu tvingats flytta på grund av höjda hyror, andra är enbart positiva till förändringarna och har även ekonomiska möjligheter att bo kvar, nyinflyttade har ännu inte hunnit ”bo in sig” i området etc. Exemplet visar tydligt vikten av att relatera indikatorer till ett intresseperspektiv. Förändringar innebär långt ifrån alltid att alla samtidigt får sina behov och önskemål tillgodosedda.

Nytt varumärke för kvarteret, stadsdelen, staden?

Platsidentitet kan också handla om mål och åtgärder som främst riktar sig till externa aktörer, som media eller eventuellt blivande invånare eller verksamheter som ska lockas till staden eller stadsdelen.

- Har projektet försökt marknadsföra stadsdelen eller staden i ett utåtriktat sammanhang, till exempel genom utställningar, festivaler eller hemsidor på internet?
- Vilka argument och symboler har använts i marknadsföringen – har det funnits kopplingar till faktiskt verksamhet i stadsdelen/staden eller har det skett genom mer ytligt påklustrade slogans?
- Kan resultat av marknadsföring avläsas, till exempel i form av antal besökare i evenemang och/eller på hotell och i affärer?
- Stämmer marknadsföringens varumärkessymboler överens med den platsidentitet som boende och verksamma i stadsdelen har?

Exempel: En stadsdel har länge i media och av tongivande politiker och anställda beskrivits som fysiskt nedgången och präglad av arbetslöshet, drogmissbruk, kriminalitet och andra sociala problem. Nu vill man åtgärda detta genom att sätta igång ett brett förnyelsearbete som innebär omfattande renovering, om- och tillbyggnad. Satsningen ackompanjer-

ras av storstilad marknadsföring med inslag som mässor och festivaler. Men stämmer den ursprungliga problembilden med hur boende och verksamma ser på sitt område? Har projektet inventerat dessa människors bild av området och hur de skulle vilja att det renoveras och marknadsförs? Med andra ord, är åtgärderna och marknadsföringen under ny flagg centrala delar av en gentrifieringsstrategi?³⁹

V Kompletterande perspektiv

Monetära mått på social hållbarhet?

Vid platsbesök hade vi samtal med projektarbetare som efterlyste monetära mått - ekonomiskt mätbara indikatorer - på social hållbarhet. Hur ”räknar vi hem” satsningar på social hållbarhet? Hur kan vi bedöma de sociala investeringar som görs utifrån ett företagsekonomiskt perspektiv? På vilken sikt kan en social investering beräknas bära frukt? Hur värderar vi samhällsnyttan utifrån ett företagsnyttigt perspektiv? Vad kostar det ett bostadsföretag, och samhället, att *inte* göra sociala insatser? Frågor som dessa hanteras bland annat inom vad som i företagsekonomi kallas Corporate Social Responsibility (CSR) och är till exempel föremål för ett nyligen påbörjat forskningsprojekt vid Malmö högskola, finansierat av Malmö kommunala bostadsbolag (MKB).⁴⁰

Ett konkret exempel på hur man kan närma sig frågan om monetära vinster av sociala investeringar är bostadsbolaget Telge Hovsjö och dess Hovsjösatsning i Södertälje 2007-2012. Vi citerar ur kortversionen av nationalekonomen Ingvar Nilssons och beteendevetaren Eva Lundmarks rapport:

Problemet i Hovsjö är naturligtvis inte unikt. Och det beror inte på brist på resurser. I Hovsjö plöjer samhället ner oerhörda resursvolymen årligen. Problemet är att i stort sett alla resurser används för att underlätta fortsatt utanförskap, individuellt och kollektivt. Man kan tycka att Tillväxtverkets dryga 30 miljoner kronor är en stor summa pengar. Men det beror på vad man jämför med. 30 miljoner kronor motsvarar ungefär [...] kostnaderna för två ungas skolmisslyckanden som leder till att man aldrig kommer in på arbetsmarknaden. 30 miljoner kronor motsvarar ungefär 1 procent av det förväntade

³⁹ Se till exempel youtube-klipp med Catharina Thörn, urbanforskare vid Göteborgs universitet: ”Gentrifiering framställs ibland som en omvandling av staden som inte går att hejda, eller som något önskvärt. Men istället bör man se det som en politisk fråga om vem som har tillgång till staden. Idag betyder gentrifiering bortträngning av de ekonomiskt svagare grupperna från stadens centrala delar, eller med andra ord segregering.” (Thörn 2012) I klippet nämner hon ”fintfolkifiering” eller ”snobbifiering” som tänkbara svenska uttryck för gentrifiering.

⁴⁰ Projektets titel är ”Allmännyttan i en ny tid – Vilken är företagsnyttan i sociala investeringar?” (Grander 2013).

framtida utanförskapet för de 200 Hovsjöungdomar som statistiskt sett har en sådan framtid framför sig om inget radikalt görs. (Nilsson & Lundmark 2012b, s. 38)

Patrik Derk, VD för Telge Hovsjö, betonar starkt att det är företagsekonomiska beräkningar som ytterst motiverar företagets sociala satsningar (Derk 2013).

Vi avstår i denna rapport från försök att själva ge monetära mått på de indikatorer vi föreslår men vill framhålla att ekonomiska bedömningar av sociala insatser kan vara värdefulla även utan exakta mått på varje socialt motiverad åtgärd. Beräkningar av den typ som Ingvar Nilsson och Eva Lundmark (2012a; 2012b), Gunnar Blomé (2010) och andra gjort i konkreta fall kan ge bränsle till diskussioner och överväganden på en stadspolitiskt övergripande nivå där sociala, ekonomiska och ekologiska argument ofta ställs mot varandra. *Ytterst handlar det om politiska prioriteringar i ett samhälle med socioekonomiska klyftor och rumslig segregation.*

Genusperspektivet: män och kvinnor – olika villkor?

I de åtta projekten har genusperspektivet ingen framskjuten plats. Mäns och kvinnors närvaro och roller i urban planering och politik är dock på många sätt olika, även om detta knappast varit ett högt prioriterat område i urbanforskningen (Friberg 2006, Larsson 2006).

- Har genusaspekter beaktats i projektarbetet och på vilket sätt kan man i så fall se detta?
- Hur har projektets åtgärder tillgodogjorts av och påverkat mäns respektive kvinnors situation i området/stadsdelen?
- Hur ser sammansättningen av styr-, referens- och arbetsgrupper ut i projektet?

Exempel: I ett bostadsområde vill man omvandla en parkeringsplats för bilar till mötes- och aktivitetsplats för ungdomar. Planerarna föreslår bollplan, som med stor sannolikhet i huvudsak kommer att användas av killar. Kvinnliga planerare reagerar mot detta och föreslår i stället att en scen anläggs med möjligheter till dans, teater, sång och musik.

VI Det globala perspektivet – en påminnelse

Vad som kan se ut som en hållbar satsning i det lilla perspektivet behöver inte vara det om blicken höjs. En viss satsning kan vara hållbar för några men inte för andra. De flesta fattiga människor lever till exempel ”hållbart” ur ekologisk synvinkel – de har en konsumtion som inte tär på jordens resurser i samma omfattning som ekonomiskt välmående människor. De senare har oftast

en livsstil och ett konsumtionsmönster som är ekologiskt ohållbart (Bradley 2009). Majoriteten av befolkningen på den södra delen av jordklotet bidrar i jämförelse med oss på den norra delen mindre till ohållbar utveckling. Dessutom finns en motsvarande social ojämlikhet *inom* såväl den norra som den södra delen av klotet. Vi sätter som individer och hushåll långt ifrån lika stora fotavtryck.

Välkända påståenden som inte behöver upprepas? Kanske det, men i den politiska hållbarhetsretoriken låter det ofta som om ”vi alla” befinner oss i samma båt och har gemensamma intressen av en ”hållbar utveckling”. Och i den svenska projektpolitiken riktas nästan alltid fokus på så kallade utsatta områden eller miljonprogramsområden, där majoriteten av boende har en livsstil som är mer hållbar (i ekologisk mening) än i områden där de flesta boende tillhör ”medelklassen” eller däröver. Framtida generationers problem må vara viktiga men för en alltför stor del av jordens befolkning är det *Nuets* problem som är akuta och till dessa problem hör inte klimataffekter förorsakade av egen överkonsumtion.

- Har projektet initierat interna diskussioner om projektarbetets mål och verksamhet i relation till globala rättvisefrågor?
- Har projektet inbjudit boende och verksamma till samtal om globala rättvisefrågor?

VII Vad gör vi nu då?

I MASST-projekten har vi identifierat tre teman eller nyanser av social hållbarhet som centrala. Inför nästa etapp av arbetet eller dess förlängning i andra former föreslår vi att projekten eller de organisationer som nu har ansvaret för fullföljandet gör en samlad analys och reflektion kring vad som åstadkommit så här långt. Den här föreslagna checklisten, med bifogade excelblad som exempel på mätbara indikatorer, kan förhoppningsvis tjäna som inspiration för överväganden om det framtida arbetet.⁴¹

- Är det rätt dimensioner/teman/aspekter/nyanser av social hållbarhet projektet prioriterat?
- Varför/varför inte?
- I vilka avseenden är projektet på rätt väg?

---

⁴¹ Det finns gott om handböcker och liknande publikationer med checklistor och indikatorlistor på temat social hållbarhet. Se till exempel Burgers & Vranken (2004); Eriksson et al. (2010); Kommission för ett socialt hållbart Malmö (2013). Se även de i kapitel 2 ovan refererade artiklarna av Dempsey et al. (2011); Murphy (2012) och Weingaertner & Moberg (2011) med tabeller exemplifierade nedan i Appendix B-F.

- Vad kan vi göra för att övervinna svårigheter vi stött på?
- Behöver vi ändra inriktning i något avseende, kanske släppa eller definiera om ett mål eller hitta åtgärder?
- Behöver vi fler/nya samarbetspartners för att nå våra mål?
- Har de som mest berörs av förändringarna fått ge sin röst hörd och har de kunnat utöva ett reellt inflytande?

VIII Avslutande reflektion

Vi besökte åtta investeringsprojekt som erhållit stöd av Delegationen för hållbara städer med uppdraget att undersöka hur projekten närmat sig denna problematik och koppla detta arbete till aktuell vetenskaplig diskussion om social hållbarhet. Slutprodukten skulle bli en analys- och uppföljningsmodell med potential att användas också i framtida bruk. Hos några av deltagarna i projekten fann vi en förväntan på att resultatet skulle komma att bli ett instrument för uppföljning i form av indikatorkatalog med excelblad som skulle kunna användas för att ”mäta” social hållbarhet.

När vi konsulterade ett antal aktuella vetenskapliga artiklar på temat ”social hållbarhet” fann vi breda perspektiv och olika vinklingar. Begreppet ”social hållbarhet” framstod som en vision och ett övergripande värde som kan preciseras med olika fokus och i olika riktningar, något som också återspeglas i de projektbeskrivningar och samtal vi förde vid platsbesöken (se kapitel 2). Hos två nordamerikanska forskare och konsulter med lång erfarenhet av och kunskap om hur indikatorer för hållbar utveckling används, konstrueras och används (eller inte används!) på lokal nivå slogs vi av rekommendationen att indikatorer kan vara ett utmärkt redskap för samtal och överläggningar mellan projektdeltagare med sikte på lokalt anpassad handling. Däremot varnade de för att använda indikatorer som rena mätinstrument för att kunna ”sätta betyg på” om en viss praktik varit bra eller dålig, eftersom frågan om varför en viss indikator utvecklats på det ena eller andra sättet kräver kunskap om processerna bakom och runtomkring dessa ”resultat”. Det fann en risk att konstruktion och datainsamling lätt blev ett självändamål till förfång för en djupare förståelse av pågående arbeten. De betonade starkt behovet av kvalitativ analys och dialog med de människor som direkt berörs av förändringsprocesser. De underströk också att inte bara värden, mål och åtgärder är en politisk fråga utan så även valet av indikatorer och sättet att använda dem (se kapitel 3).

Under resans gång växte tanken fram på den strategi för analys och uppföljning av social hållbarhet som vi nu presenterat. ”Hållbarhetspyramiden” kan ses som en teoretiskt förankrad, men pragmatiskt konstruerad tankeram utifrån vilken man stegvis kan närma sig de aspekter projekten explicit förknippat med eller implicit verkar se som uttryck för social hållbarhet. Bland alla mål och åtgärder vi fann i dokumenten och vid samtal kunde vi grovt sortera in dessa under tre teman som var för sig utgör objekt för vetenskaplig begrundan inom ramen för olika akademiska discipliner och forskningstraditioner: sociologisk teori om social inkludering, integration och sammanhållning; statsvetenskaplig och planeringsteoretisk forskning om demokrati, deltagande och inflytande; kulturgeografisk teori om skala, nivå och platsidentitet.

I de flesta åtgärder som motiverats med social hållbarhet som signalord kunde vi finna kopplingar till en eller flera av de tre nämnda begreppsingångarna. För att visa konkret hur man kan gå tillväga för att skapa indikatorer för dessa begrepp konstruerade vi fem excelblad utifrån lika många åtgärdspaket: skapa mötesplatser; skapa arbete; skapa social blandning; skapa länkar mellan bostadsområde/stadsdel och den centrala staden; bidra till folkhälsa och trygghet. Beroende på vilken konkret åtgärd ett visst projekt valt att prioritera tror vi att dessa exempel, insatta i ”hållbarhetspyramidens” perspektiv kan vara till vägledning för projektägare och projektdeltagare när de fortlöpande reflekterar kring vad de håller på med och hur de tänker ta nästa steg i sitt arbete.

Låt oss till sist återvända till presidenten för World Watch Institute som i inledningskapitlet till institutets senaste rapport blickar framåt och diskuterar huruvida det finns något bortom hållbarhetspratet [”Beyond sustainability”](Engelman 2013). Efter en genomgång av många dystra men även ett antal positiva tecken på vad som åstadkommit och vart utvecklingen är på väg i fråga om hållbar utveckling tar han upp frågan om pessimism kontra optimism och svarar själv:

...neither fear of pessimism nor a dogged determination to remain optimistic are reasons for understating our predicament. *Optimism and pessimism are equal distractions from what we need in our current circumstance: realism, a commitment to nature and to each other, a determination not to waste more time.* (Engelman 2012: 16; vår kursivering)

Rapporten som helhet andas en känsla av ett sådant förhållningssätt. Dess 34 kapitel präglas efter hand av ett alltmer handlingsinriktat perspektiv med rubriker som ”Crafting a new narrative to support sustainability”, ”Pathways to sustainability: building political strategies”, ”Moving from individual change to societal change” och ”Building an enduring environmental movement”. När

vi som författare till denna skrift reflekterar kring vårt uppdrag grips vi lite av denna känsla: andan i samtalen vid våra platsbesök präglades förvisso av optimism, ofta entusiasm, men samtidigt av realism – en medvetenhet om att den egna optimismen tyvärr inte delas av tillräcklig många och det inte finns några lättvunna framgångar. Förhoppningsvis kan den strategi för uppföljning, analys och reflektion kring social hållbarhet som vi här redovisat vara till någon hjälp i det fortsatta arbetet.

TACK

Vi vill rikta ett tack till alla som bidragit med sin tid i olika stadier av rapportens framtagande. Vi har haft förmånen att få träffa ett stort antal personer som på ett engagerat sätt visat och berättat om de projekt som vi besökt. Bland alla som vi haft kontakt med vill vi särskilt nämna Heidi Papillero i Mölndal, Evelina Sandström och Karolin Lindh i Kungälv, Mari Tastare i Göteborg, Lena Eriksson i Malmö, Dagmar Gormsen i Lund, Cecilia Svedin och Anna-Carin B. Magnusson i Örebro, Cecilia Malmberg i Stockholm, Johan Lagrelius i Umeå samt Therese Berg vid SABO, som varit våra kontaktpersoner och alla tagit emot oss och ordnat med intressanta och givande studiebesök och samtal.

Utöver våra studiebesök har också projekten varit representerade vid två samlingar, i samband med MASST-projektets start i Örebro och i halvtid i Göteborg.

Vi vill också tacka alla som läst och kommenterat en tidigare version av denna rapport, vid Centrum för urbana och regionala studiers (CUREs) seminarium i Aspa den 22-23 augusti 2013.

Örebro den 15 december 2013

Eva Gustavsson och Ingemar Elander

REFERENSER

- AB Bostaden (2013a) Fakta om oss. Online: <http://www.bostaden.umea.se/om-foretaget/fakta-om-oss> [besökt 2013-09-18]
- AB Bostaden (2013b) Hållbara Ålidhem – en ”Fågel Fenix” som hyllas i Europa. Online: <http://www.bostaden.umea.se/nyheter/hallbara-alidhem-fagel-fenix-hyllas-i-europa> [besökt 2013-10-08]
- Amnå, Erik (2010) Active, Passive, or Standby Citizens?: Latent and manifest political participation. Pp. 191-203 in Amnå, Erik (Ed.) *New Forms of Citizen Participation: Normative Implications*. Baden-Baden: Nomos.
- Andersen, Hans Skifter (1999) Introduction. S. 17-24 i Hans Skifter Andersen & Philip Leather (Eds.) *Housing Renewal in Europe*. Bristol: Policy Press,
- Andersen, Steinar (2012) *Climate regime(s): key architecture challenges*. Presentation in Session E 5, Climate Governance across Scales, at the Lund Conference on Earth System Governance. Lund April 18-20, 2012. Online: www.lund2012.earthsystemgovernance.com [besökt 2013-05-08]
- Andersson, Roger (2004) Kan storstadspolitiken bryta segregationen? Den svenska storstadspolitiken i internationell belysning. S. 65-74 I *Rapport Integration 2003*. Norrköping: Integrationsverket. Online: <http://www.temaasyl.se/Documents/%C3%96vrigt/helarapportintegration.pdf> [besökt 2013-05-08]
- Andersson, Roger, Bråmås, Åsa & Holmqvist, Emma (2010) Counteracting Segregation: Swedish Policies and Experiences. *Housing Studies*, 25:2, 237-256.
- Arnstein, Sherry (1969) A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners* 35: 216-224.
- Beckhoven, Ellen van, Boxmeer, Brechyje van & Szemző, Hanna (2009) Local participation in large housing estates: a comparison of the Netherlands, Spain and Hungary. Pp. 213-234 in Rob Rowlands, Sako Musterd and Ronald van Kempen (Eds) (2009) *Mass Housing in Europe. Multiple Faces of Development, Change and Response*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave, Macmillan.
- Blomé, Gunnar (2010) Local housing administration models for large housing estates. *Property Management* 28: 120-138.
- Blühdorn, Ingolfur (2011) The politics of unsustainability: COP 15, Post-ecologism, and the ecological paradox. *Organization & Environment* 24(1): 34-53.
- Boström, Magnus (2012) A missing pillar? Challenges in theorizing and practicing social sustainability: introduction to the special issue. *Sustainability: Science, Practice, & Policy* 8(1): 3-14.
- Boverket (2010) *Boendeinflytande i praktiken*. Karlskrona: Boverket
- Burgers, Jack & Vranken, Jan (Eds.) (2004) *How to Make a Successful Urban Development Programme. Experiences from nine European countries*. UGIS Collection 3. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Cabinet Office. Office of the Third Sector in association with the Scottish Government (2009) *A Guide to Social Return on Investments*. <http://www.socialevaluator.eu/ip/uploads/tblDownload/SROI%20Guide.pdf> [besökt 2013-05-12]

- Casula Vifell, Åsa & Soneryd, Linda (2012) Organizing matters: how 'the social dimension' gets lost in sustainability projects. *Sustainable Development* 20: 18-27.
- Catney, Philip & Doyle, Timothy (2011) The welfare of now and the green (post) politics of the future. *Critical Social Policy* 31(2): 174-193.
- Centrala Älvstaden (odaterad) Östra Kvillebäcken. Forskningsprojektet Centrala Älvstadens webbplats. http://centralaalvstaden.se/wp/?page_id=20. [besökt 2013-03-18].
- Cleantech City Malmö (2013) <http://www.malmocleantechcity.se/cleantechforetag/> [besökt 2013-03-21]
- Dannestam, Tove (2009) *Stadspolitik i Malmö. Politikens meningsskapande och materialitet*. Lund Political Studies 155. Lund: Lunds universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Delegationen för hållbara städer(2012a) *Hållbara stadsbyggnadsprojekt. Projekt som fått ekonomiskt stöd från Delegationen för hållbara städer*. Stockholm: Delegationen för hållbara städer.
- Delegationen för hållbara städer (2012b) Modell för analys och uppföljning av social hållbarhet i stadsbyggnadsprojekt (MASST), ansökan till Delegationen för hållbara städer (M 2011:01).
- Delegationen för hållbara städer (2010) Investeringsprojekt. Kongahälla, Kungälv. Online: <http://www.hallbarastader.gov.se/Bazment/hallbarastader/sv/kongahalla.aspx> [besökt 2013-10-28]
- Delegationen för hållbara städer (2009) Lunds kommun: Den hållbara kunskapsstaden Lund NE/Brunnshög. Online: <http://www.hallbarastader.gov.se/Bazment/hallbarastader/sv/lunds-kommun-2010.aspx> [besökt 2013-03-18]
- Dempsey, Nicola, Bramley, Glen, Power, Sinéad & Brown, Caroline (2011) The social dimension of sustainable development: defining urban social sustainability. *Sustainable Development* 19 (5): 289-300.
- Derk, Patrik (2013) Egna anteckningar från Derks anförande vid konferensen "Utveckla miljöprogrammet", den 15 oktober 2013, anordnad av Seminaridesign, Spårvagnshallarna, Stockholm.
- Egerö, Bertil (1979) *En mönsterstad granskas. Bostadsplanering i Örebro 1945-75*. Stockholm: Byggforskningsrådet.
- Elander, Ingemar (2013) *På väg mot en sammanhållen nationell stadspolitik: önskedröm eller möjlighet?* Bilaga 4 till rapporten Främjande av hållbar stadsutveckling – slutrapportering av ett regeringsuppdrag till Boverket, Riksantikvarieämbetet, Formas och Arkitekturmuseet. Karlskrona: Boverket.
- Elander, Ingemar (2002) Partnerships and urban governance. *International Social Science Journal* No. 172 (June): 191-204.
- Elander, Ingemar (1988) Insiktsfull avhandling om medborgarinflytande. Recension av Thomas Miller: Consulting Citizens in Sweden. Planning Participation in Context. Swedish Council for Building Research. Document D10:1988 [Akademisk avhandling för teknologie doktorexamen i ämnet stadsbyggnad] *Tidskrift för Arkitekturforskning* 1 (3): 73-82.
- Engelman, Robert (2013) Beyond Sustainability. Pp. 3-16 in *State of the World 2013: Is Sustainability Still Possible?* Online: <http://www.worldwatch.org/bookstore/publication/state-world-2013-sustainability-still-possible> [besökt 2013-05-09]
- Friedrichs, J., Galster, G. & Musterd, S. (eds) (2005) *Life in Poverty Neighbourhoods: European and American Perspectives*. London and New York: Routledge,

- Fröding, Karin (2011) *Public Health, Neighbourhood Development and Participation : Research and Practice in four Swedish Partnership Cities*. Örebro Studies in Care Studies 32, Örebro: Örebro University.
- Erickson, Peter, Lazarus, Michael, Chandler, Chelsea & Schultz, Seth (2013) Technologies, policies and measures for GHG abatement at the urban scale. *Greenhouse Gas Measurement and Management* (1-2): 37-54.
- Eriksson, Charli, Järliden, Eva, Larsson, Annika & Sandberg, Solveig (red.) (2010) *Partnerskap för hållbar välfärdsutveckling. Utveckling och forskning under sex år i fyra städer*. Studier i folkhälsovetenskap 2. Örebro: Örebro universitet.
- European Commission Eurostat (2013) Online: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:CO2_equivalent [besökt 2013-09-269]
- Friberg, Tora (2006) Towards a gender conscious counter-discourse in comprehensive physical planning. *GeoJournal* (2006) 65: 275–285.
- Fridolfsson, Charlotte & Elander, Ingemar (2013) Pp. 185-200 in Faith community works in Sweden. In Paul Cloke, Justin Beaumont and Andrew Williams (eds) *Working Faith*. Milton Keynes: Paternoster Press.
- Fröding, Karin, Elander, Ingemar & Eriksson, Charli (2012) Neighbourhood development and public health initiatives: who participates? *Health Promotion International* 27 (1): 102-116.
- Fröding, Karin, Geidne, Jonny, Elander, Ingemar & Eriksson, Charli (2013) Towards sustainable structure for neighbourhood development? Healthy city research in four Swedish municipalities 2003-2009. *Journal of Health Organization and Management* 27 (2): 225-245.
- Förbundet Allt åt alla (2013) Online: <http://alltatalla.com/lund> [besökt 13 mars 2013]
- Grander, Martin (2013) Allmännyttan i en ny tid – Vilken är företagsnyttan i sociala investeringar? [beskrivning av ett i september 2013 påbörjat forskningsprojekt vid Malmö högskola] Online: <http://www.mah.se/Forskning/Sok-pagaende-forskning/Allmannnyttan-i-en-ny-tid--Vilken-ar-foretagsnyttan-i-sociala-investeringar/> [besökt 2013-10-28]
- Granovetter, Mark S. (1983) The strength of weak ties. A network theory revisited. *Sociological Theory* 1: 201–233.
- Granovetter, Mark S. (1973) The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78 (6): 1360-1380.
- Gustavsson, Eva & Elander, Ingemar (2012) Cocky and climate smart? Climate change mitigation and place-branding in three Swedish towns. *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability* 17 (8): 769 –782.
- Göteborgs stad (2012) *Vision Älvstaden*. Antagen av Göteborgs kommunfullmäktige 2012-10-11.
- Göteborgs stad (2010) Hållbar stadsutveckling i Kvillebäcken. Komplettering av ansökan om statligt stöd till investeringar för åtgärder som främjar hållbar stadsutveckling.
- ifokus (2013) *Lönsam renovering och utveckling av miljonprogrammen*. Online: www.seminardesign.se [besökt 2013-10-15]
- Hajer, Martin (2012) Big problems? Big government? Rethinking our philosophy of governance. Key Note Speech at the Lund Conference on Earth System Governance. Lund April 18-20, 2012. Online: www.lund2012.earthsystemgovernance.com [besökt 2013-05-08]
- Hertting, Nils & Vedung, Evert (2009) *Den utvärderingstäta politiken. Styrning och utvärdering i svensk storstadspolitik*. Lund: Studentlitteratur.

- Hållbara Umeå (2013) Technical Visits. Online: <http://www.umea.se/mer/tema/miljo/technicalvisitsstart.4.6d96946b127b1c6010c80006892.html> [besökt 2013-09-18]
- Innes, Judith E. & Booher, David E. (2001) Indicators for sustainable communities: a strategy building on complexity theory and distributed intelligence. *Planning Theory & Practice* 1 (2): 173-186.
- Innes, Judith E. & Booher, David E. (2010) *Planning with Complexity. An introduction to collaborative rationality for public policy*. New York: Routledge.
- Integrationsverket (2002) *På rätt väg? Slutrapport från den nationella utvärderingen av storstadssatsningen*. Integrationsverkets rapportserie 2002:05. Norrköping: Integrationsverket.
- Integrationsverket (2000) *Vad hände med "Blommanpengarna"? – Slutrapport*. Integrationsverkets rapportserie 2000:10. Norrköping: Integrationsverket.
- IPCC (2013) Fifth Assessment Report (AR5). Online: <http://www.ipcc.ch/report/ar5/> [besökt 2013-10-05]
- Kim, Daniel, Subramanian, S. V. & Kawachi, Ichiro (2008) Social capital and physical health. A systematic review of the literature. Pp. 139–190 in Kawachi, Ichiro, Subramanian, S. V. & Kim, Daniel (Eds), *Social Capital and Health*. New York: Springer.
- Kommission för ett socialt hållbart Malmö (2013) *Malmöns väg mot en hållbar framtid. Hälsa, välfärd och rättvisa*. Online: <http://www.malmo.se/kommission> [besökt 2013-03-21]
- Krokslätts Fabriker Söder (2012) Delrapport till Boverket för investeringsprojektet 2012-03-31.
- Kungälvs kommun (2013a) Kongahälla en helt ny värld i Kungälv. Online: <http://www.kungalv.se/Kongahalla/Nyheter/Enhalligt-i-politiken-men-Kongahallaplanen-overklagas/> [besökt 2013-10-04]
- Kungälvs kommun (2013b) Kungälvs kommun överklagar mark- och miljödomstolens dom om detaljplanerna för Kongahälla. Pressmeddelande 2013-02-07. Online: <http://www.kungalv.se/t/Page.aspx?id=46241> [besökt den 2013-10-04]
- Kungälvs kommun (2012) Mobilitet och infrastruktur. Underlagsrapport godkänd av kommunfullmäktige 2012-01-19.
- Kungälvs kommun (2010) Projektbeskrivning. Kompletterad ansökan. Ansökan om statligt stöd till investeringar för åtgärder som främjar hållbar stadsutveckling.
- Kvillebacken (2013) Den nya stadsdelen. Online: <http://kvillebacken.se/om-kvillebaecken/den-nya-stadsdelen> [besökt 2013-10-22]
- Laclau, Ernesto (1996) *Emanicipation(s)*. London and New York: Verso.
- Langton, Stuart (Ed.) (1978) *Citizen Participation in America*. Lexington, Massachusetts: Lexington Books.
- Larsson, Anita (2006) From equal opportunities to gender awareness in strategic spatial planning: Reflections based on Swedish experiences. *Town Planning Review* 77 (5) : 507-530.
- Larsson, Josefin (2000) *Formal Consensus and Democracy*. Report 48. Örebro. Örebro University, Centre for Urban and Regional Studies.
- Lekare, Kerstin (2009) *Hot och handlingsstrategier. En komparativ studie av tre bostadsområden i Örebro*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Lidskog, Rolf (2006) *Staden, våldet och trygghet. Om social ordning i ett mångkulturellt samhälle*. Göteborg: Daidalos.
- Lidskog, Rolf (1996) *Kommunikation, kunskap och konflikt. Samrådets väsen och villkor*. Rapport 37. Örebro: Örebro universitet, Centrum för urbana och regionala studier.

- Lidskog, Rolf & Elander, Ingemar (2012) Ecological Modernisation in Practice? The Case of Sustainable Development in Sweden. *Journal of Environmental Policy and Planning* 14. Online: DOI: 10.1080/1523908X.2012.737234
- Lidskog, Rolf & Elander, Ingemar (2010) Addressing climate change democratically. Multi-level governance, transnational networks and governmental structures. *Sustainable Development* 18: 32-41.
- Lidskog, Rolf, Johansson, Björn & Lekare, Kerstin (2001) Våldet och tryggheten i staden. S. 53-82 i Ingemar Elander (Red.) *Den motsägelsefulla staden*. Lund: Studentlitteratur.
- Lilja, Elisabeth (2002) *Segregationens motsägelsefullhet. Integrerad i en stadsdel – segregerad i staden*. Meddelande 114. Stockholm: Stockholms universitet, Kulturgeografiska institutionen.
- Lunds kommun (2013) Hållbar kunskapsstad. Online: <http://www.lund.se/Kunskapsstraket/Hallbar-kunskapsstad/> [besökt 2012-09-18]
- Lunds kommun (2012) Medborgardialog, medborgarstämmor <http://www.lund.se/medborgardialog/>. [besökt 2012-09-18]
- Lunds kommun (2011) Hållbara kunskapsstaden Lund NE/Brunnshög. Årsrapport 2011. Online: <http://www.hallbarastader.gov.se/Bazment/hallbarastader/sv/hallbarakunskapsstadenlund.aspx> [besökt 2012-09-18]
- Lunds kommun/Lund Northeast (2010) Hållbara Kunskapsstaden Lund NE/Brunnshög – investeringsprojekt 2010. [Ansökan till Delegationen för hållbara städer]
- Lund. Lokaltidningen (2013) Kontrakt ska leda vägen på Brunnshög. Ska bli en hållbar stadsdel. Lund. Lokaltidningen den 18 september 2013. Online: <http://lund.lokaltidningen.se/kontrakt-ska-leda-vagen-paa-brunnshog-/20130918/artikler/709259991/#ixzz2fE5JuJ3O> [besökt 2013-10-05]
- Macpherson, Crawford Brough (1973) *Democratic Theory: Essays in Retrieval*. Oxford: Clarendon Press.
- Magee, Liam, Scerri, Andy & James, Paul (2012) Measuring social sustainability: a community-centred approach. *Applied Research Quality Life* 7: 239-261.
- Malmö stad (2013) Tema Hållbar Stad. Online: <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Studiebesok/Tema-Hallbar-stad.html> [besökt 2013-03-06]
- Malmö stad (2011) Hållbar stadsomvandling Malmö – Fokus Rosengård. Ansökan till Delegationen för hållbara städer 2011-2014.
- Malmö stad (2009) Hållbar stadsutveckling Malmö – från Öst till Väst (HS Malmö). Ansökan till Delegationen för hållbara städer 2010-2014.
- Monno, Valeria & Khakee, Abdul (2012) Tokenism or political activism? Some reflections on participatory planning. *International Planning Studies* 17 (1): 85-101.
- Montin, Stig (2005) Delaktighet som demokrativärde. S. 53-56 i Andersson, Ann-Catrin & Elander, Ingemar (red.) *Staden som livsmiljö. Vision och verklighet. Slutrapport från ett forskningsprogram*. Rapport 59. Örebro universitet, Centrum för urbana och regionala studier.
- Montin, Stig & Hedlund, Gun (2009) Governance som interaktiv samhällsstyrning – gammalt eller nytt i forskning och politik? S. 7-16 i Gun Hedlund & Stig Montin (red.) *Governance på svenska*. Stockholm: Santérus Academic Press.
- Mukhtar-Landgren, Dalia (2012) *Planering för framsteg och gemenskap. Om den kommunala utvecklingsplaneringens idémässiga förutsättningar*. Lund Political Studies 167. Lund: Lunds universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

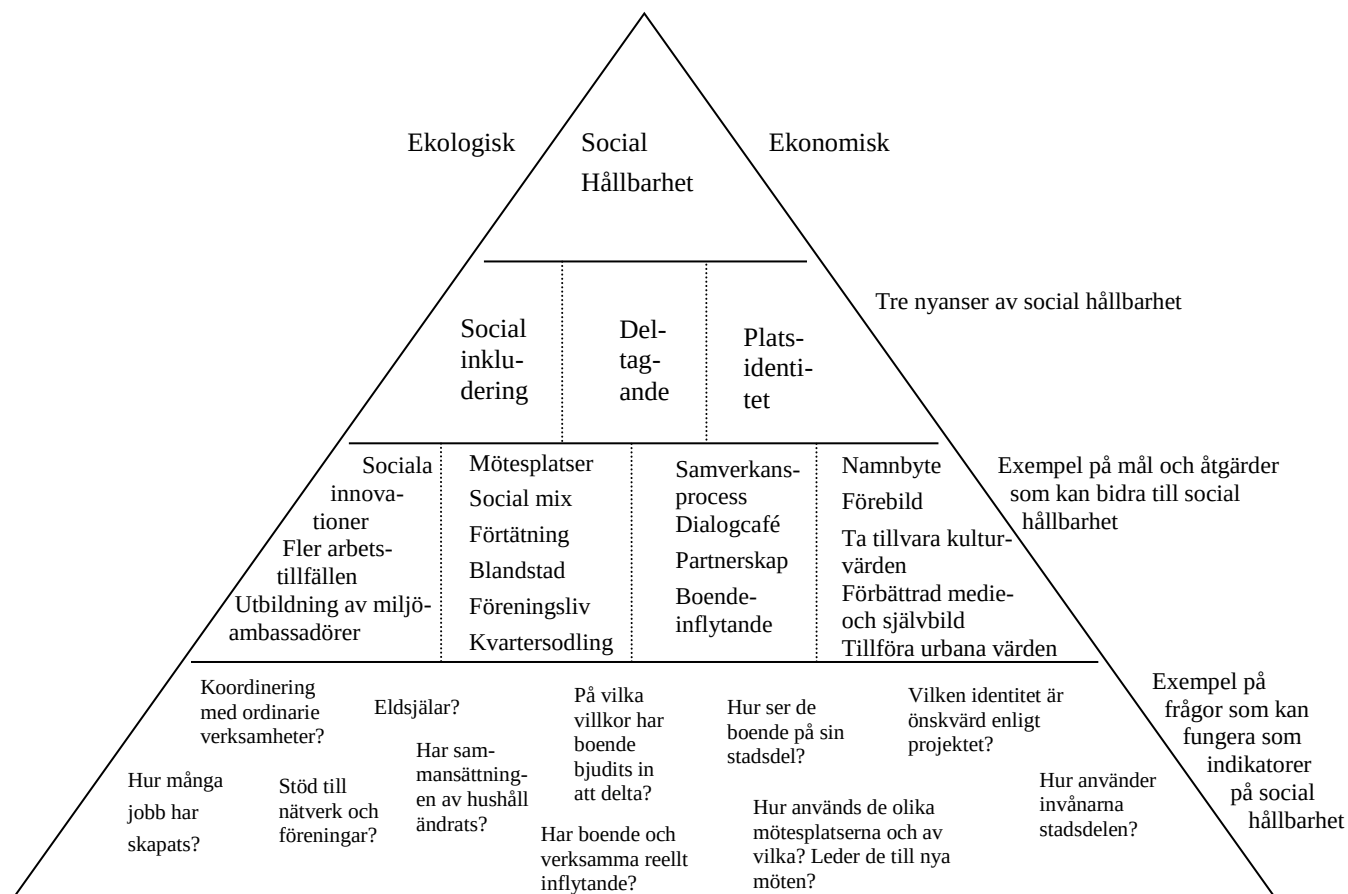
- Murphy, Kevin (2012) The social pillar of sustainable development: a literature review and framework for policy analysis. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 8 (1): 15-29. Online: http://sspp.proquest.com/static_content/vol8iss1/SSPP-v8.1.pdf
- NCC (2013) NCC Partnering. Online: <http://www.ncc.se/sv/Projekt-och-koncept/NCC-Partnering/?gclid=CLWvl4vgwLoCFTR7cAod5V4AUg> [besökt 2013-10-01]
- Nilsson, Ingvar & Lundmark, Eva (2012a) *Det omöjliga tar bara något längre tid. Hovsjösatsningen ur ett process- och socioekonomiskt perspektiv*. Södertälje: TelgeHovsjö.
- Nilsson, Ingvar & Lundmark, Eva (2012b) *Det omöjliga tar bara något längre tid. Hovsjösatsningen ur ett socioekonomiskt perspektiv*. Södertälje: TelgeHovsjö. [Kortversion av föregående källa]
- Nya Krokslätt (2010) Ansökan om stöd till investeringar för åtgärder som främjar hållbar stadsutveckling. Investeringsprojekt, fördjupad ansökan. Online: <http://www.hallbarastader.gov.se/Bazment/hallbarastader/sv/krokslatts-fabiker2.aspx> [2012-12-12]
- Odla i stan – stadsodling i Malmö (2013) Online: <http://www.odlaistan.nu/omoss/> [besökt den 13 mars 2012]
- Oldfield, Frank, Barnosky, Tony, Dearing, John, Fischer-Kowalski, Marina, McNeill, John, Steffen, Will & Zalasiewicz, Jan (2013) The Anthropocene Review: Its significance, implications and the rationale for a new transdisciplinary journal. *The Anthropocene Review* 0 41 (4): 1-24.(0): 1-5. Editorial. Online: <http://www.uk.sagepub.com/repository/binaries/pdf/ANR-abstract.pdf>. [besökt 2013-010-05]
- Olsson, Jan (red) (2005) *Hållbar utveckling underifrån*. Nora: Nya Doxa
- Oxford Reference (2013) Floating signifier. Online: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095824238> [besökt 2013-10-23]
- Pateman, Carol (1970) *Participation and Democratic Theory*. London: Cambridge University Press.
- Pike, Andy, 2009. Geographies of brands and branding. *Progress in Human Geography* 33 (5): 619-645.
- Rosa, Eugene A. (2012) *Governance of what? Identifying the drivers of anthropogenic pressures*. Key note speech at the Lund Conference on Earth System Governance. Lund April 18-20, 2012. Online: www.lund2012.earthsystemgovernance.com [besökt 2012-08-209]
- Ruddiman, William F. (2013) The Athropocene. *Annual Reviews of Earth and Planetary Sciences* 41 (4): 1-24.
- Schéele, Annika & Elander, Ingemar (1990) Utvärdering som trollformel eller kritisk analys? Ett aktörs- och intresseperspektiv på närmiljön. *Tidskrift för Arkitekturforskning* 3 (4): 37-54.
- SOU 2000:1 (2000) *En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet*. Demokratiutredningens betänkande.
- SOU 1998:25 *Statliga utredningar om segregationsfrågan*. Del 2 Vägar till framgång.
- SERUS (2013) *Social Return on Investment – en guide från SERUS*. Online: <http://www.sroi.se/index.html> [besökt 2013-05-13]
- Skuggteatern (2013) Hem, Ljuva Ålidhem – sammanfattande researchmaterial om Ålidhem. Online: [http://www.bostaden.umea.se/Sve/PDF/Rapporter/presentationsbok%20\(1\).pdf](http://www.bostaden.umea.se/Sve/PDF/Rapporter/presentationsbok%20(1).pdf) [besökt 2013-10-20]

- Stadsjord (2011) Kvartersodlat Kvillebacken på gång. Online:
<http://stadsjord.blogspot.se/2011/07/kvartersodlat-kvillebacken-pa-gang.html> [besökt 2013-10-10]
- Stockholm stad (odaterad) Järva 2030. Framtidsvisionen blir verklighet. Stockholms stad.
- Stockholms stad (2012) Checklista våren 2012. 100 punkter för ett bättre Järva!.bygg.stockholm.se
- Stockholm stad (2009a) Vision Järva 2030. Stockholms stad. Stadsledningskontoret.
- Stockholm stad (2009b) Fördjupad prövning. Stockholm stad – projekt Stockholm Järva. Stockholm stad: Miljöförvaltningen Plan och Miljö.
- Stockholms stad (2008) Miljöprofilområden. Miljöstadsdelar i världsklass. Stockholms stad.
- Strömberg, Thord (1999) Klasskampsrhetorik och samförståndspraktik: Centrala Järnverksverkstäderna och skoindustrin 1900-1931 i Thord Strömberg (red.) *Skor, kex och statens trygga kaka: industristaden Örebro växer fram: företagare, fackföreningar och politik 1900-1950*. Örebro: Örebro universitet.
- Strömberg, Thord & Elander, Ingemar (2001) Från lokala välfärdsregimer till fragmenterade partnerskap. S. 171-200 i Ingemar Elander (Red.) *Den motsägelsefulla staden*. Lund: Studentlitteratur.
- Sundström, Peter (2013) *Orter i stadens närhet*. Örebro Studies in Human Geography 7. Örebro: Örebro universitet.
- Svallfors, Stefan (2001) Kan man lita på välfärdsstaten? Risk, tilltro och betalningsvilja i den svenska välfärdsopinionen 1997-2000 [Can you trust the welfare state? Risk, trust and willingness to pay in the Swedish Welfare Opinion 1997-2000], pp. 357-390 in Fritzell, Johan & Joakim Palme (Eds) *Välfärdens finansiering och fördelning*, SOU 2001: 57.
- Svenska Bostäder (2013) Välkommen till Järvadialogen - informationscentrum för Järvalyftet Online: <http://www.jarvadiologen.se/Jarvadiologen/> [besökt 2013-10-20]
- Swyngedouw, Eric (2010) Apocalypse forever? Post-political populism and the spectre of climate change. *Theory, Culture and Society* 27(2-3), pp. 213-232.
- Söderström, Royne (2012) Slutrapport LÅGAN 'Nätverket' i Umeå 2011-2012. Online: http://www.laganbygg.se/UserFiles/Projekt/Rapport_natverk_Umea_etapp_1.pdf [besökt 2013-10-05]
- TelgeHovsjö (2013) *Socioekonomisk utvärdering av Hovsjöstasningen*. Online: <http://www.telge.se/Om-Telge/Nyheter/Socioekonomisk-utvardering/> [besökt: 2013-05-16]
- Thörn, Catharina (2013) Här utplånas mångfalden. *Arkitektur* (7): 68-77.
- Thörn, Catharina (2012) Catharina Thörn om gentrifiering och segregering <http://www.youtube.com/watch?v=UXMm2IMhk0Y> [uppladdad 5 februari 2012; besökt 26 september 2013]
- Tunström, Moa (2009) *På spaning efter den goda staden. Om konstruktioner av ideal och problem i svensk stadsbyggnadsdiskussion*. Örebro Studies in Human Geography 4. Örebro: Örebro universitet.
- Umeå kommun (2009) Ålidhem – den hållbara kulturstadsdelen (Energisystem i kallt klimat). Ansökan om statligt stöd till investeringar för åtgärder som främjar hållbar stadsutveckling. Umeå den 29 maj 2009.
- Umeå. Mer Miljö (2013) *Portalen för Umeåregionens miljöarbete. Hem, ljuva Ålidhem – sammanfattande researchmaterial om Ålidhem*. Online: <http://www.umea.se/mer/tema/miljo/medborgare/hallbaraalidhem/artiklar/alidhemsborberattar> ochtyckeromalidhem.5.6f3b390214107b691a155a8.html [besökt 2013-09-18]

- United Nations Environment Programme (1992) *Rio Declaration on Environment and Development*. Online:
<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.Print.asp?documentid=78&articleid=1163> [besökt: 2013-02-05]
- UN-HABITAT (2008) *State of the World's Cities 2010/2011. Bridging The Urban Divide*. United Nations Human Settlements Programme. London: Earthscan.
- Vedung, Evert (2010) Four Waves of Evaluation. *Evaluation*, 16 (3): 263-277.
- Vifell, Åsa Casula & Soneryd, Linda (2012) Organizing matters: how 'the social dimension' gets lost in sustainability projects. *Sustainable Development* 20: 18-27.
- Virvelvinden (2012) Från oss alla till er alla i Lund. <https://virvelvindenlund.wordpress.com/> [besökt 13 mars 2013]
- Vranken, Jan, De Decker, Pascal & Nieuwenhuyze (2003) *Social Inclusion, Urban Governance and Sustainability*. UGIS Collection 1. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Weingaertner, Carina & Moberg, Åsa (2011) Exploring social sustainability: learning from perspectives on urban development and companies and products. *Sustainable Development*. Online: DOI: 10.1002/sd.536
- World Bank (2012) *Turn Down the Heat. Why a 4°C Warmer World Must be Avoided*. A Report for the World Bank by the Potsdam Institute for Climate Impact Research and Climate Analytics. November 2012.
- World Commission on Environment and Development (1987) *Our Common Future. The Brundtland Report*. Oxford: Oxford University Press.]
- World Health Organization (2008) Closing the Gap in a Generation: Health Equity through Action on the Social Determinants of Health. Commission of Social Determinants of Health, Final Report Online:
http://www.who.se/social_determinats/thecommission/finalreport/en/index/html [besökt 2013-10-12]
- Älvstranden Utveckling (odaterad) Älvstrandsmodellen. Stadsutveckling genom samverkan. Online: <http://www.alvstranden.com/images/Alvstr2012/PDF/alvstrandsmodellen.pdf> [besökt 2013-10-21]
- Älvstranden Utveckling AB (2011) Vision Kvillebäcken. Online:
<http://www.youtube.com/watch?v=MPf-TaD5GFA>. [Film, besökt 2013-03-18]
- Älvstranden Utveckling AB (2013) Online: <http://www.alvstranden.com/om-oss/affaerside-och-vision/> [besökt 2013-10-21]

APPENDIX A

Hållbarhetspyramiden: Från vision och värde till mål, åtgärder och indikatorer

APPENDIX B

Tabell från Dempsey et al (2011: 291) Table 1. Urban social sustainability: contributory factors as identified in the review of literature (in no particular order)

Non-physical factors	Predominantly physical factors
• Education and training • Social justice: inter- and intra-generational • Participation and local democracy • Health, quality of life and well-being • Social inclusion (and eradication of social exclusion) • Social capital • Community • Safety • Mixed tenure • Fair distribution of income • Social order • Social cohesion • Community cohesion (i.e. cohesion between and among different groups) • Social networks • Social interaction • Sense of community and belonging • Employment • Residential stability (vs turnover) • Active community organizations • Cultural traditions	• Urbanity • Attractive public realm • Decent housing • Local environmental quality and amenity • Accessibility (e.g. to local services and facilities/employment/green space) • Sustainable urban design • Neighbourhood • Walkable neighbourhood: pedestrian friendly

APPENDIX C

Tabell från Weingaertner & Moberg (2011)

Table 1. Social sustainability: aspects in the urban context. Aspects identified by authors in the review of urban sustainability literature (sources include: Baines and Morgan, 2004; RESCUE, 2005; Littig and Griessler, 2005; Colantonio, 2007; Dempsey et al., 2009; Colantonio and Dixon, 2009; Cuthill, 2009; Dave, 2011)

-
- . Accessibility (e.g. access to employment, open spaces, local services, resources)
  - . Social capital and networks
  - . Health and well-being
  - . Social cohesion and inclusion (between and among different groups)
  - . Safety and security (real and perceived)
  - . Fair distribution of income, employment
  - . Local democracy, participation and empowerment (community consultation)
  - . Cultural heritage (e.g. local heritage and listed buildings)
  - . Education and training
  - . Equal opportunities and equity
  - . Housing and community stability
  - . Connectivity and movement (e.g. pedestrian friendly, good transport links)
  - . Social justice (inter-generational and intra-generational)
  - . Sense of place and belonging
  - . Mixed use and tenure
  - . Attractive public realm
  - . Local environmental quality and amenity
-

Table 1. Social sustainability: aspects in the urban context. Aspects identified by authors in the review of urban sustainability literature (sources include: Baines and Morgan, 2004; RESCUE, 2005; Littig and Griessler, 2005; Colantonio, 2007; Dempsey et al., 2009; Colantonio and Dixon, 2009; Cuthill, 2009; Dave, 2011)

APPENDIX D

Tabell från Murphy (2012: 18)

Table 2 Social classifications and objectives in social indicator sets.

Author	Social Classification
UN Commission for Sustainable Development (UNCSD, 1996)	Social “Categories”
	Combating poverty
	Sustainable demographic dynamics
	Protecting human health
	Promoting human settlement
UN Commission for Sustainable Development (UNDESA, 2001)	Promoting education, public awareness, and training
	Social “Themes”
	Equity
	Health
	Education
UN Commission for Sustainable Development (UNDESA, 2007)	Housing
	Security (combating crime)
	Population
	“Themes”²
	Poverty
EU Sustainable Development Indicators (Eurostat, 2007)	Governance
	Health
	Education
	Demographics
	“Themes”²
OECD Social Indicators (OECD, 2009)	Social inclusion
	Public health
	Demography
	Good governance
	Social “Organizing Dimension”
	Economic self-sufficiency
	Equity
	Health
	Social cohesion

APPENDIX E

Tabell från Murphy (2012:19)

Table 3 Social policy concepts and objectives from the social sustainability literature

Author	Social Classification	Description of Policy Objective
Littig & Griessler (2005) "Social dimensions of sustainability"	<i>Basic Needs and Quality of Life</i>	Satisfaction of basic material needs and self-fulfillment
	<i>Social Justice</i>	Equality of opportunity
	<i>Social Coherence</i>	Harmony among different social groups
Chan & Lee (2008) "Factors of social sustainability"	<i>Social Infrastructure</i>	Physical infrastructure which delivers locally based services and opportunities for social interaction
	<i>Availability of Job Opportunities</i>	Employment
	<i>Accessibility</i>	Engaging in essential work and leisure activities should not entail too much travel
	<i>Townscape Design</i>	Townscape design that is aesthetically pleasing, functional, and promotes social interaction
	<i>Preservation of Local Characteristics</i>	Conserving physical and social/community characteristics particular to the locality
Cuthill (2009) "Key factors of social sustainability"	<i>Ability to Fulfill Psychological Needs</i>	Fulfilling the need to feel secure and participate in neighborhood design
	<i>Social Capital</i>	Promoting social networks and a sense of social responsibility
	<i>Social Infrastructure</i>	Providing facilities which address need and capacity for participation
	<i>Social Justice + Equity</i>	Providing equitable access to essential welfare services and employment, especially for vulnerable groups
Dempsey et al. (2011) "Dimensions of social sustainability"	<i>Engaged Governance</i>	Promoting bottom-up, participatory democracy
	<i>Social Equity</i>	Reducing inequality in life chances by ensuring local access to key services
	<i>Sustainability of Community</i>	Encouraging social interaction/social networks in the community Encouraging participation in collective groups in the community Engendering a sense of pride in the local place Ensuring safety and security
Vavik & Keitsch (2010) "Three goals of social sustainable development"	<i>Poverty</i>	Promoting "inclusion" by providing basic needs
	<i>Illiteracy</i>	Promoting access to education
	<i>Access</i>	Promoting access to participation in decision making

APPENDIX F

Tabell från Murphy (2012: 21)

Table 4 A social pillar of sustainable development.

Organizing Dimension	Policy Area	Policy May Be Analyzed For:
Equity	<i>The “export of pollution”</i> <i>Climate change and the development needs of global southern countries</i> <i>Vulnerable groups and the effects of climate change</i> <i>Vulnerable groups and fiscal measures</i> <i>Welfare provision to current generations and carbon emissions</i> <i>Protecting future generations by reducing consumption levels</i>	• Commitment to curb the “export of pollution” • Commitment to economic transfers to global southern countries rather than relying solely on carbon-trading mechanisms • Commitment to assist vulnerable groups in adapting to the effects of climate change • Commitment to protect vulnerable groups from fiscal measures designed to mitigate climate change • Commitment to decarbonize current welfare provision • Commitment to protect future generations by reducing consumption rather than relying solely on market/technological solutions
Awareness for sustainability	<i>ESD and environmental awareness programs and campaigns</i> <i>Content of ESD Programs and campaigns</i>	• Commitment to designing and implementing educational programs for SD through the formal and informal education sectors • The level to which these programs embrace a challenge to the traditional growth paradigm including nonmaterial conceptions of happiness
Participation	<i>Broadening the participative base of environmental planning processes</i>	• The level to which the views and preferences of weaker groups including future generations are reflected in environmental planning processes
Social Cohesion	<i>Promoting social cohesion and environmental objectives simultaneously</i>	• Commitment to infrastructural planning which promotes social integration and environmental sustainability simultaneously • Commitment to promoting social activities aimed at environmental goals • Commitment to developing “transition towns” or initiatives of that type • Commitment to combating the kinds of environmental conditions which cause civil strife

APPENDIX G

Nyanser av social hållbarhet – mål och åtgärder observerade i åtta MASST-projekt

<i>Social inkludering</i>	<i>Deltagande</i>	<i>Platsidentitet</i>
Cykel- och promenadstråk mellan bostadsområden och in till stadens centrum Ökad tillgänglighet Åtgärder för bättre hälsa genom möjligheter till ute- vistelse och bra cykel- och gångvägar Cykelskola Odlar i stan Mobila rummet Koppling till lokala folkhälsomål Åtgärder för hög livskvalitet Sociala innovationer Sociala klausurer vid upphandling och lärlingsjobb Fler arbetstillfällen Fler arbetsplatser i området Utbildning av bovärdar och miljöambassadörer Blandade och levande stadsdelar Möjlighet till boendekarriär Ökat kvarboende Mix av upplåtelseformer Nya ägandeformer Förtätning av miljonprogramsområde Nya lokaler för service handel, kultur och fri- tidsverksamhet Drömmarnas hus Kvarterslokal Skapa sociala mötesplatser över kultur- och åldersgränser Kvartersodling som mötesplats Trygga och säkra mötesplatser Föreningsliv Teater Idrottsförening Språkkurser Danskurs Gemensam städdag	Allmänna möten Dialog-PM Input från boende och verksamma i genomförande fasen Bred samverkansprocess Demokratisk delaktighet Socialt deltagande Samverkansmodell för att involvera boende och verksamma i planering Partnerskap mellan förvaltningar, fastighetsägare, företagare, föreningar med flera sektorsövergripande forum Participatoriska designprocesser Dialogcafé Post-it-lappar på karta Paintballskjutning på olika idéalternativ Aktiv i föreningslivet Blandade och levande stadsdelar Nya ägandeformer Skapa sociala mötesplatser över kultur- och åldersgränser Kvartersodling som mötesplats Trygga och säkra mötesplatser Föreningsliv Involvera lärare och skolungdomar i planering för ett hållbart stadsliv Boendeinflytande genom individuell mätning av förbrukning av energi	Dela in område i kvarter Namnbyte = bättre varumärke Evenemang med fokus på det egna området Ökad attraktivitet Skapa ett världsledande demonstrationsområde Området ska vara en förebild God arkitektur som tillför nya värden och tar stor hänsyn till befintliga miljöer Beakta och ta vara på kulturvärden Förbättrad medie- och självbild Ökad känsla av trygghet Ökat kvarboende Fler arbetsplatser i området Bättre kommunikation med omkringliggande stadsdelar Knyta an till omgivande stadsdelar Knyta samman stadsdelen med den gamla stadskärnan Bli socialt aktiv stadsdel Tillföra urbana värden Förtätning av miljonprogramsområde Cykel- och promenad- stråk mellan bostadsområden och in till stadens centrum

Målen och åtgärderna i ovanstående förteckning, som inte gör anspråk på att vara fullständig, är hämtade från de åtta investeringsprojekt som denna rapport handlar om. Syftet är att visa att det finns både variation och likheter mellan de olika projektens mål och åtgärder. Dessutom illustrerar det svårigheten att dra vattentäta skott mellan vilka åtgärder som kan hänföras till vilket eller vilka av de horisontella målen – de tre nyanserna av social hållbar utveckling.

DEL II Anvisningar till excelbladen i del III

Vi har valt ut ett antal mål som uttryckts i de dokument som projekten producerat, och som framstått som de högst prioriterade målen i intervjuer och samtal med projektledare och andra som är engagerade i projektens utformning och genomförande. Dessa mål, till exempel att förnyelseprojektet skall leda till att det blir fler mötesplatser i området, kan också utgöra medel för att stärka den sociala inkluderingen, deltagandet och platsidentiteten i området. Därför menar vi att varje mål/medel måste bedömas i relation till de horisontellt övergripande syftena social inkludering, deltagande och platsidentitet.

Vi föreslår att man använder både kvalitativa och kvantitativa mått för att bedöma resultatet av åtgärderna inom projekten. I fallet ”mötesplatser” kan en kvalitativ indikator vara ifall nya typer av aktiviteter skapats i området, till exempel i form av nya föreningsinitiativ. Kvantitativa indi-

	Social inkludering	Deltagande	Platsidentitet
Mål/medel	Kvalitativa indikatorer	Kvalitativa indikatorer	Kvalitativa indikatorer
	Kvantitativa indikatorer	Kvantitativa indikatorer	Kvantitativa indikatorer

katorer kan då vara antalet nya aktiviteter, antalet besökare etc. Indikatorerna kan ”mätas” kvalitativt med en analyserande text. De kan också ”mätas” kvantitativt med uppskattat eller faktiskt antal, en förändring i procent, eller utefter en skala, till exempel 1 till 3, där 1 står för en relativt liten förändring och 3 för en relativt stor förändring. ”Ja”, ”delvis” eller ”nej” är också möjliga mått där tid och resurser kanske fattas för att göra mer ingående mätningar.

En annan fråga är vilken jämförelsepunkt man ska ha? Det naturligaste är kanske att se förändringen i relation till projektets mål, eller till kommunens, stadens eller bostadsföretagets mål i de fall projektet relaterar sina egna mål till dessa. Däremot är det svårt att i efterhand återskapa ett utgångsläge att jämföra med (se nedan om tidsperspektivet). Kanske är det just nu bara möjligt med en tillståndsmätning vid ett givet tillfälle? Dessa uppgifter kan sedan bli jämförelsepunkt vid framtida mätningar.

Från projektens sida finns en önskan att även kunna jämföra utfallet i de olika projekten med varandra. Det är möjligt att göra i viss utsträckning men inte rakt över. För det första är de lokala kontexter som projekten utspelar sig i delvis väldigt olika. I Krokslätt handlar det om ett antal nybyggda bostadshus i samspel med den gamla fabriksmiljön, där det kanske främst handlar om ett begränsat antal människor, i Rosengård handlar det om ett brett förnyelseprogram i en stadsdel med 23 500 invånare, och i Lund berörs hela den centrala staden när ett hållbart stråk från

Brunnshög ned till centralstationen ska etableras. I projekt Hållbara Järva handlar det huvudsakligen om fysiska åtgärder för att minska energiåtgången, medan de sociala hållbarhetsaspekterna är mer framträdande i det sedan 2007 pågående Järvalyftet som är ett större projekt utanför ramen för Hållbara Järva. I Kvillebäcken tas ett radikalt grepp när man vill lösa sociala problem genom att riva oönskad småindustribebyggelse och ersätta den med nya bostäder. I Mitt Gröna Kvarter väljer man att både riva, renovera och bygga nytt, medan för Ålidhem anpassningen till det kalla klimatet är en huvudpunkt. I projekt Kongahälla (som än så länge ligger på is) ligger fokus på folkhälsofrågor i ett ännu obebyggt område.

Hur ställer man 123 hushåll mot 23 500 invånare? Ett område där man bygger allt nytt mot ett där man gör åtgärder i ett befintligt område? Ett område belastat av socioekonomiska problem mot en universitetsstad tyngd med akademiska traditioner?

Kvillebäcken	1 600 bostäder i nyproduktion
Kongahälla	262 lägenheter + verksamhetslokaler i nyproduktion
Krokslätt	250 lägenheter + kontor och servicefunktioner i nyproduktion
Järva	60 000 invånare, 25000 lägenheter; ombyggnation
Lund	Ökning från 25000 till 40-45000 verksamma i forskningsanläggningar; om- och nybyggnation
Rosengård	23 500 invånare; ombyggnation
ÖBO	123 lägenheter; om- och nybyggnation
Ålidhem	6 000 hushåll; ombyggnation

När förutsättningarna för projekten är så olika blir det inte meningsfullt att lägga en strikt mall för uppföljning och indikatorkonstruktion. Den strategi vi valt med stöd av tidigare forskning på området (se kapitel 3 i vår rapport) innebär att den exakta utformningen av indikatorer, inklusive excelblad, måste utformas med hänsyn till de specifika mål och åtgärder som valts i respektive projekt. Det utesluter dock inte att jämförelser kan göras mellan samtliga projekt i termer av social inkludering, deltagande och platsidentitet. Sådana jämförelser kräver dock en kombination av kvantitativa mått och kvalitativ tolkning och argumentation. Det finns inga genvägar.

Innan vi ger några exempel på hur ett excelblad kan konstrueras utifrån de tre nyanser av social hållbarhet som vi identifierat (social inkludering, deltagande och platsidentitet) ska vi kort peka på ytterligare några saker som bör hållas i minnet:

- Tidsperspektivet är för MASST-projekten är fortfarande väl kort för att meningsfulla ut-sagor om utfall ska kunna göras. I några fall har implementeringen av åtgärder nätt och

jämt påbörjats och eftersom tydlig uppföljningsstrategi saknats, finns heller inga givna data att utgå från som jämförelsepunkt. Det handlar därför främst om att göra en bedömning av nuläge för att vid en senare tidpunkt återkomma till vad ett visst projekt, eller dess inordning i en etablerad organisationsstruktur, har åstadkommit.

- Den kontextuella inramningen måste tas i beaktande, eftersom varje projekt i mer eller mindre hög grad är delar av bredare stadspolitiska strategier. Det kan, åtminstone i ett par fall, övervägas om det är meningsfullt att följa upp delegationsprojektet i sig – om det inte i stället är en mer fruktbar tanke att väga in projektinsatserna i en större ram, till exempel Hållbara Järva i relation till Järvalyftet.
- Metoder för insamling av lokala data är krävande, även om sådana data ibland kan vara lätt tillgängliga i befintliga dataserier såsom kommunal statistik, aktuella välfärdsbokslut, ett bostadsföretags årliga kundenkät etc. I ett avgränsat projektperspektiv är en rimlig ”genväg” att de i projektarbetet involverade personerna gör kvalitativa bedömningar och fyller i excelbladen utifrån sina egna erfarenheter. Det är ju de själva som är ”experter” med avseende på projekten. Svarsalternativ som ja-delvis-nej, fler-samma-färre, 1-2-3 kan vara väl så användbara inför det fortsatta arbetet som mödosamt (och därmed ofta dyrt) förvärvade exakta mått på utfallet av en viss åtgärd.
- Genom att skapa arenor för utbyte av erfarenheter kan olika aktörer lära av varandra och på så sätt gradvis hantera komplexa frågor. Det är angeläget att sådana arenor också inkluderar representanter för boende, verksamma, andra medborgare, aktionsgrupper och föreningar i det berörda området. Ett projekt som har social inkludering som ett prioriterat mål ska inte exkludera de människor som hör hemma i ett område från planeringen, genomförandet och värderingen av vad som skett och vad som ska ske där. Samtal kring val av indikatorer och resultat av mätningar kan vara ett värdefullt inslag i återkommande fokusgrupper, boenderåd, dialogcaféer, medborgarstämmor och andra former för dialog och inflytande.
- Konstruktion och användning av indikatorer är i första hand inte ett medel för att ”mäta” framgång eller misslyckande utan inslag i en kollektiv läroprocess, bara en av många pusselbitar i överväganden om vad som bör göras i ett visst sammanhang. Indikatorer är därmed minst lika viktiga under den process när de tas fram. I samtal om indikatorer, deras design och användning kan de som fattar och berörs av besluten skapa en förståelse för vad som skett och varför, samt utifrån detta söka enighet om vad som bör göras i nästa steg. Det utesluter självfallet inte att exakta, kvantitativa mått på en indikator kan och bör användas om tillgången står i rimlig proportion till arbetsinsatsen för insamling av data.

Till sist:

- Det specifika utfallet av ett projekt kan knappast fastställas utan mer ingående studier – det finns alltid en verklighet utanför projektet som på ett eller annat sätt ingriper i projektets eget liv. Indikatorer måste med andra ord observeras över en längre tid och med koppling till en teoretisk ram för att ge möjlighet till trovärdiga tolkningar av orsakssamband. Det handlar då mer om forskning än om uppföljning, självreflektion och utvärdering.

DEL III Exempel på excelblad vid analys av social hållbarhet i stadsförnyelseprojekt

mål/medel MÖTESPLATSER	social inkludering	ja	delvis	nej
Fler mötesplatser har tillkommit				
Nya typer av mötesplatser tillkommit				
Ge exempel:				
Har planerade mötesplatser i fysiska offentliga miljöer tillkommit?				
Har användningen av befintliga mötesplatser i denna miljö ökat?				
Har det bidragit till att det blivit				
- fler besökare från området				
- fler besökare från andra stadsdelar				
- ändrad sammansättning av gruppen besökare				
- fler från minoritetsbefolkningen				
- fler av underrepresenterat kön				
- ökad blandning av åldrar				
- fler kulturella aktiviteter				
- nya typer av aktiviteter				
- fler lokala butiker/ökad omsättning i den lokala handeln				
Har spontana mötesplatser i fysiska offentliga miljöer tillkommit?				
Har användningen av befintliga mötesplatser i denna miljö ökat?				
Ge exempel:				
Har planerade fysiska mötesplatser i halvoffentliga/privata miljöer tillkommit?				
Har användningen av befintliga mötesplatser i denna miljö ökat?				
Har det bidragit till att det blivit				
- fler besökare från området				
- fler besökare från andra stadsdelar				
- ändrad sammansättning av gruppen besökare				
- fler från minoritetsbefolkningen				
- fler av underrepresenterat kön				
- ökad blandning av åldrar				
- fler kulturella aktiviteter				
- nya aktiviteter av andra typer				
Har spontana fysiska mötesplatser i halvoffentliga/privata miljöer tillkommit?				
Har användningen av befintliga mötesplatser i denna miljö ökat?				
Ge exempel:				
Har tillgängligheten till mötesplatserna förbättrats?				
- fler känner till att mötesplatserna finns				
- man kan nå mötesplatserna på trygga gång- och cykelvägar				
- man kan enkelt nå mötesplatserna med kollektivtrafik				
- mötesplatserna är lätt tillgängliga för rörelsehindrade				
- mötesplatserna upplevs som trygga och säkra				
Har fler tillgång till digitala mötesplatser?				
Ge exempel:				
Har utvecklingen av mötesplatser bidragit till ökad social inkludering?				
Motivera:				

mål/medel MÖTESPLATSER deltagande

ja delvis nej

De offentliga mötesplatserna används i ökad utsträckning för information till invånarna

De offentliga mötesplatserna används i ökad utsträckning för dialog mellan beslutsfattare och invånarna

Har antalet/sammansättningen av aktörer som deltar i dialogen ökat?

- antalet enskilda boende i området som deltar har ökat
- antalet verksamheter inom den privata sektorn i området som deltar har ökat
- antalet verksamheter inom den offentliga sektorn
- fler lokala politiker deltar i dialogen
- ökad blandning åldersmässigt
- ökad blandning av kulturer
- ökad blandning socio-ekonomiskt
- jämnare fördelning män och kvinnor

Har dialogen mellan boende och beslutsfattare ökat?

- nya former för dialog utvecklats och implementerats
- fler synpunkter/förslag från de boende framförs
- ökat genomslag för åsikter/idéer från de boende

Har dialogen mellan verksamheter i området och beslutsfattare ökat?

- nya former för dialog utvecklats och implementerats
- fler synpunkter/förslag från verksamheter i området framförs
- ökat genomslag för åsikter/idéer från verksamheter

Har information och dialog lett till förändringar?

- det har lett till förbättringar i området
- det har lett till att invånarna i området givit uttryck för besvikelse över uteblivna förbättringar
- det har lett till att invånarna protesterat mot föreslagna förändringar

Utgör föreningar och organisationer i området arenor för dialog?

- antalet föreningar i området har ökat
- antalet aktiviteter i politiska föreningar i området har ökat
- antalet aktiviteter i intresseorganisationer i området har ökat
- antalet aktiviteter i områdesbaserad aktionsgrupper har ökat
- medlemsantalet i föreningarna i området har ökat

Har projektet fört dialog med föreningar/organisationer?

- föreningar/organisationer har uttryckt önskemål om att delta i dialogen
- det finns ett gemensamt lokalt forum att uttrycka sina önskemål och krav till lokala beslutsfattare

Finns förutsättningar för fortsatt dialog efter projektets slut?

Om ja, i vilken form?

Har utvecklingen av mötesplatser bidragit till ökat deltagande?

Motivera:

mål/medel MÖTESPLATSER platsidentitet

ja delvis nej

Nya mötesplatser eller förändrad användning av befintliga mötesplatser har lett till att

- fler från andra delar av staden använder mötesplatserna i området
- invånarna i området själva använder mötesplatserna i ökad utsträckning
- mediabilden av området har förändrats i positiv riktning
- invånarna i området känner en ökad stolthet över området
- området karaktäriseras mer av liv och rörelse

Har utvecklingen av mötesplatser bidragit till stärkt platsidentitet?

Motivera:

mål/medel ARBETE**social inkludering**

Sysselsättningsgraden har ökat i området

- antalet arbetslösa bland de kvarboende har minskat
- antalet nyinflyttade som är arbetslösa har minskat

Det finns fler arbetstillfällen i området

- nya arbetsplatser etablerats i området
- nya typer av arbetsplatser har tillkommit
- initiativ från invånare har utvecklats till nya arbetstillfällen
- främst boende i andra delar av staden som fått arbete i området
- främst boende i området har fått arbete på nya arbetsplatser i området
- antalet invånare som bott kort tid i Sverige och som fått jobb har ökat
- antalet kvinnor i området som fått jobb har ökat
- antalet ungdomar i området som fått jobb har ökat

Nya former för rekrytering och anställning prövats

Ge exempel:

Den socio-ekonomiska statusen i området har förbättrats

- inkomstnivån har ökat
- antalet hushåll med försörjningsstöd har minskat
- inkomstnivån har ändrats i snabbare takt i jämförelse med staden som helhet
- andelen hushåll med försörjningsstöd har ändrats i snabbare takt i jämförelse med staden som helhet

Har utvecklingen av arbetstillfällen bidragit till ökad social inkludering?

Motivera:

mål/medel ARBETE	deltagande	ja	delvis	nej
De arbetssökande kan påverka sin situation				
- arbetssökande kan uttrycka önskemål om aktiviteter för att stärka sin konkurrenskraft på arbetsmarknaden - det finns möjligheter för arbetssökande och arbetsgivare att föra en dialog om behov och lösningar				
Aktiviteter för att stärka de arbetssökandes konkurrenskraft har anordnats				
- aktiviteter har riktats till personer som bott kort tid i Sverige - aktiviteter har särskilt riktats till kvinnor - aktiviteter har särskilt riktats till män - aktiviteter har särskilt riktats till ungdomar				
Aktiviteter för att stimulera utvecklandet av nya idéer (sociala innovationer) har genomförts				
- idéer som kan leda till jobb har fångats upp och kunnat förverkligas helt eller delvis				
Har utvecklingen av arbetstillfällen bidragit till ökat deltagande?				
Motivera:				

mål/medel ARBETE	platsidentitet	ja	delvis	nej
Området blivit attraktivt för etablering av nya arbetsplatser				
- fler arbetsgivare ser området som en möjlig plats för etablering av verksamheter - boende i området har blivit mer attraktiva på arbetsmarknaden i hela staden				
Området förknippas med en aktiv arbetsmarknad				
- media rapporterar oftare om nya initiativ på arbetsmarknaden i området - fler synliga arbetsplatser i området - invånare från andra delar av staden arbetar i området och får en ändrad bild av detsamma				
Har utvecklingen av arbetstillfällen bidragit till stärkt platsidentitet?				
Motivera:				

mål/medel SOCIAL BLANDNING	social inkludering	ja	delvis	nej
I området finns bostäder med olika upplåtelseformer				
- hyresrätter - bostadsrätter - äganderätter				
I området finns bostäder i olika prisklasser				
- hyresrätter - bostadsrätter - äganderätter				
Det finns möjlighet att göra boendekarriär inom området				
- fler flyttar mellan olika boendeformer inom området - fler bor kvar längre tid i området - minskad utflyttning från området				
Har inflyttningen till området bidragit till ökad social blandning?				
- socio-ekonomiskt - åldersmässigt - etnisk/kulturellt				
Har den förändrade sociala blandningen bidragit till ökad social inkludering?				
Motivera:				

mål/medel SOCIAL BLANDNING	deltagande	ja	delvis	nej
Invånare i området har möjlighet att påverka områdets utveckling - genom att delta i planeringen av området - invånare har deltagit i planeringsprocessen - invånare har påverkat innehållet i planeringsprocessen - boende har möjlighet att delta i områdets långsiktiga utveckling				
Vilka former för deltagande har skapats? - dialogcaféer - öppna möten/medborgarstämma - hembesök - informationsblad - enkäter - digital kommunikation - annat ge exempel:				
Boende har möjlighet att delta i den egna lägenhetens skötsel och drift - genom individuell mätning kan boende i hyresrätt påverka sin konsumtion av - el - värme -vatten - boende kan själva påverka sin boendestandard				
Boende har möjlighet att delta i områdets skötsel och drift - genom att sortera hushållsavfall - genom skötsel av gemensamma ytor - genom odlingslotter - annat ge exempel:				
Har den förändrade sociala blandningen bidragit till ökat deltagande? Motivera:				

mål/medel SOCIAL BLANDNING	platsidentitet	ja	delvis	nej
Social blandning som urbant värde - områdets sociala blandning liknar mera stadens genomsnitt - området har mer karaktären av blandstad än tidigare (arbetsplatser, bostäder och service) - mediebilderna av området har förändrats i positiv riktning				
Har den förändrade sociala blandningen bidragit till stärkt platsidentitet? Motivera:				

mål/medel SAMMANLÄNKNING	social inkludering	ja	delvis	nej
Ändrat resande mellan stadsdelen och övriga delar av staden				
Har resandet mellan området och övriga delar av staden ökat?				
- fler än tidigare besöker området - fler än tidigare besöker andra delar av staden				
Förbättrade kommunikationer mellan området och övriga delar av staden				
- fler gång- och cykelbanor - utbyggd kollektivtrafik - tydligare gatunät - lättare framkomlighet för bilar				
Har sättet att ta sig till och från området ändrats?				
- gångtrafiken ökat - cykling ökat - kollektivt resande ökat - trafik med egen bil ökat - trafik med andra motorfordon ökat				
Vad är ändamålet för besök i området?				
- arbete - kultur - idrottsevenemang - shopping - besöka släkt, vänner och bekanta - flanera (uppräcka ny stadsdel) - fler från området deltar i aktiviteter i andra delar av staden				
Har sammanlänkningsen bidragit till ökad social inkludering?				
Motivera:				

mål/medel SAMMANLÄNKNING	deltagande			
Invånare i området och övriga staden har möjlighet att påverka områdets koppling till andra delar av staden		ja	delvis	nej

Har invånare

- inbjudits att delta i planeringen av områdets länkning till övriga staden
- deltagit i planeringsprocessen
- påverkat innehållet i planeringsprocessen

Vilka former för deltagande har skapats?

- dialogcaféer
- öppna möten/medborgarstämma
- hembesök
- informationsblad
- enkäter
- digital kommunikation
- annat

ge exempel:

Har sammanlänkningen bidragit till ökat deltagande?

Motivera:

mål/medel SAMMANLÄNKNING	platsidentitet			
Området uppfattas som en del av staden, inte som ett avskilt ytterområde		ja	delvis	nej

Området uppfattas som en del av staden, inte som ett avskilt ytterområde

- av boende i området
- av boende i andra delar av staden
- i medias rapportering

Har gränsen mellan området och övriga staden tunnats ut genom fysiska åtgärder?

- obebyggd yta har bebyggts
- grönytor har förnyats och blivit mötesplatser
- utformning av trafikleder har gjort området mer tillgängligt

Har sammanlänkningen bidragit till stärkt platsidentitet?

Motivera:

mål/medel FOLKHÄLSA & TRYGGHET social inkludering	ja	delvis	nej
trivseln i området har ökat			
- kontakten mellan grannarna har ökat - utflyttningen från området minskat - fler deltar i gemensamma aktiviteter			
Känslan av trygghet i området har ökat			
- fler känner sig trygga i utomhusmiljöerna dagtid - fler känner sig trygga i inomhusmiljöerna på dagtid - fler känner sig trygga i utomhusmiljöerna kvällstid - fler känner sig trygga i inomhusmiljöerna kvällstid - ökad närvaro av poliser - ökad närvaro av andra vuxna kvällstid i området			
Minskad brottslighet i området			
- våldsbrott - drogförsäljning - skadegörelse - bilstölder - annat			
Information om hälso- och livsstilsfrågor			
- ökad information om hälso- och livsstilsfrågor - fler nås av denna information			
Ökat deltagande i hälsofrämjande aktiviteter			
- av invånare i blandade åldrar - av invånare med olika kulturell bakgrund - av män och kvinnor Fler hälsofrämjande aktiviteter anordnas			
Ökad tillgång för alla till utomhusvistelse och rörelse			
- fler gång- och cykelvägar - säkrare gång- och cykelvägar - fler lärt sig cykla - fler använder cykel dagligen - fler lärt sig simma			
Har folkhälsa och trygghet bidragit till ökad social inkludering?			
Motivera:			

mål/medel FOLKHÄLSA & TRYGGHET	deltagande	ja	delvis	nej
satsningar på att engagera nya grupper i folkhälsoarbetet				
- fler ungdomar i grundskolan påverkar utbudet av aktiviteter				
- fler vuxna påverkar utbudet av hälsofrämjande aktiviteter				
- fler bostadsföretag är aktiva inom folkhälsoarbete				
- fler föreningar och organisationer är aktiva inom folkhälsoarbete				
-föreningar och enskilda har engagerats i brottsförebyggande arbete				
Har folkhälsa och trygghet bidragit till ökat deltagande?				
Motivera:				

mål/medel FOLKHÄLSA & TRYGGHET	platsidentitet	ja	delvis	nej
ökad hälsa hos områdets invånare bidrar till en positiv identitet - motverkar stigmatisering				
området inbjuder till aktivitet mer än tidigare				
området ser renare, snyggare och prydligare ut än tidigare				
området upplevs av boende, mer än tidigare, som tryggt och attraktivt				
området upplevs av andra, mer än tidigare, som tryggt och attraktivt				
Har folkhälsa och trygghet bidragit till stärkt platsidentitet?				
Motivera:				